

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE ADALETE ERİŞİMDE ADLİ
YARDIM VE ADLİ YARDIMA ULAŞMADA
YAŞANAN SORUNLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Doç. Dr. İbrahim GÖRÜCÜ Mehmet AKASLAN

Malatya-2025

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE ADALETE ERİŞİMDE ADLİ YARDIM VE ADLİ YARDIMA
ULAŞMADA YAŞANAN SORUNLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Mehmet AKASLAN

DANIŞMAN
Doç. Dr. İbrahim GÖRÜCÜ

Malatya-2025

ONUR SÖZÜ

Saygıdeğer hocam Doç. Dr. İbrahim GÖRÜCÜ'nün danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım Türk Mevzuatında Adli Yardım ve Adli Yardıma Ulaşmada Yaşanan Sorunlar başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada, yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Mehmet AKASLAN

TEŞEKKÜR VE ÖNSÖZ

Sosyal Politika alanında yapmış olduğum bu çalışmam ile ilgili olarak Yüksek lisans eğitimimin ilk gününden itibaren değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışırsam danışayım beni bir kere dahi geri çevirmeden kıymetli zamanını ayıran, elinden geleni esirgemeyen çok değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. İbrahim GÖRÜCÜ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans eğitimim sırasında ve sonrası süreçte bana yeni ufuklar açacağına inandığım kıymetli bilgilerini benimle paylaşan ve her konuda anlayış gösteren değerli hocam Prof. Dr. Nihat AKBIYIK'a, teşekkür ederim.

Son olarak yüksek lisans eğitimine başlamama sebep olan ve adli yardım kurumundan yararlanamayarak hak kaybına uğrayan babam Bekir AKASLAN'a, Doğduğum günden bugüne kadar eğitim hayatım boyunca desteğini esirgemeyen annem Ayşe AKASLAN'a yüksek lisans eğitimim ve işimden dolayı yeteri kadar zaman ayıramadığımı düşündüğüm kızım Hatice Ebrar AKASLAN'a oğlum Ömer Asaf AKASLAN'a, ayıramadığım vakitleri sevgi ve sabırla dolduran, hayatımın her alanında maddi-manevi desteğini benden esirgemeyen, yüksek lisans eğitimim dâhil her konuda beni cesaretlendiren kıymetli eşim Yeşim AKASLAN'a sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet AKASLAN

ÖZET

Türkiye’de adli yardım mekanizmasının etkinliğinin geliştirilmesi aşamalarında yoksulların, kadınların, çocukların, engellilerin ve dezavantajlı grupların adalete erişimelerindeki sorunlar devam etmektedir. Sosyal ve Hukuk devleti ilkesi ve Anayasal çerçevede kanun önünde eşitlik, hak arama hürriyeti kapsamında toplumun her bireyinin eşitlenebilmesi şarttır.

Adalete erişim, hukukun temel ilke ve değerleriyle uyumlu olarak her bireyin adil ve eşit bir şekilde yargılanma hakkını kullanabilmesini ifade eder. Bu kapsamda, adli yardım önemli bir mekanizma olarak karşımıza çıkar. Adli yardım, hukuki süreçlerde maddi veya hukuki yardıma ihtiyaç duyan dezavantajlı gruplara destek sağlayarak, onların adalete erişimini güvence altına almayı hedefler.

Hak arama hürriyeti, her bireyin yasalar önünde eşit bir şekilde hakların arama özgürlüğüne sahip olması demektir. Bu temel hak, adil yargılanma, hukuki korunma ve haksız muamelelere karşı etkin bir şekilde mücadele etme hakkını içerir. Hak arama hürriyeti, demokratik bir toplumun temel direği olarak kabul edilir ve adalete erişimle yakından ilişkilidir.

Çalışmada Adalete erişim unsurlarının bir ayağı olan adli yardım mekanizmasının yetersizliği ve sınırlı alanlarda işlevli olduğu ele alınmıştır. Adli yardımın yetersizlikleri belirlenmiştir. Buna yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Adalete Erişim, Adli Yardım, Hak Arama, Hak Arama Hürriyeti

ABSTRACT

Legal Aid in Accessing Justice in Turkey and Problems in Accessing Legal Aid

In Turkey, despite efforts to improve the effectiveness of the legal aid mechanism, problems persist in the access to justice for the poor, women, children, persons with disabilities, and other disadvantaged groups. Within the framework of the principles of the social and legal state and the Constitution, it is essential to ensure equality of all individuals before the law and to guarantee the freedom to seek legal remedies.

Access to justice refers to every individual's ability to exercise their right to a fair and equal trial in line with the fundamental principles and values of law. In this context, legal aid emerges as a significant mechanism. Legal aid aims to ensure access to justice by supporting disadvantaged groups who require financial or legal assistance during legal proceedings.

The freedom to seek legal remedies means that every individual has the right to pursue their rights equally before the law. This fundamental right includes fair trial, legal protection, and the effective ability to fight against unjust treatment. The freedom to seek legal remedies is considered a cornerstone of democratic society and is closely linked with access to justice.

This study addresses the inadequacy of the legal aid mechanism, which is a critical element of access to justice, and its limited functionality in certain areas. The shortcomings of the legal aid system are identified, and relevant solutions are proposed.

Keywords: Access to Justice, Legal Aid, Seeking Legal Remedies, Freedom to Seek Legal Remedies

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
TEŞEKKÜR VE ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi.....	1
1.1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
1.1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.1.3. Araştırmanın Yöntemi	3
1.1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1.1.5. Araştırmada Karşılaşılan Sorunlar	3
1.1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	4
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
2.1. Adalet Kavramı	5
2.2. Hak Kavramı	5
2.3. Adalete Erişim	7
2.4. Adli Yardım	8
2.5. Hak Arama	9
2.5.1. Hak Kavramı ve Temel İlkeler.....	11
2.5.2 Hak Arama Kavramı	14
2.5.3. Adli Yardım Ve Temel İlkeler	16
2.5.4. Hak Arama Hürriyeti.....	26
2.5.5. Hak Arama Hürriyetinin Kapsamı:	26
2.5.6. Hak Arama ve Hürriyetin Önemi	29
2.5.7. Hak Arama Hürriyetinin Kapsamı ve Uygulama Alanları	29
2.5.8. Hak Arama ve Hürriyetin Sınırları	30

3. HAK ARAMA VE ADLİ YARDIMIN YARARLARI.....	33
3.1. Adli Yardımın Toplumsal Etkileri	34
3.2. Toplumsal Adalet ve Eşitlik	36
3.3. Hukuki Bilincin Artması	40
3.4. Sosyal Güvenlik	42
4. ADLİ YARDIMIN TARİHSEL GELİŞİMİ	46
4.1. Adli Yardımın Dünyada Tarihsel Gelişimi.....	47
4.1.1 Adli Yardım’a İyi Örnek Ülkeler.....	49
4.1.1.1. Almanya	49
4.1.1.2. Amerika Birleşik Devletleri	50
4.1.1.3. Hollanda.....	50
4.1.1.4. Norveç	51
4.2. Türkiye’de Adli Yardımın Tarihi Gelişimi.....	52
4.2.1. Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Adli Yardım Müessesesi.....	52
4.2.2. Cumhuriyet Sonrası Türkiye’de Adli Yardım Müessesesi	54
4.2.2.1. Osmanlıdan Devir Alınan Adli Yardım Sistemi	54
4.2.2.2. Anayasal Güvenceye Tabii Adli Yardım Sistemi	55
5. YASAL ÇERÇEVE	57
5.1. Ulusal Düzenlemeler	57
5.1.1. 1982 Anayasası’nda Adli Yardım	60
5.1.2. Kanunlar.....	62
5.1.3. 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunda	62
5.1.4. Medeni Usul Hukukunda Adli Yardım	66
5.1.5. 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Adli Yardım	66
5.1.6. 1136 Sayılı Avukatlık Kanununda Adli Yardım	67
5.1.7. 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıkları Kanununda Adli Yardım	71
5.1.8. Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği.....	72
5.2. Uluslararası Kaynaklar	72
5.2.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....	72
5.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	72

5.2.3. Avrupa Konseyi Avukatlık Mesleğinin İcrasındaki Özgürlükler Hakkında 9 Numaralı Tavsiye Kararı.....	76
6. ADLİ YARDIM UYGULAMASI.....	77
6.1. Adli Yardım ve Adli Yardım Uygulamasında Sunulan Hizmetler.....	77
6.1.1. Mali Destek.....	78
6.1.2. Hukuki Danışmanlık	80
6.1.3. Avukat Temin Etme	82
6.2. Adli Yardımın Uygulanma Süreci	84
6.2.1. Başvuru.....	86
6.2.2. Başvuru Değerlendirme Süreci	90
6.2.3. Hizmet Sağlanması	96
6.2.4. Adli Yardıma Ulaşmada Engeller	97
6.2.4.1. Finansal Engeller	98
6.2.4.2. Hukuki Engeller	100
6.2.4.3. Bürokratik Engeller.....	102
6.2.4.4 Bilgi ve Farkındalık Eksikliği	103
7. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ	105
7.1. Bulgular.....	105
7.2. Öneriler	110
SONUÇ	115
KAYNAKLAR	116

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Acil yardım başvuru formu 86

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Yıllara Göre Gerçekleşen Zorunlu Müdafî ve Adli Yardım Ödemeleri (2012-2015 yılları arası).....	92
Tablo 2. Yıllara Göre Gerçekleşen Zorunlu Müdafî ve Adli Yardım Ödemeleri (2011-2017 yılları arası).....	93
Tablo 3. Avrupa Sözleşmesi Gereğince Adli Yardımdan Yararlanan Kişi ve Kararlara İlişkin Tablo.....	94
Tablo 4. Avrupa Birliği Sözleşmeleri Gereğince Adli Yardım Talebi doğrultusunda çıkan karar sayıları ve türleri	95
Tablo 5. Adli yardım hizmeti için yapılan harcama miktarındaki artışa yönelik performans göstergesi yıllık olarak ölçülmektedir. Aşağıdaki tabloda 2020–2025 yılları arasında yapılan harcamalar ve SEGBİS cihaz kurulumlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.	96

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi
AVK	: Avukatlık Kanunu
BD	: Baro Dergisi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BM	: Birleşmiş Milletler
CEID	: Adalete Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu
çev	: Çeviren
der	: Derleyen
Destek	: Projesi
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HMUK	: Hukuk Muhakemeleri Usul Kanunu
HUAK	: Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu
ICCPR	: Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
ILAP	: Adalete Erişim için Adli Yardım Uygulamalarının Desteklenmesi Projesi
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İÜHF	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İZBD	: İzmir Barosu Dergisi
md	: Madde
SEGBİS	: Ses ve Görüntü Bilgi Sistemi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SIDA	: İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı
SILA	: Türkiye'de Adalete Erişim için Adli Yardım Geliştirilmesine

SOYBİS	: Sosyal Yardım Bilgi Sistemi
STK	: Sivil Toplum Kurumu
ŞÖM	: Şiddet Önleme Merkezi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
THD	: Türk Hukuk Derneği
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Projesi
Vb	: Ve Benzeri
Vd	: Ve Diğerleri
Vs	: Ve Saire

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi

1.1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Adaletin sağlanması, toplumların huzur ve istikrarını temin eden en önemli unsurlardan biridir. Her bireyin eşit haklara sahip olduğu ve bu hakların korunması için gerekli mekanizmaların sağlanması, bir demokrasinin temel taşlarından biridir. Ancak, pratikte bu ideal durumun sağlanması her zaman kolay olmamaktadır. Özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıkların olduğu toplumlarda, adaletin tesis edilmesi ve hukuki hakların korunması çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorluklar arasında, hukuki yardıma erişimde yaşanan sıkıntılar önemli bir yer tutmaktadır.

Adalet erişimi, hukukun temel ilke ve değerleriyle uyumlu olarak her bireyin adil ve eşit bir şekilde yargılanma hakkını kullanabilmesini ifade eder. Bu kapsamda, adli yardım önemli bir mekanizma olarak karşımıza çıkar. Adli yardım, hukuki süreçlerde maddi veya hukuki yardıma ihtiyaç duyan yoksullar, dezavantajlı gruplar, mülteciler, sığınmacılar, kadınlar, çocuklar, engelliler vs destek sağlayarak, onların adalet erişimini ve hak kaybı yaşanmasını önler.

Tüm bireylerin aynı haklara ve adaletin erişilebilir olduğu bir ortama sahip olması, çağdaş, demokratik bir toplumun en temel önceliğidir. Fakat yargılama giderleri bireylerin adalet erişimi önünde bazı zorluklar yaratmaktadır.

Anayasal bir hak olan hak arama hürriyetinden yararlanmak her kişinin hakkıdır. Anayasal hakkın kullanılmasını sağlayacak yasal olanaklar bulunduğu oranda, hak aramada eşitlik gerçekleşebilir. Bu nedenle yargı önünde hakkını arayan kişilere yardım etmek gereği doğar. Adli yardım, ekonomik açıdan elverişsiz durumda olanlara hak arama özgürlüğünü kullanma olanaklarından yararlanmayı sağlar Böylece; adli yardım sayesinde yargılama makamlarının (ve diğer resmi makamların) işletilmesinin sadece ekonomik açıdan elverişli durumda bulunan kimselerin tekelinde olması önlenmiş olacaktır.

Hak arama hürriyetine ulaşamamanın yaratacağı sorunlar salt hukuk Hak arama en temel insan hakkı olmakla birlikte, bu hakkın varlığı ya da yasal düzenlemelerde yer alması yeterli değildir. Hak arama hakkının varlığından bahsedebilmek için, bu hürriyeti kullanabilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle hak aramanın bireylerin gelir, toplumsal

statü, eğitim, dil, din, ırk vb. Gibi ayrımlara tabu tutulmaksızın kolay ve düşük maliyetli olması gerekmektedir.

Yoksulluk nedeniyle hakkını arayamamak bir toplum için en büyük ayıptır. Çünkü, yoksul olmak haksız olmak değildir. Böyle bir yaklaşım, bireyin devlete ve adalete olan inancını ortadan kaldıracığı gibi, toplumsal dayanışmayı ve birliği de ortadan kaldıracaktır.

Her bireyin en temel hakkı olan hak arama hürriyetini kullanamaması durumunda devletin hukuk devleti olması, bunu gerçekleştirmek için kurumsal yapıya sahip olması ve adaleti sağlayan hakimlerinin, savcılarının, avukatlarının bulunması hiç bir anlam ifade etmeyecektir.

Türkiye’de hak arama hürriyetinin anayasal güvence altında olmasına rağmen, sırf avukata verecek parası olmadığı için, dava açamayan, yargılama masraflarını karşılayamayan bireylerin olması sosyal bir hukuk devleti için ciddi bir sorundur.

Bu sorunun bir yönüdür. Diğer yönü ise, kişilerin mevcut sistemde var olan adli yardım müessesesinin yeterince bilinmemesi veya tanıtılamamış olmasıdır. Bu sorunların giderilmesi durumunda bireyin devlete olan güveni güçlenecek ve toplumsal barışın sürdürülebilir olması sağlanacaktır.

1.1.2. Araştırmanın Amacı

Çalışma kapsamında, Türkiye’de Adalete erişimde Adli Yardım, Türk Mevzuatında Adli Yardım ve Adli Yardıma ulaşmada yaşanan sorunların tespiti ile buna ilişkin yapılan genel akademik çalışmalar, tez, makale, kitap, internet yayını, Resmi Kurumların internet kaynaklarından ve Türk mevzuatı, adli yardımı düzenleyen yasalar, yönetmelikler, Yabancı akademik kaynaklar, Sempozyum ve Konferans bildirimleri, Sivil Toplum Kuruluşlarının bu konudaki çalışmaları, Kamu kurum ve kuruluşlarının bu konudaki hizmetleri üzerinde yapılan genel literatür araştırması yapılarak adli yardım, Hukuki ve Sosyal Politika açısından değerlendirilmesi sonucunda elde edilen bulgular ve bunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışma neticesinde, hukuk ve sosyal politika alanlarında faaliyet gösteren araştırmacılar, politika yapıcılar ve uygulayıcılar ve hak arama safhası öncesinde ve sonrasında tüm bireyler için bir rehber olması amaçlanmaktadır. Bu çalışma, adli yardımın hukukun üstünlüğü ilkesi, hak arama kavramı ve hak arama hürriyeti

perspektiflerinden önemini vurgulayarak, daha adil ve eşitlikçi bir toplum için çözüm odaklı adımların atılmasına yardımcı olması amaçlanmaktadır.

Sosyal politika açısından bakıldığında, adli yardımın erişilebilirliği ve etkinliği, toplumsal adaletin sağlanması açısından kritik öneme sahiptir. Adli yardım hizmetlerinin yetersizliği veya etkisizliği, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebilir ve en savunmasız grupların hukuki haklarından yararlanmalarını engelleyebilir. Bu bağlamda, sosyal politika alanında adli yardımın etkili bir şekilde sağlanması, toplumsal adaletin tesis edilmesine ve herkesin eşit haklara sahip olmasına katkı sağlayabilir.

1.1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada teorik düzeyde literatür taraması yapılmış olup, birincil kaynak olan kanunların yanında; Tez, makale, kitap, akademik dergi, rapor ve gazete ve internet haberlerini içeren ikincil kaynaklara dayalı nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Konuya ilişkin yayınlanmış yazılı kaynaklarda yer alan görüşler dikkate alınarak değerlendirmeye gidilmiştir. Çalışmanın konusunu oluşturan alanın genişliği göz önünde bulundurulduğunda, yapılan çalışmaların hepsini belirlenen süre içerisinde incelemenin imkanı olmadığından, tezin hipotezine cevap veren kaynaklara öncelik tanınmıştır.

1.1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Adli Yardım, Adalet erişim, hak arama hürriyetinin Türk mevzuat sisteminde nasıl yer aldığı ve bu düzenlemelerin yasalarla ne ölçüde gerçekleştirildiği ve başvurma ve yararlanma durumları ile sınırlıdır.

1.1.5. Araştırmada Karşılaşılan Sorunlar

Araştırma neticesinde araştırmaya konu istatistiki verilerin yetersiz olduğu, Adli Yardım müessesesinin işleyiş sürecinde yer alan kamu kurum ve kuruluşları ile buna yönelik kuruluşların istatistiki verilerin paylaşımı noktasında net verilere ulaşılamaması, gelinen noktada Adli yardıma ulaşma noktasında toplumda yeterli farkındalık ve bilincin bulunmadığı, buna yönelik kamu kurum ve kuruluşların yapmış olduğu çalışmaların yetersiz ve kısır kaldığı, Adli yardıma muhtaç olan kişilerin ilgili yardımlardan faydalanma imkanlarının az olduğu bu nedenle hak kayıplarına uğranıldığı

Finansal açıdan ele alındığında buna ayrılan bütçenin yetersiz olması bütçe kapsamının genişletme hususunda yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

Buna yönelik mevzuatın genişletilmesi gerekliliği anlaşılmaktadır.

Başvuru yollarının ve yöntemlerinin hedef kitlenin okuma yazma durumu, bilgiye erişememe, kırsalda yaşama, teknolojiden uzak olma en önemlisi ise yoksulluk durumu göz önüne alındığında herkese hitap eder şekilde olmadığı anlaşılmaktadır.

Adli yardım başvuru aşamasında istenilen bilgi ve belgelerin birçok kurum ve kuruluş tarafından entegre bir sistem içerisinde yürütülmediğinden başvuruçuların Bürokrasi ağının içerisinde git gellere maruz kaldığı anlaşılmaktadır.

1.1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırmada ilk olarak çalışmaya konu temel kavramlara değinilmiş, sonrasında tarihsel gelişim ele alınmış devamında ise yasal çerçeve ile uygulama kısmına değinilmiş olup, ardından tespit edilen bulgular ve tespit edilen sorunlara yönelik öneriler sıralanmıştır. Sonuç kısmıyla da çalışmaya son verilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Adalet Kavramı

Adalet sözlük anlamı olarak, Hak ve hukuka uygun olma, adalet ve hakkı gözetme konusudur. Yasalarla belirlenmiş hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması esastır. Adalet, herkese hakkını teslim etmek, her bireye hak ettiği ve layık olduğu şeyi vermek anlamına gelir.(TDK, 2025)

Adalet kavramı, kökeni Arapça olan "Adl" kelimesinden türemiş olup, dilimize bu şekilde geçmiştir. Adalet, hak, hukuk ve doğruluk gibi kavramlarla yakından ilişkilidir ve temel olarak hak ve hukukun gözetilmesi, yerine getirilmesi anlamına gelir. Toplumsal barış, düzen, eşitlik ve uyumun sağlanmasında adaletin belirleyici bir rolü vardır. Hukukun temel amacı, toplum içindeki ilişkileri adil bir zeminde düzenlemek olduğundan, adalet kavramının herkes tarafından anlaşılır ve uygulanabilir olması büyük önem taşır. Bu nedenle, insanlık tarih boyunca adaletin anlamını açıklamaya ve sağlam temellere oturtmaya çalışmıştır. (Abadan, 1962, s:119)

Adalet, toplum yaşamından doğan ve değer yargısı, ideal ve amaç olarak önemli bir yere sahip olan bir kavramdır. Hem mantıksal hem de duygusal yönleri bulunan adalet anlayışı, insanlık tarihi boyunca haklı ile haksızı ayırt etme çabasının bir parçası olmuştur. Doğuştan gelen ve zamanla gelişen adalet duygusu, insanlara özgü bir niteliktir. Haksızlığa karşı durmak, insanlığın ortak bir mücadelesi olup, haklılık inancı bireyleri adaletsizliğe karşı bilinçlenmeye ve direnmeye yönlendirir.(Çeçen, 1993, s:19)

Adalet, her bireyin hakkını gözetme konusundaki kararlı ve sarsılmaz bir iradenin ürünüdür. Bu perspektiften bakıldığında, adaletin temel görevi, insan onuruna duyulan saygının bir yansıması olarak, insan yaşamına bir düzen sağlamaktır. İnsan, varlığını, özellikle de manevi yönünü, ancak bir topluluk içerisinde koruyup geliştirebilir. Dolayısıyla, bu düzen, adaletin tesis edildiği bir toplumsal yapı olacaktır.

2.2. Hak Kavramı

Hak lügat manası olarak, Hukuken lazım gelen ve bir kişiye sağladığı pay ve kazancı ifade eder. Aynı zamanda, verilmiş emekten doğan manevi bir yetki anlamını taşır. Adalet, bireylere hakkını teslim etmek ve her birine layık olduğu hakkı vermekle ilgilidir. .(TDK Sözlükleri, 30/01/2025)

Hak, bireyin çıkarlarını korumak amacıyla hukuk sistemi tarafından verilen irade gücü veya yasal yetki olarak tanımlanabilir.(Sungurbey, 1997, s: 152)

Hak ve hürriyet, hukukun temel kavramları arasında yer almakla birlikte, bireylerin hak arama özgürlüğünün de temelini oluşturur. Hak, hukuk sistemi tarafından bireylere tanınan ve onların belirli sınırlar içinde serbestçe hareket edebilmesini sağlayan bir yetkidir.(Gözler, 2020, s:67)

Bir kişinin kendisine ait olduğunu düşündüğü hak, anayasal güvence altındaki temel hak ve özgürlüklerden biri olabileceği gibi farklı bir hak kategorisine de girebilir. Kişinin, bu hakkı elde etmek için gösterdiği çaba, hak arama süreci olarak tanımlanabilir. Hukuk devletinin temel unsurlarından biri olan bu süreç, bireylerin haklarını koruyabilmesi için güvence altına alınmalıdır. Hak arama özgürlüğünün temelinde de bu düşünce yer almaktadır.

Devletler, fertlerin haklarını muhafaza edebilmek için tesirli koruma mekanizmaları tesis etmek mecburiyetindedir. Bu muhafaza, haklara yönelik bir tehdit belirlediğinde, fertlerin bu tehdidi bertaraf edebilmesi, haklarını müdafaa edebilmesi ve ihlal vuku bulduğunda tazminat talep edebilmesi için hukuki yolların temin edilmesiyle mümkün olur. Devletler, hak arama serbestisini tanımak suretiyle, bireylere haklarının ihlallere karşı korunacağına dair teminat verir. Bu sebeple, hak arama hürriyeti, sair hak ve hürriyetlerin güvencesi olarak telakki edilir.

Hak ve özgürlüklerin tanınması ve korunması, hukuk devletinin temel ilkelerindendir. Devlet, hak ve özgürlükleri tanımakla kalmamalı, aynı zamanda bunları koruyacak ve ihlallerini önleyecek mekanizmalar kurmalıdır. Ancak bu şekilde hukuk devleti anlayışına yaklaşılabılır. Hukuk devletinde, hak ve özgürlükleri ihlal edilen bireyler, maruz kaldıkları haksızlıklara karşı hak arayabilmelidir. Anayasa Mahkemesi, hak arama faaliyetini, “adaleti bulma, haksızlığı giderme” çabası olarak tanımlar. Bu bağlamda, bireylerin hukuk sistemi içinde sahip olduklarına inandıkları haklar için verdiği her mücadele, hak arama olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla, bireylerin uğradığı haksızlıklar karşısında hak arayabilmesinin teminatı, devletin hak arama özgürlüğünü güvence altına alması ve bu süreçteki yolları düzenleyerek koruma sağlamasıdır.(Yaman, 2022 s: 1)

2.3. Adalet Erişim

Hukuk devleti ve sosyal devlet, insan onuru kavramına dayandıkları için birbirini tamamlayan iki önemli ilkeyi temsil eder. Bu nedenle modern devletler hem hukuk devleti hem de sosyal devlet olmalıdır. Sosyal devlet ilkesinin ihmal edilmesi, bütünlüğün bozulmasına ve insan onurunun zarar görmesine neden olur. Devletin hukuka bağılı olması ve vatandaşların bireysel ve siyasi haklarını koruması, insan onurunu korumak için gereklidir, ancak yeterli değildir. İnsanlara hem maddi hem de manevi olarak değer vermek ve onları bir bütün olarak ele almak gereklidir. Bu, toplumdaki yoksul ve ihtiyaç sahibi bireylere devlet tarafından yardım edilmesi ve insan onuruna uygun bir yaşam standardının sağlanmasıyla, yani sosyal devlet ilkesinin uygulanmasıyla mümkündür.(Bulut, 2001, s:338)

Demokrasilerin sürdürülebilirliği için adalet erişim ileri seviyede önemli bir rol oynamaktadır. Vatandaşlar, bu erişimi baskı, istismar ve mahkeme hatalarından korunma amacıyla kullanır. Adalet, diğer tüm hakların temelini oluşturduğundan, demokratik sistemin hayati unsurlarından biridir. İhtilaflar ortaya çıktığında ve bireyler ile topluluklar hak arama çabalarını etkili bir biçimde gerçekleştiremediklerinde, kamu düzeninin sağlanması zorlaşır. Bu nedenle, adalet erişim, hem bireysel hakların korunması hem de toplumun bütünlüğü açısından büyük bir öneme sahiptir. (Grey, 2002, s:9)

Adalet Erişim, Toplumda yaşayan tüm fertlerin eşit bir şekilde sosyal, ekonomik, din, ırk, mezhep, cinsiyet ayrımı olmaksızın adalet hizmetlerinden yararlanabilmesi olgusudur.

Adalet erişim ve hukuki güçlendirme, yoksul ve dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarına odaklanan hukukî kalkınma iş birliği yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımlar doğrultusunda yapılan reformlar, yoksul ve dezavantajlı kişilerin adalet arayışlarını sürdürmelerine ve yaşamlarını iyileştirmek için hukuk sistemini kullanmalarına destek olur.

Andrea Durbach, Sosyo-ekonomik davalar bağlamında adli yardım hakkının genişletilmesinin desteklenmesi Geçim kaynağından ve potansiyel olarak yaşamdan mahrum kalma, genellikle bir tıkanıklığın sonucudur veya sosyo-ekonomik bir hakkın ihlalidir. (Durbach, 2008, s: 59-75)

Adalet erişim, temel bir insan hakkıdır ve herkesin eşit şartlarda adalet ulaşabilmesini güvence altına alır. Hukuk sisteminin işleyişı ve adaletin tesis edilmesi,

ancak adalete erişimin tam olarak sağlanmasıyla mümkündür. Aksi takdirde, hukuk ve adalet kavramları teoride kalır, pratikte uygulanamaz hale gelir. Devletin varoluş amacı, adalet ve hukuku sağlamaktır. Bu görevi yerine getirmeyen bir devlet, yalnızca güç kullanarak düzeni korumaya çalışan, olgunlaşmamış bir yapı olarak kalacaktır. Tarih boyunca insanlık, adalete ulaşmak için mücadele etmiştir. Bu nedenle, adalete erişim talebi, ilk insandan bu güne değin süre gelen bir durum olarak kabul edilebilir. Adalete erişim kavramı, özellikle ayrımcılığa maruz kalan ve dezavantajlı grupların (mülteciler, sığınmacılar, kadınlar, çocuklar) haklarını korumalarını ve anlaşmazlıklarını çözebilmelerini sağlayan etkili kurum ve mekanizmalara ulaşmalarını içerir. Aynı zamanda, bu kavram, bireylerin hukuk sistemleri aracılığıyla yaşadıkları uyuşmazlıkları, anlaşmazlıkları ve hak ihlallerini çözme ve bu çözümlere erişme yeteneğini de kapsar. (Yetim, 2020, s: 2-3)

2.4. Adli Yardım

Adli yardım, maddi durumu yetersiz olan bireylere, mahkeme önünde haklarını savunabilmesi veya başkalarına karşı savunma yapabilmesi için finansal destek sağlanmasıdır. Bu destek, yargılama masraflarından muafiyet tanınması ve ücretsiz hukuki hizmetlerin sunulmasını ifade eder. (Pekcanıtez, 2017, s: 573-581)

Adli yardım, hukuki süreçlerde ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle yeterli hukuki desteği alamayan bireyler için devlet veya sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan destek ve hizmetler bütünüdür. Bu kavram, adaletin erişilebilirliği ve hukukun üstünlüğü prensipleri çerçevesinde, hukuki yardımın bir hak olarak tanınmasını ifade eder. Hukuk ve sosyal politika perspektiflerinden adli yardımın kavramsal çerçevesi, adaletin sosyal bir değer olarak tezahürü ve her bireyin adil bir yargılanma hakkına sahip olması gerektiği inancına dayanır.

Hukuki açıdan adli yardım, bireylerin yasal haklarını arayabilmesi ve hukuki süreçlere adil bir şekilde katılabilmesi için gerekli olan araçları sağlar. Bu, temelde anayasal hakların bir uzantısı olarak kabul edilir ve hukukun üstünlüğünün temel taşlarından biridir. Adli yardım, yasal temsil, danışmanlık hizmetleri, mahkeme masraflarının karşılanması ve hukuki belgelerin hazırlanmasını içerebilir. Hukuki açıdan adli yardımın amacı, ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle adalet sistemine erişimde eşitsizliklerin önüne geçmek ve her bireye adil yargılanma hakkını garanti altına almaktır.

2.5. Hak Arama

Hukuki açıdan hak arama, bireyin veya topluluğun, anayasal ve yasal haklarının ihlal edilmesi durumunda, adaleti sağlamak amacıyla yargı mekanizmalarına başvurma hakkını ifade eder. Bu süreç, dava açma, şikayette bulunma ve temyiz etme haklarını içerebilir. Modern hukuk sistemlerinde, hak aramanın temeli, adil yargılanma hakkı ve erişilebilir yargı mekanizmaları ile sağlanır. Bu süreçler, bireylerin haklarını etkili bir şekilde koruyabilmeleri ve haksızlıklara karşı çıkabilmeleri için tasarlanmıştır.

Sosyal politika açısından hak arama, bireylerin ve toplulukların, sosyal adaletin sağlanması, eşitlik, sosyal güvenlik ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi yönünde aktif rol almasını kapsar. Bu bağlamda, hak arama, sadece yasal mekanizmalara başvurmayı değil, aynı zamanda sosyal hareketler, sivil toplum kuruluşları ve kamusal müzakere platformları aracılığıyla sosyal değişim ve politika yapım süreçlerine katılımı da içerir. Özellikle dezavantajlı gruplar için hak arama, sosyal eşitliğe ulaşmada önemli bir rol oynar.

Hukuk sistemlerinde haklar ve özgürlükler, belirli bir meşru yetki çerçevesinde tanımlanır ve bu yetki, hakların ve özgürlüklerin korunması ve gerçekleşmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bireyler doğduklarından itibaren sahip oldukları özgürlükler, kişiliklerine bağlı olarak doğuştan kazanılmış haklar olarak kabul edilir. Ancak, bu özgürlüklerin toplum içinde anlam kazanabilmesi ve etkin bir şekilde kullanılabilmesi için hukuki bir çerçeveye ihtiyaç vardır. Bu, insan haklarının pozitif hukuk düzenlemeleri aracılığıyla güvence altına alınması gerekliliğini ortaya koyar.

Özgürlükler ve haklar arasında benzerlikler bulunduğu söylenebilir. Bu benzerlikler, doktrinlerde bazen bu iki kavramın birbirinin yerine kullanılmasına yol açabilir. Özgürlüklerin hukuk düzeni tarafından güvence altına alınması veya sınırlandırılması, bu özgürlüklerin hak haline gelmesi anlamına gelir. Örneğin, Anayasamızın 36. maddesi, "Hak Arama Hürriyeti" başlığı altında düzenlenmiştir. Ancak, madde metninde bu özgürlüğün, yargı mercileri önünde adil yargılanma hakkı ile ilgili olduğu ifade edilmektedir.

Bu bağlamda, hak arama özgürlüğü ve hakkı arasındaki benzerliklerin, hukuki bir hata oluşturmadığını ve bu kavramların bazen birbirinin yerine kullanılmasının mantıklı olduğunu değerlendirmek gerekir. Ayrıca, yasa koyucunun "hak arama hakkı" ifadesini bilinçli olarak tercih etmemiş olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.

Hukuki açıdan adli yardım, bireylerin yasal haklarını arayabilmesi ve hukuki süreçlere adil bir şekilde katılabilmesi için gerekli olan araçları sağlar. Bu, temelde anayasal hakların bir uzantısı olarak kabul edilir ve hukukun üstünlüğünün temel taşlarından biridir. Adli yardım, yasal temsil, danışmanlık hizmetleri, mahkeme masraflarının karşılanması ve hukuki belgelerin hazırlanmasını içerebilir. Hukuki açıdan adli yardımın amacı, ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle adalet sistemine erişimde eşitsizliklerin önüne geçmek ve her bireye adil yargılanma hakkını garanti altına almaktır.

Sosyal politika açısından adli yardım, sosyal adalet ve eşitlik ilkelerini destekleyen bir araç olarak görülür. Bu bağlamda, adli yardım yalnızca bireysel hakların korunmasını değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve sosyal yardımlaşmanın güçlendirilmesini de amaçlar. Sosyal politika, adli yardımı, dezavantajlı grupların toplumda daha adil bir temsiline olanak tanıyan ve sosyal eşitsizlikleri azaltmayı hedefleyen bir mekanizma olarak değerlendirir. Bu bağlamda, adli yardım programları, genellikle sosyal hizmetler ve sosyal koruma politikalarıyla ilintilidir ve geniş bir yelpazedeki dezavantajlı gruplara, örneğin düşük gelirli ailelere, göçmenlere, yaşlılara, kadınlara, çocuklara ve engellilere yöneliktir.

Adalet hizmetlerinden faydalanmanın ekonomik anlamda güçlü olan bireyler için daha erişilebilir olduğu gözlemlenmektedir. Buna karşılık, ekonomik olarak dezavantajlı durumda bulunan kişiler hak arama özgürlüğünde ekonomik engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Başka bir deyişle, bireylerin yasal yollara başvurma hakkının kısıtlanması, sosyal dengelerin korunması amacıyla yapılmaktadır. (Demircioğlu, 2007, s :121).

Eğer adli yardım kurumları etkin bir şekilde çalışmazsa, ekonomik olarak dezavantajlı durumda bulunan bireylerin haklarını araması ve hukuki yetkilerini kullanması zorlaşır, hatta imkansız hale gelebilir. Bu durum, yargılama sürecinde tarafların eşit muamele görmesini engeller. Dolayısıyla, bu durum hak arama özgürlüğünü ve daha genel anlamda adil yargılanma hakkını ihlal edebilir. (Tanrıver, 2004 s:212).

Adli yardımın hukuki ve sosyal politika açılarından incelemesi, bu kavramın yalnızca bireyler için değil, aynı zamanda sağlıklı ve adil bir toplum yapısının inşası için de hayati öneme sahip olduğunu göstermektedir. Adli yardım, adaletin erişilebilirliğini ve eşitliğini sağlayarak, toplumsal eşitlik ve dayanışmanın temellerini güçlendirir.

2.5.1. Hak Kavramı ve Temel İlkeler

Hak kavramı, insanların doğuştan sahip oldukları veya belirli bir statü, sözleşme veya kanunla kazandıkları yetki ve özgürlükleri ifade eder. Hukuki ve anayasal bağlamda haklar, bireylerin devlet veya diğer kişilerle olan ilişkilerinde sahip oldukları korunan menfaatlerdir. Bu haklar genellikle anayasa veya yasalarla güvence altına alınır ve herkesin eşit bir şekilde korunmasını sağlamak amacıyla belirli temel ilkeler etrafında şekillenir.

Sosyal Devlet İlkesinin gereği sosyal politikanın ana unsurlarını içeren yoksulların, kadınların, çocukların, dezavantajlı grupların, göçmenlerin vs. Anayasa tarafından tüm fertlere eşit olarak verilen Hak arama hürriyetinin temel esaslarının toplumun her kesimince ulaşılabilir olması buna yönelik mali kısıtlamalar, bürokratik engeller, bilgi ve bilgilendirme eksikliği, hukuki destek almanın türlü güçlüklerin tespiti ile çözüm önerilerinin sunulması mevzuata yerleşmesi ile hak arama kaybının önüne geçilmiş olması ile birlikte sosyal politika açısından toplumun her kesiminin eşit bir şekilde Dava açma, Vekil ilişkisi ile davasını yürütebilme, Vekile ilişkin danışmanlık hizmetleri alma ile toplumdaki hak kayıplarının önüne geçilmesi ve eşit hakların idame edilmesi hususunda nitelikli bir çalışma ortaya koymaktır. Türk mevzuatında Adli yardımın işlevselliğinin günümüzde hala yetersiz olduğu yapılan literatür araştırmaları ve mevzuatın incelenmesi neticesinde anlaşılmıştır. Daha önce bu konuda yapılan çalışmaların kısıtlı olduğu ve Sosyal Politika açısından bu denli bir konunun üzerinde yeniden durulması gerekliliği hasıl olmuştur.

Gözler'e göre Hukukun temel unsurlarından biri olan hak ve özgürlük kavramları, hak arama özgürlüğünün dayanağını oluşturmaktadır. Hak, bireylere hukuk sistemi tarafından tanınan ve onlara belirli bir faaliyette bulunma yetkisi veren bir güç olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, hakkın iki temel bileşeni bulunmaktadır: içerik ve korunma. Hakkın içeriği, bireylerin serbestçe gerçekleştirebileceği fiillerle bağlantılı özgürlükleri ifade eder. Diğer yandan, korunma unsuru, bu hakların hukuk sistemi tarafından güvence altına alınmasını sağlar. Bu iki unsur, adaletin sağlanması ve bireylerin haklarına saygı gösterilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. (Gözler, 2020, s.67)

Hak ve özgürlükler, çeşitli ihtiyaçlara dayanarak ortaya çıkar ve belirli bir gelişim sürecinden geçerler. İlk olarak bir arzu, dilek ya da istek olarak beliren hukuk kuralları, zamanla hak talebi şeklinde somutlaşır. Günümüzde yararlandığımız hak ve özgürlüklerin

neredeyse tamamı için geçerli olan bu süreç, özgürlük düşüncesinin hukuk kurallarına dönüşmesi ve yeni haklar bakımından tekrarlanabilirlik özelliği ile tarih boyunca gözlenmiştir. Bu gelişim sürecinde, hak ve özgürlüklerin şekillenmesinde ideolojilerin rolü açıkça görülmektedir. (Kaboğlu, 1996 s: 5)

Hukuk devleti, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini tanıyan ve hukukun üstünlüğünü esas alan bir yönetim anlayışıdır. Ancak, hak ve özgürlüklerin sadece devlet tarafından tanınması, toplum içindeki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için tek başına yeterli değildir. 19. yüzyılda yaşanan toplumsal çalkantılar, bireylerin haklarını etkili bir şekilde kullanabilmesi için yalnızca hukuk devleti ilkesine dayanmanın yetersiz olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin giderilmesi, ayrıcalıkların ortadan kaldırılması ve adaletin sağlanması amacıyla devletin aktif bir rol üstlenmesi gerektiği kabul edilmiştir. İşte bu gereklilik, sosyal hukuk devleti anlayışının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. (Özbudun , 1992, s:95)

Hak kavramı, salt bireysel bağlamında veya özel hukuk cenahıyla sınırlı kalmayıp, kamu hukukunu, toplulukları, toplumları ve dahi milletleri, milletler arasını da çevreleyen evrensel bir değerdir. Ancak, hak ehliyetinin gelişmediği ve ilerlemediği toplumlarda, bireyler sahip oldukları kamusal haklarını ve özgürlüklerini koruma konusunda kayıtsız kalabilmekte, hatta bu haklara karşı bir tür vurdumduymazlık sergileyebilmektedir. Bu durum, toplumsal yönetimin belirli kişilerin veya küçük bir azınlık grubunun keyfi kararlarına teslim edilmesine yol açmaktadır.

Haklar, insanın doğuştan sahip olduğu, kişiliğinin ayrılmaz bir parçası ve manevi özünü oluşturan kutsal bir yetkidir. Bu nedenle, haklara sahip çıkmak ve onları gerektiği şekilde kullanmak, yalnızca yaşamın sunduğu bir imkân değil, aynı zamanda her birey için kutsal bir sorumluluktur.

Bir diğer temel ilke ise hakların dokunulmazlığı ilkesidir. Bu ilke, bireylerin sahip oldukları hakların, keyfi olarak gasp edilmemesi ve haklarını kullanırken dış müdahalelere maruz kalmaması gerektiğini vurgular. Anayasa ve yasalar, bu dokunulmazlığı koruyarak kişilerin özgürlüklerini güvence altına alır.

Hakların korunması ve güvence altına alınması ilkesi de hak kavramının temel ilkelerinden biridir. Devletin görevi, bireylerin sahip oldukları hakları korumak ve bu hakların ihlal edilmesine karşı etkin bir koruma sağlamaktır. Bu ilke, yargı sistemi, hukukun üstünlüğü ve adil yargılanma gibi kavramlarla yakından ilişkilidir.

Ayrıca, hakların sınırlandırılabilirliği ilkesi de önemlidir. Bu ilke, hakların, kamu düzeni, genel ahlak, başkalarının hak ve özgürlükleri ile çatışması durumunda belirli koşullar altında sınırlandırılabilirliğini ifade eder. Ancak bu sınırlamaların anayasal normlara uygun olması ve demokratik bir toplumda gereklilik ve orantılılık ilkesine dayanması gerekir.

Hakların kullanılabilirliği ilkesi, bireylerin sahip oldukları hakları etkin bir şekilde kullanabilmesini sağlar. Bu ilke, hukuk sistemlerinde adil yargılanma hakkı, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü gibi hakların güvence altına alınmasını ve gerçek anlamda kullanılabilmesini temin eder.

Hak kavramı ve temel ilkeleri, hukukun temel taşlarından birini oluşturur ve demokratik bir toplumun işleyişinde büyük öneme sahiptir. Bu ilkelerin korunması ve uygulanması, adaletin tesis edilmesi ve toplumsal denge ve huzurun sağlanması açısından hayati öneme sahiptir.

Hak kavramı, hukuk ve sosyal politika alanlarında temel bir ilkedir ve bireylerin yaşamlarını özgürce sürdürebilmeleri, hakkaniyet ve adaletin sağlanması için büyük önem taşır. Hukuki açıdan bakıldığında, haklar genellikle yasalarla belirlenir ve korunur. Temel haklar, insan hakları evrensel beyannamesinde ve ulusal yasalarda genişçe tanımlanmıştır. Bunlar arasında yaşama hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı, ifade özgürlüğü, din ve inanç özgürlüğü, eğitim hakkı gibi haklar bulunur. Hukukun temel prensipleri arasında bu hakların korunması ve ihlal edilmesinin önlenmesi yer alır. Örneğin, bir bireyin ifade özgürlüğünün kısıtlanması yasalara aykırıdır ve hukuki yollarla bu hak ihlali önlenmelidir.

Her birey, yoksulluktan uzak, onurlu ve sürdürülebilir bir yaşam hakkına sahiptir. Bu hakkın gerçekleştirilmesi, temel ihtiyaçların karşılanmasının yanı sıra, insan onurunun korunmasını da içermektedir. İnsan onuru, tüm temel hakların dayandığı ahlaki bir kaynaktır ve sadece soyut bir kavram değildir. Dolayısıyla, insan onurunu korumak ve yüceltmek, hem bireysel hem de toplumsal bir sorumluluktur. Temel hakların güvence altına alınması, ortak insani değerleri yaşatmanın ve adil bir dünya inşa etmenin temel adımlarından biridir.(Habermas, 2010, s:270)

Sosyal politika açısından haklar, bireylerin sosyal yaşamlarını güvence altına almak ve refahlarını artırmak için önemlidir. Toplumda eşitlik, adalet ve sosyal adaletin sağlanması hedeflenir. Sosyal politika, sosyal yardımlar, sağlık hizmetleri, eğitim

imkanları gibi alanlarda hakların güvence altına alınmasını amaçlar. Örneğin, dezavantajlı gruplara yönelik ayrımcılığın önlenmesi ve eşit fırsatların sağlanması sosyal politikanın önemli bir parçasıdır.

Hukuk ve sosyal politika alanlarında hakların temel ilkesi, her bireyin doğuştan sahip olduğu hakların korunması ve geliştirilmesidir. Bu ilkenin hayata geçirilmesi için yasal düzenlemeler yapılmalı, toplumsal bilinç ve duyarlılık artırılmalı ve hak ihlalleriyle mücadele edilmelidir. Ayrıca, sosyal politika alanında da hakların yaygın ve etkin bir şekilde kullanılabilmesi için toplumsal destek mekanizmaları oluşturulmalı ve sosyal adaletin sağlanması için çaba gösterilmelidir.

Hukukun temelini hak kavramının oluşturduğu ve bir toplumun düzeninin hukuk olmadan sağlanamayacağı göz önüne alındığında, hak arama özgürlüğünün tanınmasının ne denli kritik bir öneme sahip olduğu açıkça görülmektedir. Hak arama özgürlüğü, bireylerin adalete erişimini ve hukukun üstünlüğünü güvence altına alan temel bir unsurdur. Bununla birlikte, bireylere tanınan hakların yalnızca kağıt üzerinde kalması değil, aynı zamanda etkili bir şekilde korunması da devletin asli görevleri arasındadır. Devlet, bu hakların ihlal edilmesini önlemek ve gerektiğinde hukuki yollarla müdahale etmekle yükümlüdür. Bu sayede, hem bireylerin güvenliği sağlanır hem de toplumsal adalet ve düzen korunmuş olur. (Akın, 1974 s: 377)

Sonuç olarak, hak kavramı hukukun ve sosyal politikanın merkezinde yer alan önemli bir ilkedir. Bireylerin haklarına saygı gösterilmesi, adaletin sağlanması ve toplumsal refahın artırılması için hakların korunması ve geliştirilmesi büyük önem taşır. Bu doğrultuda, hukuki düzenlemelerin yapılması ve sosyal politika önlemlerinin alınması gerekmektedir.

2.5.2 Hak Arama Kavramı

Hak arama kavramı, hakkın savunulmasını ifade ettiği için oldukça geniş bir kapsam taşır. Bu bağlamda, kullanılan her yöntem ve girişim bu kavramın içinde değerlendirilir. Haklar, hem hukuki yollarla hem de bazen hukuk dışı yöntemlerle talep edilebilir. Hukuki açıdan, hak arama süreci idareye, yasama organlarına ve yargıya başvurularak gerçekleşir. Bu başvurular sayesinde bireyler, idari, siyasi ve yargısal olarak haklarını savunma özgürlüğüne sahip olurlar. (Tanör, Kaboğlu, Yüzbaşıoğlu, Gören, 2002, s:86,141,186 -2003, s:415,518)

Hak arama kavramı, bireylerin veya grupların sahip oldukları yasal hakları koruma ve adalet arama amacıyla başvurdukları süreçleri kapsar. Bu süreç genellikle yasal çerçevede ve hukuk normlarına uygun olarak yürütülür. Hak arama, bireylerin yaşadıkları haksızlıklar karşısında seslerini duyurarak haklarını savunmalarına olanak sağlar. Hak arama süreci aynı zamanda tüm bireylerin haklarına saygı duymayı da gerektirir.

Hak arama süreci, birçok farklı aşamadan oluşur. İlk olarak, bireylerin veya grupların yaşadıkları haksızlıkları tespit etmeleri ve bu durumu kanıtlayabilmeleri önemlidir. Ardından, yasal mercilere başvurarak hukuki sürecin başlaması sağlanır. Bu süreçte avukatlar, hukukçu uzmanlar ve danışmanlar da önemli bir rol oynar. Hukukun üstünlüğü ilkesi doğrultusunda, adil yargılanma hakkının sağlanması ve hukuki sürecin adil bir şekilde işlemesi büyük önem taşır.

Hak arama sürecinde, hukuki yolların yanı sıra arabuluculuk, hakemlik veya uzlaşma gibi alternatif çözüm yolları da tercih edilebilir. Bu yöntemler, hukuki sürecin uzamasını önleyebilir ve taraflar arasında anlaşma sağlanmasına yardımcı olabilir.

Devlet, insan haklarının korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu sorumluluğun bir parçası olarak, devletin kendi organlarına karşı ve başkalarının saldırılarına karşı bireylerin hak ve özgürlüklerini korumak için çeşitli denetim mekanizmaları oluşturması gerekmektedir. Hakları ihlal edilen kişilerin başvurabilecekleri bu mekanizmalar, adil ve etkili bir koruma sağlamalıdır. Bu sayede, bireyler kendilerini güvende hissedebilir ve haklarının ihlal edilmesi durumunda gerekli adımları atabilirler. (Karatepe, 2018, s.184), (Kaboğlu 2013, s. 15)

Hak arama süreci, toplumsal adaletin sağlanmasına ve hukukun güçlenmesine katkıda bulunur. Herkesin eşit ve adil bir şekilde muamele gördüğünü hissetmesi, toplumun güvenini artırır ve sosyal uyumun sağlanmasına yardımcı olur.

Ancak hak arama süreci bazen uzun ve zorlu olabilir. Delil toplama, hukuki argümanlar geliştirme ve yasal prosedürlere hakim olma gibi konularda uzman desteği önemlidir. Ayrıca, sürecin adil ve şeffaf bir şekilde işlemesi için hukuk normlarına uyulması gereklidir.

Devletin gerçekleştirdiği idari işlem ve eylemler veya özel hukuka konu bireylerce gerçekleştirilen hak ihlallerine karşı bireylerin haklarını savunabilmeleri için başvurmaları gereken hukuki yollar net bir şekilde belirtilmelidir. Ayrıca, bu başvuruların hangi mercilere yapılacağı ve başvuru süreleri de açıkça ifade edilmelidir. Aksi takdirde,

bireyler hak ihlalleri karşısında nerede ve nasıl hak arayacaklarını bilemeyebilir ve bu durum, hak ihlallerinin telafisinde gecikmelere yol açabilir.(Bahadır, Nariye, 2021, s:6)

Hak arama kavramı bireylerin ve grupların yasal haklarını koruma ve adalet arama çabalarını ifade eder. Bu süreç, toplumsal adaletin sağlanmasına ve hukukun güçlenmesine katkı sağlar, böylece herkesin eşit ve adil bir şekilde muamele görmesini sağlar.

Türk mevzuatında hak arama kavramı, temel insan haklarından biri olarak önem taşır. Bu kavram, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 36. maddesinde güvence altına alınmıştır. Anayasa, herkesin yargı mercilerine başvurma hakkına sahip olduğunu ve bu hakkın hukuki yollarla kullanılmasını teminat altına almaktadır. Bu çerçevede, bireylerin hukuki yolları kullanarak haklarını arama özgürlüğüne sahip olduğu belirtilmektedir.

Türkiye'de hak arama süreci, genellikle mahkemeler aracılığıyla yürütülür. Bireyler, haklarının ihlal edildiğini düşündüklerinde veya hukuka aykırı bir durumla karşılaştıklarında hukuki yollarla başvurarak adalet arama sürecini başlatabilirler. Bu süreç, yargı organlarının adil yargılanma hakkını sağlaması ve hakların korunmasını temin etmesi açısından önemlidir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ise hak arama konusunu daha geniş bir perspektiften ele alır. Sözleşme, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından denetlenen ve yargılanan haklar bütününe içerir. Bu kapsamda, herkesin adil yargılanma hakkına, mahkemelere erişim hakkına ve etkin bir hukuki korumaya sahip olması gerektiği vurgulanır. AİHS, hak arama sürecindeki hukuki yolların etkinliğini, adil yargılama sürecini ve hukuki danışmanlık hizmetlerinin sağlanmasını da önemser.

Hak arama kavramı, Türk mevzuatı ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi doğrultusunda bireylerin yasal haklarını koruma ve adalet arama çabalarını ifade eder. Bu süreç, hukukun üstünlüğünü, adil yargılanma ilkesini ve insan haklarının korunmasını sağlamaya yöneliktir. Dolayısıyla, her iki mevzuat da hak arama sürecinin adil, şeffaf ve etkin bir şekilde işlenmesini amaçlar.

2.5.3. Adli Yardım Ve Temel İlkeler

Sosyal politika bireylerin içinde bulundukları sosyal yapı ve ekonomik yapıdaki sorunların devlet tarafından desteklenmesini ve toplumsal adaletin sağlanmasını,

bireylerin toplumdaki yaşam standartlarını yükseltmeyi hedefleyerek bu şekilde hukuk ve toplum düzenini sağlamaya çalışır. (Akbiyık, 2020, s:17)

Yoksulluk İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak asgari imkanlara sahip olamaması durumudur. (Akbiyık, 2020, s: 157)

Sosyal politika doğrultusunda faaliyet gösteren bireylerin sosyal huzur ve refah içinde bir yaşam sürmelerini temin etmek amacıyla, önleyici ve müdahale edici ekonomik, sosyal politika önlemleri uygulayan devlete sosyal devlet denir. (Akbiyık, 2020, s:20)

Sosyal Devletin temel fonksiyonlarından biri olarak adaletin dağıtılmasını sağlar ve genellikle ücretsiz olarak sunulur. Ancak, özel hukuk uyuşmazlıklarında yargılama hizmeti için bazı masrafların davalardan faydalanan kişilerden talep edilmesi modern sosyal hukuk devletlerinde yaygındır. Yargılama giderleri, yapılan harcamaların yalnızca bir kısmını kapsar. Yine de dava açma ve icra takibi gibi işlemler günümüz koşullarında oldukça masraflı hale gelmiştir. Özellikle avukat aracılığıyla temsil edilmek, birçok kişiyi maddi olarak zorlar ve bu durum, sosyal hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmaz. Adalet erişim ve kanun önünde eşitlik ilkeleri bu maliyetler yüzünden zedelenebilir. Anayasa'da yer alan hak arama özgürlüğü ve devletin görevleriyle birlikte değerlendirildiğinde, maddi zorluklar yaşayan vatandaşların haklarını arayamayacak duruma gelmesi, sosyal devlet anlayışıyla çelişir.

Bu sorunu hafifletmek için yoksul vatandaşların adalet erişimini sağlayan adli yardım kurumu devreye girer. Adli yardım, mali gücü olmayan bireylerin dava masraflarından geçici olarak muaf tutulmasını sağlar ve devletin adalet erişim engellerini kaldırmayı amaçlar. Bu uygulama, sosyal devletin yargı alanındaki bir tür sosyal yardım mekanizmasıdır. Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen kanun önünde eşitlik ilkesi gereğince, adli yardım, maddi durumu yetersiz kişilerin haklarını ekonomik zorluk yaşamadan arayabilmelerini güvence altına alır. Bu kurum, HMK 334. madde ve devamında düzenlenmiş olup, böylece sadece maddi durumu yeterli olanların değil, zor durumda olanların da yargıdan yararlanabilmesine olanak tanır.

Sosyal hukuk devletinin bir gereği olarak temel insan hakları arasında yer alması gereken adalet erişim, ortaya çıktığı ilk günden bu yana kapsamı üzerinde tam bir uzlaşa sağlanamamış, sınırları geniş ve değişken, tanımlanması oldukça güç bir kavramdır. Başlangıçta, yoksul kesimlerin adalet ulaşmasını engelleyen sorunlara yönelik bir

politika olarak gündeme gelen adalete erişim düşüncesi, zamanla ayrımcılığa maruz kalan ve dezavantajlı konumdaki tüm grupları kapsayan bir yaklaşıma dönüşmüştür. 1960'lı yıllardan itibaren, sosyal hukuk devletleri, dezavantajlı grupların adalete erişimini kolaylaştırmak amacıyla ulusal yasalarında düzenlemeler yapmışlardır.(Ayata, 2009, S: 12)

Adli yardım, devletin adli yardım sağlama görevinin, adli yardımın genel refahı en üst düzeye çıkardığı ölçüde var olduğunu öne süren faydacı önermedir. Sosyal fayda hususları, sağlanan hizmetlerin miktarını ve türünü ve bu hizmetleri alacak kişilerin seçimini belirler.²¹ Bu teoriye göre, hukuki yardımın sağlanması araçsal bir faydadır ve önemi, Sunulan hizmet aracılığıyla elde edilen sonuçlar. Adli yardıma erişim kendisi boş bir kabuk olarak görülüyor ve hukuk bir şey olarak görüldüğü için önemli. Sosyal değişimi teşvik etme yöntemi. Dolayısıyla adli yardımın gerekçesi şu şekildedir: Örneğin, temel hukuk kurallarını yoksullar lehine değiştirme kapasitesiyle ve toplumdaki zenginlik ve güç ilişkilerini değiştirmeyi hedefler. (Bellow, 1980, s:337-343)

Adli yardım, yasal süreçlere erişimde maddi engelleri olan bireyler için bir köprü görevi görür. Anayasa ve uluslararası sözleşmeler, özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, herkesin adalete erişim hakkını güvence altına alır. Bu çerçevede, adli yardım, adaletin sadece mali gücü yeterli olanlar için değil, herkes için ulaşılabilir olması gerektiğinin altını çizerek. Adli yardımın temel amacı, avukatlık ücretleri ve mahkeme masrafları gibi yargılama giderlerini karşılayarak, her bireyin hak arama özgürlüğünü eşit bir şekilde kullanabilmesini sağlamaktır.

Adli yardım, maddi durumu yetersiz veya avukat tutamayacak durumda olan bireyler için devlet ya da ilgili kuruluşlar tarafından sağlanan hukuki destek ve danışmanlık hizmetlerini ifade eder. Bu yardımlar, mahkemelerde temsil, hukuki danışmanlık, adli işlemlerin harç ve ücretlerinden muafiyet gibi çeşitli hizmetleri kapsar. Adli yardım, ceza yargılamasında belirgin bir şekilde öne çıkmış olsa da, günümüzde tüm hukuki süreçlerde, mahkemelerde, idari ve özel hukuk işlemlerinde de uygulanmaktadır.

Türkiye'de adli yardım, genellikle insan hakları gerekliliği olarak değil, mesleğe yeni başlayan avukatlar için eğitim ve gelir kaynağı olarak görülmektedir. Barolar, deneyimsiz avukatlara adli yardım dosyaları vererek ekonomik destek sağlamaktadır. Adli yardım hizmeti, devlet bütçesinden barolara ayrılan parayla sınırlı olup, başvuru sahiplerinin ihtiyaç sahibi olmaları ve bütçenin yeterliliği dikkate alınarak

verilmektedir. Mevcut uygulamada, hak sahiplerinin belirlenmesinde bütçe kısıtlamaları önceliklidir ve bu da birçok başvurunun adli yardımdan yararlanamamasına neden olmaktadır. Adli yardımın insan hakları gerekliliği olarak ele alınması, daha fazla kişinin avukatla temsil hakkına erişimini sağlayacaktır.(Toprak, 2024, s:4)

Yargıda eşitlik, tarafların haklarını savunabilmesi ve yargılama masraflarını karşılayabilmesi açısından önemlidir. Ekonomik durumu yeterli olanlar ile yetersiz olanlar arasında eşitlik sağlamak temel bir hedeftir. Ekonomik olarak dezavantajlı durumda olanların, haklı oldukları halde yargılama giderlerini karşılayamamak nedeniyle haklarını savunamamaları, eşitlik ilkesini ve hukuki korunma haklarını ihlal etmektedir. Adalet erişimin daha kapsamlı ve toplumsal bir bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir.(Kılınç, 2013, s.139)

Hukuk devleti ilkesi ve hukukun üstünlüğü kavramları, adalet anlayışıyla yakından ilişkilendirilmiş ve bu doğrultuda çeşitli tanımlara tabi tutulmuştur. Şeklî ve maddî adalet anlayışlarına göre hukuk devleti farklı şekillerde açıklanabilir. Şeklî anlamda hukuk devleti, kamu kurallarının düzenli ve tarafsız bir biçimde uygulanmasıyla ortaya çıkar. Bu tanıma göre hukuk devleti, şeklî adaletin bir gereği olarak düşünülebilir; bu bağlamda, şekli adalet ile hukuk devleti arasında bir özdeşlik kurmak mümkündür. (Yıldırım, 2023, s:5-72)

Şeklî adaletin temel aldığı bir hukuk devleti anlayışında, hukukun kamusal ve herkesin erişebileceği şekilde açık olması gerekmektedir. Bu sayede bireyler, hukukun farkında olarak yaşamlarını buna göre planlayabilir ve devletin keyfî müdahaleleri olmaksızın yaşamlarını sürdürebilirler. Ancak, bu tür bir hukuk devleti anlayışı, adalet, demokrasi, insan hakları veya insan onuruyla doğrudan ilişkilendirilmemelidir. Zira insan haklarının ihlal edildiği bir hukuk sistemi dahi hukuk devleti kriterlerine uygun olabilir. (Kılınç, 2013 s: 113-134)

Hukuk devleti kavramının daha geniş ve maddî anlamıyla ele alınması, hukuk devletini sadece kuralların uygulanması değil, aynı zamanda bireysel hakların korunması ve gözetilmesi olarak görür. Bu doğrultuda, bireylerin ahlâki ve siyasi haklarına uygun yönetim anlayışı, hukuk devletinin temelini oluşturur. Geniş anlamda hukuk devleti, hem bireylerin hukuka tabi olmasını hem de devletin hukuka bağlı bir yönetim sergilemesini ifade eder.

Hukuk devleti ilkesinin tam anlamıyla işlerlik kazanması için bazı temel koşulların sağlanması gerekmektedir. Bu koşullar arasında temel hakların güvence altına alınması, yasaların Anayasa'ya uygunluğu, yürütmenin hukuka bağlılığı ve yargının bağımsızlığı sayılabilir. Ayrıca, bireylerin temel haklarının etkin bir şekilde korunabilmesi için devletin gerekli yargısal araçları sunma yükümlülüğü de vardır.

Hukuk devleti ilkesi, aynı zamanda bireylerin hak arama özgürlüğünü de güvence altına alır. Devletin yargılama faaliyetlerindeki tekel yetkisi, bireylerin hukuki uyuşmazlıkları çözme ve haklarını elde etme konusunda devlete başvurmalarını zorunlu kılar. Bu bağlamda, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak adli yardım sistemi, bireylerin yargı giderlerini karşılayamaması durumunda devreye girer. Böylece, bireyler yüksek yargılama maliyetleri nedeniyle haklarını arayamaz duruma düşmezler ve hak arama özgürlükleri tam anlamıyla sağlanır.

Hukukun üstünlüğü ve adli yardım arasındaki ilişki, hukukun üstünlüğünün bireylerin tabi oldukları hukuku bilmeleri ve öğrenebilmeleri gerekliliğine dayanır. Ancak, devletin bu yardımı sağlaması, yalnızca bireylerin kaynak yetersizliği durumunda geçerli olur. Bu nedenle, devlet, bireylerin hukuki taleplerini karşılamada etkin bir adli yardım mekanizması sunmak zorundadır. Anayasa'nın 2. maddesine dayanan bu sorumluluk, hukuk devleti ilkesinin hayata geçirilmesi için vazgeçilmezdir.

Sosyal devlet kavramı, vatandaşların ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirerek onlara insan onuruna yakışır bir yaşam sağlama amacını taşıyan bir devlet yapısını ifade eder. Sosyal devlet, ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı bireyleri koruma görevini üstlenir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın değiştirilemez nitelikteki 2. maddesinde Türkiye'nin sosyal bir hukuk devleti olduğu açıkça belirtilmiştir. Ayrıca, Anayasa'nın 5. maddesi de devletin temel görevleri arasında sosyal devlet ilkesine vurgu yapar; bu kapsamda devletin öncelikli sorumlulukları arasında sosyal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve yardıma muhtaç kesimlerin yaşam şartlarının iyileştirilmesi yer alır. Bu anlamda, devlet, bireylerin refahını sağlamak için hizmet eden bir yapıda konumlanmıştır. (Kılınç, 2013, s: 130 - 143)

Sosyal devlet kavramı, 20. yüzyılda yaşanan dönüşümlerle birlikte önem kazanmıştır. Jandarma devleti modelinden sosyal refah devleti anlayışına geçişle birlikte sosyal haklar, temel haklar arasında yer almış ve "sosyal adalet" ile "sosyal eşitlik" gibi kavramlar literatürde yerini almıştır. Sosyal devlet ilkesinin, bireylerin hak arama

özgürlüğüyle doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir. Sosyal devlet, adalete erişimi engelleyen ekonomik veya sosyal faktörlerin önüne geçmek ve bireylerin adalete ulaşmalarını sağlamak için gerekli tedbirleri almak zorundadır. (Kılınç, 2013, s: 130 - 143)

Günümüzde modern hukuk sistemlerinde adaletin sağlanması genellikle ücretsizdir; taraflar yargı süreci için hâkimlere herhangi bir ücret ödemezler. Ancak tarafların, yargılama ile ilgili bazı masraflar yapmaları gerekmektedir ve bu masraflar, bazı durumlarda ekonomik durumları ve sahip oldukları kaynakları aşabilir. Bunun sonucunda, bu kişiler haklarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabilirler. Ekonomik zorluklar nedeniyle bir hakkın kaybolması ise sosyal adalet anlayışına aykırıdır. Adalet dağıtımını sadece maddi imkânlarla sahip olanların ulaşabileceği bir hizmet olmaktan uzaklaştırmak için, yargılama masraflarını karşılayamayacak durumda olanların geçici olarak yargılama giderlerinden sorumlu tutulmaması ve gerekiyorsa taraflarına bir avukat atanması lazım gelmektedir. Bu şekilde, herkesin adalete erişimi sağlanmış olur ve hak kayıplarının önüne geçilir. (Kılınç, Ayşe, s:2)

Hukuk devleti ilkesiyle sosyal devlet ilkesi birbirini tamamlayan kavramlardır. Hukuk devleti, bireylerin maddi ve manevi gelişimlerini sağlayacak düzenlemeler yaparken, bu düzenlemeler sosyal devlet ilkesiyle anlam kazanır. Öğretide de sıkça dile getirildiği gibi, sosyal devlet olmadan hukuk devleti tam olarak işleyemez. Anayasa Mahkemesi kararlarında da sıkça vurgulandığı üzere, sosyal devlet ve hukuk devleti birlikte anılır ve "sosyal hukuk devleti" kavramı kullanılır. (Kılınç, 2013, s: 130 - 143)

Sosyal devlet ilkesi, adalete erişimde eşitliği sağlamayı amaçlar. Bu bağlamda, maddi durumu iyi olan bireylerle zayıf olan bireyler arasında adaletin farklı işlemesi kabul edilemez. Adalet hizmetlerine yalnızca ekonomik olarak güçlü bireylerin ulaşabileceği bir sistem, sosyal devlet anlayışına tamamen aykırıdır. Sosyal devlet, bireylerin hak arama özgürlüğünün önündeki ekonomik ve sosyal engelleri kaldırarak, herkesin eşit bir şekilde adalete erişimini sağlamakla yükümlüdür.

Anayasa'nın 73. maddesi vergilendirme sistemini sosyal devlet ilkesine uygun olarak düzenler. Herkesin mali gücüne göre vergi ödemesi gereği temel bir anayasal kuraldır. Yargılama harçları da bu kapsamda özel bir vergi türü olarak değerlendirilir. Bu nedenle, sosyal devlet ilkesi doğrultusunda, yargılama giderlerini karşılamakta zorlanan bireylerin hak arama özgürlüklerinin engellenmemesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Maddi imkânsızlık nedeniyle hak arama fırsatını kaybeden bireylerin, adalet hizmetlerinden yararlanma haklarının korunması sosyal devletin temel görevlerinden biridir. (Kılınç, 2013, s: 130 - 143)

Sosyal devletin temel araçlarından biri olan adli yardım kurumu, bireylerin dava açma ve hak arama haklarını güvence altına alır. Modern hukuk sistemleri, sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak adli yardım mekanizmasını geliştirmekte ve ekonomik durumu yetersiz olan bireylerin de adalete erişimini sağlamak için bu sistemi güçlendirmektedir. Adli yardım kurumu, bireylerin dava açma süreçlerindeki maddi engelleri aşmalarına yardımcı olur.(Kılınç, 2013, s: 130 - 143)

Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan "sosyal hukuk devleti" ilkesi, adli yardım kurumunun temelini oluşturur. Sosyal devlet anlayışı, bireyler arasındaki ekonomik eşitsizlikleri azaltmayı ve sosyal adalet ile barışı sağlamayı amaçlar. Yargılama masraflarının artması, maddi imkânları yetersiz olan bireyler için hak arama özgürlüğünün sınırlandırılmasına neden olur. Bu durumda, adaletin eşit ve hızlı bir şekilde sağlanması sosyal devletin öncelikli hedeflerinden biri olmalıdır. Sosyal devlet, vatandaşlarının hak arama özgürlüğünden adil ve eşit şartlarda yararlanmasını sağlayarak, toplumda sosyal barış ve adaleti güçlendirir. (Kılınç, 2013, s: 130 - 143)

Adli yardım, yasal süreçlere erişimde maddi engelleri olan bireyler için bir köprü görevi görür. Anayasa ve uluslararası sözleşmeler, özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, herkesin adalete erişim hakkını güvence altına alır. Bu çerçevede, adli yardım, adaletin sadece mali gücü yeterli olanlar için değil, herkes için ulaşılabilir olması gerektiğinin altını çizerek, Adli yardımın temel amacı, avukatlık ücretleri ve mahkeme masrafları gibi yargılama giderlerini karşılayarak, her bireyin hak arama özgürlüğünü eşit bir şekilde kullanabilmesini sağlamaktır.

Adli yardım, maddi durumu yetersiz veya avukat tutamayacak durumda olan bireyler için devlet ya da ilgili kuruluşlar tarafından sağlanan hukuki destek ve danışmanlık hizmetlerini ifade eder. Bu yardımlar, mahkemelerde temsil, hukuki danışmanlık, adli işlemlerin harç ve ücretlerinden muafiyet gibi çeşitli hizmetleri kapsar. Adli yardım, ceza yargılamasında belirgin bir şekilde öne çıkmış olsa da, günümüzde tüm hukuki süreçlerde, mahkemelerde, idari ve özel hukuk işlemlerinde de uygulanmaktadır.

Türkiye'deki yasal düzenlemeler, adli yardımın tanımı ve kapsamını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, hem Türkiye Barolar Birliği'nin Adli Yardım

Yönetmeliği hem de çeşitli kanunlar, ekonomik imkanları kısıtlı bireylerin adli yardım hizmetlerinden yararlanabilmesi için gerekli şartları belirler. Örneğin, Hukuk Mahkemeleri Kanunu, adli yardımdan yararlanma şartlarını güncelleyerek, bireyin ve ailesinin geçimini tehlikeye atmaksızın yargılama masraflarını karşılayamayan kişilere adli yardım sunulmasını öngörmektedir. Ayrıca, Avukatlık Kanunu da avukatlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırarak, adli yardımın kapsamını genişletmektedir.

Adli yardımın önemi sadece maddi destek sağlamakla sınırlı değildir. Bu kurum, adaletin herkes için eşit olduğu ilkesini pekiştirir ve sosyal adaletin bir göstergesi olarak kabul edilir. Ekonomik yetersizlikler nedeniyle adalet hakkından mahrum kalmak, sosyal devlet ilkesiyle bağdaşmaz. Dolayısıyla, adli yardım, bu tür bir adaletsizliğin önüne geçerek, her bireyin hakkını arayabilmesi için gerekli ortamı sağlar.

Modern hukuk sistemleri, adli yardımı temel bir hak olarak kabul eder ve devletin bu hizmeti sağlamakla yükümlü olduğunu vurgular. Adalet erişiminin sağlanması, devletin siyasi, sosyal ve ekonomik mekanizmaları etkin bir şekilde kullanması gerektiğinin bir işaretidir. Bu bağlamda, adli yardım, sadece bir yardım mekanizması olmanın ötesinde, adaletin herkes için erişilebilir ve eşit olmasını sağlayan temel bir ilkedir. Bu anlayışla, adli yardım, toplumun her kesiminden bireylerin hak arayışında önlerindeki en büyük engellerden birini kaldırarak, adalet erişiminde eşitlik sağlamayı amaçlar.

Adli yardım, yasal haklardan yararlanma hakkı olan bireylerin, maddi veya hukuki durumları nedeniyle maddi olanakları kısıtlı olanların, adaletin sağlanması için hukuki destek alabilmelerini sağlayan bir hizmettir. Bu hizmet, adil yargılanma hakkının bir parçası olarak kabul edilir ve hukukun üstünlüğünü pekiştirir.

Adli yardımın temel amacı, yargıya erişimin engellerini aşmak ve herkesin adil bir şekilde yargılanmasını sağlamaktır. Bireylerin hukuki sorunlarını çözebilmeleri için gereken bilgi, belge ve temsilciyi sağlamak, adli yardımın öncelikli hedeflerindendir.

Türkiye'de adli yardım hizmeti, Adalet Bakanlığı ve barolar aracılığıyla yürütülür. Adli yardım hizmetlerine başvuruda bulunan kişilerin gelir durumu, maddi ve hukuki ihtiyaçları göz önünde bulundurularak değerlendirilir. Bu değerlendirme sonucunda, adli yardım alacak kişilere avukat atanır veya hukuki danışmanlık hizmeti sağlanır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) de adil yargılanma hakkını güvence altına alır ve adli yardımın önemini vurgular. Sözleşme, herkesin adil yargılanma sürecinde

hukuki destek alabilme hakkını savunur ve bu hakkın ihlal edilmesi durumunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurma imkanı tanır.

Adli yardım hizmeti, toplumsal adaletin sağlanmasına da katkı sağlar. Maddi durumu zayıf olan veya sosyal dezavantajı bulunan bireylerin, hukuki sorunlarını çözme sürecinde desteklenmeleri, toplumda eşitlik ve adalet duygusunun pekişmesini sağlar.

Adli yardımın etkin bir şekilde işlemesi için hukuk sistemine güven, şeffaflık ve erişilebilirlik önemlidir. Ayrıca, adli yardım hizmetlerinin kalitesinin ve kapsamının sürekli olarak iyileştirilmesi gereklidir.

Adli yardım kavramı, adaletin sağlanması ve herkesin yasal haklarından eşit şekilde yararlanmasını temin etmek amacıyla önemli bir hizmettir. Bu hizmet, hukuki destek almakta zorlanan bireylerin adil yargılanma hakkını güvence altına alır ve toplumsal adaletin pekiştirilmesine katkı sağlar.

Erişilebilirlik İlkesi: Adli yardım hizmetlerinin herkes tarafından erişilebilir olması, hukuki destek ihtiyacı olan bireylerin adil yargılanma hakkını korumak için temel bir ilkedir. Bu ilke, maddi olanakları kısıtlı olan veya sosyal dezavantajı bulunan kişilerin de adalet sistemiyle etkileşimde bulunabilmesini sağlar. Adli yardımın erişilebilir olması, hukukun üstünlüğünü ve toplumsal adaleti pekiştirir.

Kapsayıcılık İlkesi: Adli yardım, her türlü hukuki soruna ve ihtiyaca yönelik olarak sunulmalıdır. Medeni hukuk, ceza hukuku, idare hukuku gibi farklı hukuk dallarında ihtiyaç duyulan hukuki destekler, adli yardım kapsamında yer almalıdır. Bu ilke, herkesin hukuki sorunlarını çözebilmeleri için gereken desteği alabilmesini sağlar.

Gizlilik ve Mahremiyet İlkesi: Adli yardım süreci, danışanların mahremiyetini ve gizliliğini korumayı amaçlar. Danışanlarla yapılan görüşmeler gizli tutulmalı, danışanların bilgileri üçüncü kişilerle paylaşılmamalıdır. Bu ilke, danışanların güven duygusunu artırır ve adil yargılanma sürecindeki hassasiyetleri gözetir.

Bağımsızlık ve Tarafsızlık İlkesi: Adli yardım hizmetleri, bağımsız ve tarafsız bir şekilde sunulmalıdır. Avukatlar ve diğer hukuk profesyonelleri, müvekkillerini objektif bir şekilde değerlendirir ve hukuki süreçte tarafsızlık ilkesine uygun davranırlar. Bu ilke, adil yargılanma sürecinin güvence altına alınmasına katkı sağlar.

Kalite ve Etkinlik İlkesi: Adli yardım hizmetlerinin kalitesi sürekli olarak izlenmeli ve geliştirilmelidir. Hizmetlerin etkinliği, hukuki sorunların zamanında ve etkili

bir şekilde çözülmesini sağlar. Bu ilke, adli yardımın verimliliğini artırır ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunur.

Hukuk klinikleri, hukuk fakülteleri tarafından yürütülen ve öğrencilere gözetmenlik eden avukatlar tarafından desteklenen bir modeldir. Bu kliniklerde, genellikle hukuki temsil yerine danışmanlık hizmetleri sunulur. Hukuk klinikleri, toplumun en yoksul kesimlerine yönelik destek sağlamak amacıyla kurulur ve öğrencilere pratik deneyim kazandırarak hukukun uygulanmasına katkıda bulunur.

Kamusal Sorumluluk İlkesi: Adli yardım, bir kamu hizmeti olarak görülmelidir. Devlet ve toplumun genelinde adli yardım hizmetlerinin önemi ve gerekliliği vurgulanmalıdır. Kamusal kaynaklarla finanse edilen adli yardım hizmetleri, toplumun adalet duygusunun pekiştirilmesine ve hukukun üstünlüğünün korunmasına hizmet eder.

Bu ilkelerin korunması ve uygulanması, adli yardım hizmetlerinin etkinliğini artırır ve herkesin adil yargılanma hakkından eşit şekilde yararlanmasını sağlar. Bu şekilde, hukukun üstünlüğü ve toplumsal adaletin güçlenmesine katkı sağlanmış olur.

Adli yardım, devlet bütçesinden finanse edilirken, bazı durumlarda avukatlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından da sağlanabilir. Türkiye’de, barolar adli yardımın uygulanmasından sorumlu iken, diğer ülkelerde yerel yönetimler, özel kişiler ve kuruluşlar da adli yardımın finansmanına katkıda bulunur. Özellikle “pro bono” hizmetleri, avukatlık bürolarının sosyal sorumluluk projeleri kapsamında sunduğu ücretsiz hizmetlerle adli yardıma erişimi artırır. Ayrıca, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve kâr amacı gütmeyen şirketler, ihtiyaç sahiplerine ücretsiz hukuki danışmanlık ve temsil hizmetleri sunar.

Adli yardım, adalete erişim hakkının bir parçası olarak, herkesin hukuki işlemlerde eşit ve adil bir şekilde temsil edilmesini sağlamayı amaçlar. Bu hizmet, adalete erişim hakkını destekler ve özellikle düşük gelirli veya toplumsal dezavantajları olan bireyler için kritik öneme sahiptir. Adli yardım, sadece mahkemelerde temsili değil, hukuki danışmanlık, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri (arbuluculuk, uzlaştırma) gibi geniş bir yelpazede hizmet sunar. Bu kapsamda, kişilerin adli masraflarını karşılamalarına güçleri yetmediğinde, adalet mekanizmasının işleyişinde eşitlik sağlanmış olur.

Adli yardım, hukukun üstünlüğünü destekleyen, adil ve eşitlikçi bir yargı sisteminin temel taşlarından biridir. Hem devlet hem de sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan

bu destek, toplumun her kesiminden bireylerin hukuki haklarına erişimini güvence altına alır ve adalet arayışında önemli bir rol oynar.

2.5.4. Hak Arama Hürriyeti

Hak arama ve hürriyet, modern demokratik toplumların temel taşları arasında yer alır. Bu kavramlar, bireylerin özgürlüklerini koruma ve adaleti sağlama çabalarını ifade eder. Hem ulusal düzeyde hem de uluslararası platformlarda, hak arama ve hürriyet konusundaki çalışmalar önemli bir yer tutar. Bu makalede, hak arama ve hürriyet kavramlarını derinlemesine ele alacak ve bu kavramların toplumlar üzerindeki etkilerini değerlendireceğiz.

Hak arama, bireylerin yasal haklarını koruma ve ihlaller karşısında adalet arama sürecidir. Bu süreç, genellikle yasal yollarla gerçekleşir ve hukuki düzenlemelere dayanır. Bireylerin haklarının ihlal edildiğini düşündüğü durumlarda mahkemelere başvurarak yasal yollarla haklarını arayabilirler. Hak arama süreci, adaletin sağlanması ve toplumsal adalet duygusunun güçlenmesi açısından önemlidir.

Hak ve sorumluluklarının farkında olan bireyler, adalet hizmetlerinden yararlanma ve bu hizmetleri sağlayan sistemleri etkili bir biçimde kullanma konusunda daha az zorlukla karşılaşacaklardır.(Özdemir, 2010, s: 40)

Hürriyet ise bireylerin özgürce düşünme, ifade etme ve hareket etme hakkını ifade eder. Hürriyet, demokratik toplumların en temel değerlerinden biridir ve insan hakları açısından büyük önem taşır. Herkesin fikirlerini özgürce ifade edebilmesi, inançlarını serbestçe yaşayabilmesi ve seçimlerini özgürce yapabilmesi, hürriyet kavramının temel unsurlarıdır.

2.5.5. Hak Arama Hürriyetinin Kapsamı:

Uygarlık tarihinin başlangıcından itibaren insanlar, temel haklarını elde etmek için mücadele vermişlerdir. Bu mücadele, zamanla daha fazla hak talep etme yönünde evrilmiş ve günümüz hak ve özgürlüklerinin kazanılmasına yol açmıştır. Yaşam standartlarındaki artış ve teknolojik gelişmeler, yeni hakların talep edilmesini sağlasa da, bireylerin bu hakları kullanma ve arama bilinci daha da önemlidir. Haksızlığa uğrayan bireyler, haklarını nasıl koruyacaklarını ve arayacaklarını bilmek ister. Hak arama özgürlüğü, insanlığın yıllar süren mücadelesi sonucunda elde ettiği hakların uygulanmasını ve korunmasını somut bir şekilde gösterir.(Çetin, 2007 , s:1)

İoanna Kuçuradi, insanların, insani nitelikleri ve doğal yetenekleri dolayısıyla özel bir muameleyle tabi olmaları gerektiğini savunmaktadır. İnsanlar, birbirlerine olan muamelelerinde, insanın doğasına uygun olarak bazı niteliklerin ortaya çıkmasını sağlamak zorundadırlar. Eğer bireylere bu şekilde bir yaklaşım sergilenmezse, insanların varoluşuyla ilişkili olan potansiyellerini gerçekleştirmeleri engellenmiş olur. Bu bağlamda, insan hakları ve temel haklar, bireylerin doğal yeteneklerinin hayata geçirilmesi için gerekli koşulları belirlemekteki taleplerdir. Dolayısıyla, hakların tanınması ve korunması, insanın yalnızca birey olarak değil, aynı zamanda insanlık türünün bir temsilcisi olarak potansiyelini gerçekleştirmesine olanak tanınmalıdır. (Kuçuradi, 2007, s: 57-61)

Adli yargıda hak arama hürriyetinin önündeki en önemli engellerden biri, birçok bireyin maddi imkanlarının yetersiz olmasıdır. Bu durum, kişilerin haklarını yargı mercileri önünde savunmalarını zorlaştırabilir ve adalet arayışını engelleyebilir. Bu bağlamda, adli yardım müessesesi, ekonomik ve sosyal engeller nedeniyle hak arama süreçlerine katılımda güçlük çeken bireyler için önemli bir mekanizma sağlar.

Adli yardım, bireylerin yargılama harçları ve giderlerini karşılayamayacak durumda olduklarında bu masraflardan muaf tutulmalarını sağlayan bir sistemdir. Yargılama sürecinde, devlet tarafından alınan harçlar ve giderler, adalet hizmetlerinin finansmanında kullanılırken, adli yardım bu yükümlülükleri ekonomik olarak yetersiz bireyler için hafifletir.

Bu yardım, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) 465-472 maddelerinde düzenlenmiştir. Adli yardım hakkından yararlanabilmek için, bireylerin kendi ve ailesinin geçimlerini tehlikeye atmadan yargılama giderlerini ödeyemeyecek durumda olmaları ve adli yardım talebinde bulunan kişinin hakkını ilk bakışta haklı gösteren bir durumun varlığı gerekir. Bu iki koşulun bir arada bulunması, adli yardımın sağlanması için yeterlidir.

Adli yardımın sağlanması, yargı sistemine erişim açısından kritik bir öneme sahiptir. Ekonomik sıkıntılar yaşayan bireyler, yüksek yargılama giderleri nedeniyle hak arama süreçlerine katılamayabilir ve bu da haklarını koruma konusunda dezavantaj yaratabilir. Sosyal bir hukuk devleti olarak Türkiye, bu tür engelleri ortadan kaldırmayı ve herkes için eşit yargı imkanı sağlamayı hedefler.

Anayasa'nın 2. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'ni sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlarken, 5. madde devletin temel görevleri arasında sosyal, ekonomik ve siyasal engelleri kaldırmayı ve bireylerin gelişim için gerekli şartları sağlamayı öngörür. Adli yardım, bu sosyal hukuk devleti anlayışının yargı alanındaki bir yansımasıdır ve tüm bireyler için adil bir yargılama süreci sağlamak amacı taşır.(Çetin, 2007, s:105-106)

Anayasa Mahkemesi de, sosyal devlet anlayışını bu bağlamda değerlendirir ve adli yardımın, temel hak ve hürriyetlerin tam olarak korunmasını sağlamak için vazgeçilmez bir araç olduğunu belirtir. Adli yardım, bireylerin hak arama özgürlüklerini ekonomik engellerden bağımsız olarak kullanmalarını ve adalet mekanizmasına etkin bir şekilde erişimlerini destekleyen temel bir kurumdur

Hak arama hürriyeti, bireylerin hakkını talep etme çabası olarak tanımlanır ve bu kavramın kapsamı, iki ana yaklaşımla ele alınabilir: dar ve geniş yorum. Anayasa'nın 36. maddesi, bu hürriyeti düzenleyen temel bir metin olarak farklı yorumlara açıktır.

Dar yorum yaklaşımına göre, hak arama hürriyetinin kapsamı, yalnızca Anayasa'nın 36. maddesinde yer alan yasal yollarla sınırlıdır. Bu bağlamda, hak arama yalnızca yargısal merciler, adli makamlar ve idari başvurular gibi belirli yollarla yapılabilir. Yani, dar yorumda, hak arama hürriyetinin uygulanabilirliği yalnızca mahkemelere başvuruyla sınırlıdır.

Buna karşın, geniş yorum yaklaşımı, hak arama hürriyetinin daha kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesini savunur. Bu görüşe göre, 36. madde sadece yargısal başvuruları değil, aynı zamanda idari ve siyasi makamlara yapılacak başvuruları da kapsar. Geniş yorum, Anayasa'nın 40. maddesiyle birlikte ele alındığında, hak arama hürriyetinin daha geniş bir koruma sağladığını ileri sürer. 40. madde, temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda yetkili mercilere başvuru hakkını güvence altına alır.

Anayasa Mahkemesi, hak arama hürriyetinin kapsamının genişletilmesi gerektiğini belirten bir yaklaşımı desteklemiştir. Bu yaklaşım, 36. ve 40. maddelerin birlikte değerlendirilmesi yoluyla hak arama yollarının, sadece yargısal değil, aynı zamanda idari ve siyasi başvuruları da içerecek şekilde genişletilmesini savunur. Danıştay ise, hak arama hürriyetinin dar yorumlanmasının hukuki korumayı sınırlayabileceğini ve bu nedenle hürriyetin geniş bir çerçevede ele alınmasının gerektiğini ifade etmiştir.

2.5.6. Hak Arama ve Hürriyetin Önemi

Hak arama ve hürriyet, toplumların demokratik ve özgürlükçü yapılarının temel taşlarıdır. Bu kavramlar, bireylerin kişisel özgürlüklerini koruma ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunma imkanı sağlar. Hak arama süreci, hukukun üstünlüğünün korunmasına ve herkesin eşit ve adil bir şekilde muamele görmesine olanak tanır. Hürriyet ise bireylerin özgürce düşünme ve ifade etme haklarını güvence altına alır, bu da toplumsal çeşitlilik ve gelişime katkı sağlar.

İnsanların ihlal edilen haklarına kısa sürede, herhangi bir engelle karşılaşmadan ve eksiksiz bir şekilde ulaşabilme inancı, ancak hak arama yollarının tamamen açık ve erişilebilir olmasıyla mümkündür. Bu durum, hak arama özgürlüğünün doğrudan insanı merkeze alan ve insan onuruyla doğrudan bağlantılı bir hak olduğunu gösterir. Hak arama özgürlüğü olmadan, insan onurundan bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle, bu hak, insan olmanın dışında hiçbir koşul gözetilmeksizin herkes için güvence altına alınmalıdır. Hak arama özgürlüğü, diğer temel hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlayan temel bir insan hakkı niteliği taşır ve bu özelliğiyle insan hakları sisteminin vazgeçilmez bir parçasıdır.(Duman, 1997 s: 209, Taşkın, 2003, s:518, Çoban, 1995, s:2)

Kişilerin düzenli sağlık hizmetlerine, eğitim olanaklarına ve barınma haklarına erişim sağlanamadığı, adaletin tesis edilmediği, hak arama hürriyeti ile adil yargılanma haklarının ihlal edildiği, işkence ve kötü muamele yasağının göz ardı edildiği bölgelerde yaşayan insanlar, bu koşullar nedeniyle insani potansiyellerini gerçekleştirme imkanından mahrum kalmaktadır. Bu tür problemler, bireylerin yaşam kalitesini ciddi ölçüde etkileyerek, temel haklarını kullanabilmelerinin önünde büyük engeller oluşturur. Sonuç olarak, bu durum, insanın doğal özelliklerini geliştirmesi için gerekli olan fırsatların kaybolmasına yol açar ve sosyal adaletin sağlanmasını zorlaştırır.(Toprak, 2024, s:2)

2.5.7. Hak Arama Hürriyetinin Kapsamı ve Uygulama Alanları

Hak arama hürriyeti, devletin veya özel hukuk kişinin bireylerin haklarını ihlal edebileceği durumlarda, kişilerin bu ihlallere karşı başvurabilecekleri yolları ifade eder. Anayasa'nın 36. maddesi, bu hürriyetin bireylerin adil yargılanma hakkını ve yargı mercileri önünde meşru yollarla davacı veya davalı olma hakkını kapsadığını belirtir. Ancak, bu hürriyet sadece yargı mercileriyle sınırlı değildir; idari ve siyasi başvurular

(örneğin yasama meclisine dilekçe verme) da hak arama hürriyetinin kapsamındadır.(Akbal, 2011s: 148- 160)

Medeni hukukta, hak arama hürriyeti dava açma, icra takibi başlatma ve hakeme başvurma gibi yöntemlerle kullanılırken; kamu hukukunda, dilekçe verme, bilgi edinme, şikayet etme ve ihbar gibi yollarla da ifade edilir. Devletin, idari işlemler veya özel hukuk kişileri tarafından yapılan hak ihlallerine karşı bireylerin haklarını arayabilmeleri için açık ve belirgin hukuki yollar sunması gereklidir. Aksi halde, bireyler hak ihlalleri karşısında hangi adımları atacaklarını belirlemede zorluk çekebilir ve bu da hak ihlallerinin giderilmesinde gecikmelere yol açabilir.

Anayasa'nın 40. maddesi, temel hak ve hürriyetlerin korunmasını sağlamak için başvuru yollarını ve sürelerini düzenleyerek, bireylerin hak arama süreçlerini daha erişilebilir hale getirir. Devlet, bu kapsamda pozitif yükümlülükler üstlenir ve bireylerin haklarını etkin bir şekilde savunmalarına olanak tanır. İlgili merciler, başvuru yollarını ve sürelerini açıkça belirtmeli, aksi takdirde hak arama süreçlerinde belirsizlikler yaşanabilir.

Anayasa'nın 74. maddesi, vatandaşların ve Türkiye'de yaşayan yabancıların kamu ile ilgili dilekçeleri yetkili mercilere iletme hakkını güvence altına alır. Bu düzenleme, devletin bireylerin haklarını koruma yükümlülüğünü ve etkili başvuru yolları sağlama sorumluluğunu vurgular. Anayasa Mahkemesi, hak arama hürriyetini adil yargılanma hakkı ve yargı mercilerine erişim hakkı kapsamında değerlendirir ve başvuruların etkinliğini sağlamak amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılmasını önemser.

Özetle, hak arama hürriyeti, anayasa ile güvence altına alınmış bir hak olarak, bireylerin devlet ve diğer kişiler karşısında haklarını arama imkanı tanır. Bu hak, yargı yollarında olduğu kadar idari ve siyasi başvurularda da etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Anayasa ve uluslararası sözleşmelerle uyumlu olarak, hak arama süreçlerinin şeffaf ve erişilebilir olması, bireylerin haklarını koruma ve adalete erişimlerini garanti altına alır.

2.5.8. Hak Arama ve Hürriyetin Sınırları

Modern devletlerde, temel hak ve özgürlükler sınırsız ve koşulsuz değildir; bu haklar doğaları gereği belirli kısıtlamalara tabidir. Bu sınırlılık, "nesnel sınır" olarak da tanımlanabilir. Bununla birlikte, temel hak ve özgürlüklerin Anayasa tarafından çizilen sınırları da mevcuttur. Bir hakkın Anayasal çerçevenin ötesinde kısıtlanabilmesi için,

Anayasa'nın 13. maddesinde belirtilen özel şartlara uyulması zorunludur. Bu şartlar doğrultusunda yapılacak kısıtlamalar, hakkın temel niteliğine zarar vermeden, yasa ile ve Anayasa'da öngörülen özel gerekçelere dayanarak gerçekleştirilmelidir. Ayrıca, bu kısıtlamalar Anayasa'nın hem metnine hem de amacına, demokratik toplum düzeninin gerekliliklerine, laik cumhuriyetin esaslarına ve orantılılık ilkesine aykırı olmamalıdır. Hak arama özgürlüğünün sınırlandırılması da bu temel ilkeler göz önünde bulundurularak incelenmelidir. (Hakyemez, 2002 s:22, Özbudun, 1990, s:225)

Ancak, hak arama ve hürriyetin sınırları da bulunur. Bu haklar, başkalarının haklarına zarar verme veya toplumun genel güvenliğini tehdit etme amacıyla kullanılamaz. Hürriyetin, diğer bireylerin haklarıyla çatıştığı durumlarda dengeli bir şekilde kullanılması ve toplumun genel çıkarlarıyla uyum içinde olması önemlidir.

Yasayla sınırlandırma, temel hak ve özgürlüklerin Anayasa'da belirlenen çerçevenin ötesinde, iktidarlara karşı önemli bir koruma sağlar. Ancak, bu korumanın anlamlı olabilmesi için, yasayla yapılan sınırlandırmaların açık, net ve anlaşılır bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Kanun maddelerinin belirsiz veya karmaşık olması, temel hakların keyfi bir şekilde kısıtlanmasına yol açabilir. Bu nedenle, yasaların hem bireylerin haklarını koruyacak hem de devletin yetkilerini sınırlayacak şekilde şeffaf ve tutarlı olması büyük önem taşır.(Uygun, 1992, s. 96-99.)

Hak arama ve hürriyet kavramları, modern demokratik toplumların temel değerlerinden biridir. Bu kavramlar, bireylerin özgürlüklerini koruma, adaletin sağlanması ve toplumsal çeşitliliğin desteklenmesi açısından büyük önem taşır. Ancak bu hakların kullanımında dengeli bir yaklaşım ve toplumun genel çıkarlarının gözetilmesi gereklidir. Bu şekilde, hak arama ve hürriyetin amacına uygun bir şekilde kullanılması sağlanabilir ve demokratik değerlerin güçlenmesine katkı sağlanabilir.

Sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gerekliliklerine uygun olması, yoruma açık bir kriterdir. Demokratik devlet, temelde iktidarın seçimler aracılığıyla el değiştirdiği bir yönetim biçimini ifade eder. Ancak burada asıl vurgulanan, çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı bir demokrasi anlayışı içinde bireysel özgürlüklerin belirli bir düzeyde korunması gerektiğidir. Bu nedenle, demokratik bir toplum yapısına sahip ülkelerde, hak arama özgürlüğü doğrudan Anayasa tarafından sınırlandırılmamalıdır. Bunun yerine, Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen ölçütlere uygun şekilde sınırlandırılmalıdır. Bu sayede, sınırlandırma işlemine karşı bireylerin başvurabileceği bir hak arama yolu,

özellikle Anayasa Mahkemesi'ne başvuru imkânı, açık tutulmuş olur. Bu yaklaşım, hem özgürlüklerin korunmasını hem de demokratik denetimin sağlanmasını güvence altına alır.(Yüzbaşıoğlu, 1993, s: 294)

3. HAK ARAMA VE ADLİ YARDIMIN YARARLARI

Hak arama ve adli yardım, bireylerin yasal haklarını koruma, adalet arama sürecini başlatma ve hukuki destek alabilme imkanını sağlayan önemli hizmetlerdir. Bu hizmetlerin sunulması ve kullanılması, birçok fayda sağlar ve toplumsal adaletin güçlenmesine katkıda bulunur.

Yargılama sürecindeki harç ve masraflar, özellikle ekonomik açıdan güçsüz olan bireyler için büyük bir önem taşımaktadır. Bu mali yükler, zaman zaman adalet hizmetlerine erişimi engelleyebilmektedir. (Çakın, 2016, s: 175.)

Adli yardım, genellikle maddi olanakları kısıtlı olan veya sosyal dezavantajı bulunan bireylerin, hukuki destek alabilmesini sağlar. Bu sayede, gelir seviyesi düşük olan kişilerin de adil yargılanma hakkını kullanabilmesi ve haklarını savunabilmesi mümkün olur. Adli yardım hizmetleri, mahkemelerde dava açma sürecinden hukuki danışmanlık hizmetlerine kadar geniş bir yelpazede sunulabilir.

Hak arama ise bireylerin yasal haklarını koruma ve ihlaller karşısında adalet arama sürecidir. Bu süreç, genellikle mahkemeler aracılığıyla yürütülür ve yasal mercilere başvurularak gerçekleşir. Hak arama hakkı, herkesin yasal haklarını koruma ve hukuki sorunlarını çözme hakkını güvence altına alır.

1. Eşitlik ve Adalet: Adli yardım ve hak arama hizmetleri, herkesin eşit bir şekilde adalet arama ve yasal haklarını koruma hakkına sahip olduğunu vurgular. Gelir seviyesi veya sosyal durum ne olursa olsun, herkesin hukuki desteğe erişebilmesi sağlanır.

2. Toplumsal Denge: Adli yardım ve hak arama hizmetleri, toplumda sosyal dengeyi korur. Dezavantajlı gruplara veya maddi sıkıntı içinde olan bireylere sağlanan hukuki destek, toplumsal adaletin sağlanmasına katkı sağlar.

3. Hukuki Bilincin Artması: Adli yardım ve hak arama hizmetleri, bireylerin hukuki haklarını daha iyi anlamalarına ve kullanmalarına olanak tanır. Bu da toplumun genelinde hukuki bilincin artmasına ve hukukun üstünlüğünün pekişmesine yardımcı olur.

4. Güven ve Saygınlık: Adli yardım hizmetlerinin sağlanması, toplumda hukuka olan güveni artırır ve adalet sisteminin daha saygın ve etkili bir şekilde işlemesine katkı sağlar.

5. Çatışmaların Çözülmesi: Adli yardım ve hak arama süreçleri, çeşitli hukuki sorunların çözülmesine yardımcı olur. Bu sayede, hukuki anlaşmazlıkların mahkemeye taşınması ve uzun süren hukuki süreçlerin yaşanması önlenir.

Neticeten adli yardım ve hak arama hizmetleri, bireylerin yasal haklarını koruma, adaletin sağlanması ve toplumsal dengeyi koruma açısından büyük öneme sahiptir. Bu hizmetlerin etkin bir şekilde sunulması ve kullanılması, toplumda hukuki bilincin artmasına, adaletin pekişmesine ve hukukun üstünlüğünün korunmasına katkı sağlar.

3.1. Adli Yardımın Toplumsal Etkileri

Adalet, demokratik toplumların sürdürülebilirliği için en temel unsurlardan biridir. Bir toplumda adaletin sağlanması, bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunmasının yanında, toplumsal düzenin ve barışın sürdürülmesinde de kritik rol oynar. Ancak adaletin sadece belirli bir zümreye veya ekonomik güce sahip olan kişilere erişilebilir olması, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirir ve toplumsal barışı tehdit eder. Bu noktada, adalet erişimi kolaylaştıran bir mekanizma olarak adli yardım büyük önem taşır. Türkiye'de adli yardım, özellikle dar gelirli ve dezavantajlı grupların hukuki haklarını savunmalarına olanak sağlayan bir sistemdir. Türkiye'deki adli yardım sisteminin toplumsal etkileri, sosyal adalet, toplumsal barış, devlet ile birey arasındaki güven ilişkisi ve sosyal dışlanmayı önleme çerçevesinde detaylandırabiliriz.

Toplumsal adalet, tüm bireylerin adil ve eşit bir şekilde hukuki haklara sahip olmasıyla sağlanabilir. Adli yardım sistemi, bireylerin ekonomik durumlarına bakılmaksızın adalet erişimlerini güvence altına alarak toplumsal adaleti güçlendirir. Türkiye'de gelir dağılımındaki eşitsizlikler, adalet sistemine erişimde de belirgin farklılıklar yaratabilir. Maddi durumu yeterli olmayan bireyler, dava açmak veya hukuki haklarını savunmak konusunda ciddi zorluklarla karşılaşabilir. Ancak adli yardım, bu engellerin aşılmasına yardımcı olur ve toplumun tüm kesimlerinin adaletle eşit şekilde erişebilmesine imkan sağlar.

Bu bağlamda adli yardım, bireylerin haklarını savunmalarını sağlarken, aynı zamanda toplumsal adaletin korunmasına da katkıda bulunur. Ekonomik olarak dezavantajlı olan bireyler, adalet sistemine olan güvenlerini kaybetmeden haklarını arayabilir ve bu da toplumdaki genel adalet algısını güçlendirir. Eğer adli yardım sistemi olmasaydı, yalnızca ekonomik durumu iyi olan bireyler hukuki haklarını savunabilecek

ve bu da toplumsal eşitsizliklerin artmasına neden olacaktı bu nedenle toplumu bir bütün olarak düşünmek zorundayız ve tüm bireylerin eşit şekilde bütün imkanlardan yararlanması asıl gayemiz olmalıdır ki sosyal devlet olma ilisinin gereği de budur.

Adli yardımın toplumsal barışa katkısı, adaletin toplumun tüm kesimlerine eşit bir şekilde uygulanmasından kaynaklanır. Toplumdaki bireylerin hukuki sistemden adil ve eşit şekilde yararlanabilmesi, toplumsal barışın sağlanmasında hayati bir rol oynar. Bir toplumda adaletsizlik duygusu, sosyal huzursuzluğa ve güven kaybına yol açabilir. Hukuki haklarını savunamayan bireyler, bu durumdan kaynaklanan mağduriyetlerini farklı yollarla ifade etmeye çalışabilir ve bu da toplumsal gerilimlerin artmasına neden olabilir.

Adli yardım mekanizması, bireylerin hukuki süreçlerde mağdur olmalarını engelleyerek, bu tür gerilimlerin önüne geçer. Özellikle dezavantajlı ve savunmasız gruplar, adli yardımla haklarını daha etkin bir şekilde savunabilir. Bu da toplumun genelinde bir adalet algısı yaratarak, bireyler arasında güven ve huzurun tesis edilmesine yardımcı olur. Adalet erişimi, bir toplumda yalnızca ekonomik olarak güçlü olan bireylerle sınırlı kaldığında, bu durum sosyal çatışmalara zemin hazırlayabilmektedir.

Adli yardım, sosyal dışlanmayı önlemede kilit bir rol oynar. Ekonomik açıdan dezavantajlı gruplar, hukuki süreçlerde yeterli temsil bulamadıklarında, toplumsal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalabilirler. Bu durum, sosyal ve ekonomik olarak marjinalleşme süreçlerini hızlandırır ve bireylerin topluma entegre olmasını zorlaştırır. Adli yardım sayesinde bu gruplar, hukuk sistemi içinde adil bir şekilde temsil edilme olanağı bulur ve haklarını etkin bir şekilde savunarak hak kaybına uğramazlar.

Türkiye gibi ülkelerde, adli yardım sistemi özellikle kadınlar, çocuklar, mülteciler ve engelliler gibi toplumsal olarak daha hassas ve savunmasız grupların korunmasında önemli bir araçtır. Örneğin, aile içi şiddet vakalarında, kadınlar adli yardımdan yararlanarak hukuki süreçlerde korunma talebinde bulunabilirler. Benzer şekilde, çocuklar ve engelliler de bu sistem sayesinde haklarını savunabilir ve toplumsal hayata daha etkin bir şekilde katılabilirler. Bu tür uygulamalar, toplumda sosyal dışlanmanın önüne geçerken, bireylerin de topluma daha güçlü bir şekilde entegre olmasını sağlamaktadır.

Mülteciler ve göçmenler açısından da adli yardım büyük bir öneme sahiptir. Türkiye, son yıllarda büyük bir göç hareketine ev sahipliği yapmış bir ülke olarak,

mültecilerin hukuki sorunlarına çözüm bulma sürecinde adli yardımı etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu gruplar, genellikle maddi imkanlardan yoksun oldukları için hukuki süreçlerde adli yardıma başvurma zorunluluğu hissederler. Mültecilerin ve göçmenlerin adli yardım sayesinde haklarını arayabilmeleri, onların topluma daha hızlı ve etkili bir şekilde uyum sağlamalarına da katkıda bulunmaktadır.

Adli yardımın bir diğer önemli toplumsal etkisi, bireylerin devlete duyduğu güvenin pekiştirilmesidir. Hukuk devleti olma ilkesinin bir gereği olarak, adaletin herkes için eşit şekilde erişilebilir olması, devletin meşruiyetini ve vatandaşlarıyla olan güven ilişkisini güçlendirir. Ekonomik olarak dezavantajlı bireylerin adalet sistemine erişimlerinin kısıtlı olması, devlete duyulan güveni zayıflatabilir. Ancak adli yardım sayesinde, bu bireyler de devletin sağladığı hizmetlerden eşit bir şekilde yararlanarak, güvenli bir toplumun parçası olduklarını hissedebilirler.

Devlete olan güvenin zedelenmesi, toplumsal huzursuzluklara ve sistemin meşruiyetine yönelik eleştirilerin artmasına yol açabilir. Ancak adli yardım, devletin vatandaşlarına sunduğu bir sosyal hizmet olarak, bu güvenin korunmasına ve güçlenmesine katkıda bulunur. Adaletin sadece maddi gücü olan bireyler için değil, tüm bireyler için işlediği algısı, devletin toplum nezdindeki gücünü ve vizyonunu da artırır.

Türkiye'de adli yardım, toplumsal adaletin ve hukuki eşitliğin sağlanmasında kritik bir role sahiptir. Adli yardım sistemi, ekonomik olarak dezavantajlı bireylerin haklarını savunmalarına imkan tanıyarak, toplumsal barışın korunmasına, sosyal dışlanmanın önlenmesine ve devlet ile birey arasındaki güven ilişkisinin güçlenmesine katkıda bulunur. Adli yardım, sadece bireysel hakların korunması açısından değil, aynı zamanda toplumsal denge ve düzenin sürdürülebilirliği bakımından da önemli bir sosyal ve hukuki mekanizmadır.

3.2. Toplumsal Adalet ve Eşitlik

Toplumsal adalet ve eşitlik, bir toplumun sürdürülebilirliği, barışı ve refahı için hayati öneme sahip kavramlardır. Bu iki kavram, bireylerin sosyal, ekonomik ve politik haklardan adil bir şekilde yararlanmasını ve toplumsal fırsatların eşit olarak dağıtılmasını hedefler. Toplumsal adalet, insanların yalnızca bireysel çabalarına değil, aynı zamanda toplumsal ve yapısal faktörlere de bağlı olarak hak ettikleri yaşam standartlarına erişmelerini ifade eder. Eşitlik ise bireylerin cinsiyet, din, etnik köken, sınıf veya diğer

ayırımcı unsurlardan bağımsız olarak eşit hak ve fırsatlara sahip olması demektir.(Çoban, 2017 s:252-260).

Eşitlik, toplumdaki herkesin eşit fırsatlara ve olanaklara sahip olmasını ifade eder. Ancak, gerçek anlamda adil bir düzen sağlamak için bireylerin farklı ihtiyaç ve yeteneklerine göre desteklenmesi de gereklidir. Bu nedenle, eşitlik yalnızca herkese aynı şartları sunmakla kalmaz, aynı zamanda bireysel farklılıkları gözeterek adil bir denge oluşturmayı da kapsar. (By Robetr Longly is a 03, 2022)

Adalet ile eşitlik arasındaki bir diğer bağ, kuralların yapısında ve bu kuralların uygulanma biçiminde ortaya çıkar. Hukuk teorisinde bu ilişkiyi tanımlamak için "hukuk önünde eşitlik" kavramı kullanılır. Bu kavram, herkesin yasalar karşısında aynı haklara sahip olması ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin adil bir şekilde muamele görmesi gerektiği ilkesini ifade eder. (Hayek, 2011, s: 23-24)

Eşitlik kavramının temelinde, tüm insanların ahlaki değerler açısından eşit olduğu fikri yatar. Adalet ise, insanların neyi hak ettikleriyle ilgili olduğundan, herkese sırf insan oldukları için eşit davranılması, adaletin olmazsa olmaz bir koşuludur. Eşitlik, her bireyin tek bir kişi olarak kabul edilmesini ve hiç kimsenin birden fazla kişi gibi görülmemesini gerektirir. Haklı bir gerekçe olmadığı sürece, herkes adaletin bir gereği olarak eşit muamele görmeyi hak eder. Isaiah Berlin, bu durumun eşitlik doktrininin özünü oluşturduğunu ve eşitlik idealinin en temel unsuru olduğunu ifade etmiştir. (Berlin, 1978, s: 81)

Özgürlük ve eşitlik arasında uyumlu bir denge kurulduğunda, bu durum doğal olarak adaletin ortaya çıkmasını sağlar. Adalet, dışarıdan dayatılan veya yapay bir şekilde oluşturulan bir kavram değil, özgür ve eşit bireylerin bir arada yaşadığı toplumsal yapıda kendiliğinden gelişen bir değerdir. Bu nedenle, adaletin gerçekleşmesi için öncelikle özgürlük ve eşitliğin bir arada var olabileceği bir toplumsal düzenin inşa edilmesi gerekmektedir. (Erdoğan, 1994 s: 115.)

Adalet, bireylerin özgür iradeleriyle belirledikleri hedefleri gerçekleştirmelerine ve bu doğrultuda faaliyetlerde bulunmalarına hiçbir engel çıkarılmadığı bir toplumsal düzeni ifade eder. Böyle bir ortamda, bireyler arasında herhangi bir ayrımcılık söz konusu olmaz ve hiç kimse başkalarını yalnızca bir araç olarak görmez. Adalet, bu şekilde özgürlük ve eşitliğin bir arada var olduğu, karşılıklı saygıya dayalı bir toplumsal yapının doğal bir sonucudur. (Erdoğan 1994 s: 130.)

Eşitliğin savunucuları, herkesin varlığını sınıf ve gelir farklılıkları göz önüne almadan ele alır. Toplumsal adaletin temel gerekçesi, "insan olmak" ve insanları ayıran sınıfsal farklılıklar yerine, onları birleştiren ortak özelliklere vurgu yapmaktır. Bu yaklaşım, insanları sınıflara bölmeden, bireylerin insan olarak sahip oldukları değeri öne çıkarır ve bu değerleri güçlendirmeyi amaçlar. Toplumsal adalet, herkesin eşit haklara ve imkanlara sahip olmasını hedefler, böylece bir toplumda yaşayan tüm bireyler kaynak ve hizmetlere erişim konusunda fırsat eşitliğine sahip olur. (Tawney 1971 s: 48–49).

Toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi ve bireylerin özgürlüklerini tam anlamıyla kullanabilmeleri için eğitimin önemlidir. Yasalar önünde tam özgürlük sağlansa bile, toplumda kolektif olarak devam eden eşitsizlikler, bireylerin belirli mal ve hizmetlere erişiminde adaletsizliklere yol açmaktadır. Bu eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve bireylerin özgürlüklerini kullanarak kişisel potansiyellerini geliştirebilmeleri için eğitim büyük bir rol oynamaktadır. Eğitim, herkes için eşit fırsatlar sunarak toplumsal adaletin sağlanmasına katkıda bulunmalıdır. Bu bağlamda, eğitim tarihi, özgürlük ve eşitlik mücadelesinin önemli bir parçası olarak görülmektedir. (Titmuss 1971, s: 15)

Toplumların gelişmişlik seviyesi yalnızca ekonomik büyüme ile değerlendirilemez. Bir toplumun refahı, toplumsal kaynakların adil bir biçimde dağıtılmasıyla yakından ilgilidir. Sosyal adalet, sosyal refah devletlerinin teminatıdır ve bir toplumun ilerlemesi, o toplumdaki tüm bireylerin kaynak ve hizmetlere eşit fırsatlarla erişebilmesiyle mümkündür. Sosyal hizmet mesleği, insan haklarını hayata geçiren önemli bir alandır ve sosyal adalet, bu mesleğin en değerli aracıdır. Bu çalışma, insan hakları ve sosyal adalet temelli sosyal hizmet uygulamalarının önemini ele alacaktır.

Toplumsal adalet, bireylerin ekonomik, sosyal, hukuki ve politik sistemler içinde eşit haklara sahip olmasını savunan bir yaklaşımdır. Bireylerin sadece temel haklara erişimini değil, aynı zamanda toplumsal kaynakların adil bir şekilde dağıtılmasını da içerir. Bu durum toplumun genel refahını artırır ve sosyal barış korunmuş olur.

Toplumsal adaletin sağlanması, toplumda gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi, dezavantajlı grupların korunması ve fırsat eşitliğinin sağlanması gibi unsurları içerir. Özellikle, düşük gelirli kesimlerin sağlık, eğitim, adalet ve sosyal hizmetlerden eşit bir şekilde yararlanabilmesi, toplumsal adaletin temel taşlarından biridir.

Eşitlik, bireylerin toplumsal hayatta fırsat ve kaynaklara erişiminde ayrımcılık yapılmadan eşit haklara sahip olmalarını ifade eder. Herkesin eğitim, sağlık, iş olanakları gibi alanlarda eşit şansa sahip olması yani fırsat eşitliğini ifade eder ve toplumsal kaynakların ve sonuçların adil bir şekilde dağıtılması gerekliliği ile başlangıç koşullarındaki eşitliğin yanı sıra sonuçta da herkesin aynı haklara sahip olması hedeflenmelidir ki toplumun dezavantajlı kesimlerinin desteklenmesi sosyal politika açısından öncelikli olan alanlardandır.

Eşitlik, sadece ekonomik fırsatlar anlamında değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, etnik köken, inanç ve fiziksel engeller gibi faktörlere dayalı ayrımcılıkların da ortadan kaldırılmasını içerir. Türkiye, toplumsal adalet ve eşitlik konularında önemli adımlar atmış bir ülke olmasına rağmen, bu alandaki sorunlar ve gelişim potansiyeli hala sürmektedir.

Türkiye’de adalet sistemine erişim de toplumsal adaletin sağlanması açısından kritik bir konudur. Adli yardım sistemi, ekonomik gücü olmayan bireylerin hukuki süreçlerde haklarını savunmalarına olanak tanıyan bir mekanizmadır. Özellikle düşük gelirli bireyler, adli yardım sayesinde hukuki destek alabilmekte ve haklarını savunabilmektedirler. Ancak, adli yardım sisteminin etkinliği ve bu sistemin kapsayıcılığı, toplumsal adaletin sağlanması açısından geliştirilmesi gereken alanlar arasında önemli ve ilk sıralarda yer almaktadır.

Türkiye’de toplumsal adalet ve eşitlik önündeki en büyük zorluklardan biri, gelir dağılımındaki dengesizliktir. Türkiye’de son yıllarda ekonomik büyümeye rağmen, gelir dağılımındaki eşitsizlikler toplumsal adaletin tam anlamıyla sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Yüksek gelirli kesim ile düşük gelirli kesim arasındaki farklar, sosyal hizmetlere erişim, adalet, eğitim ve sağlık gibi temel haklar üzerinde doğrudan etkiye sahip olmaktadır.

Bölgesel eşitsizlikler de toplumsal adaletin sağlanmasında önemli bir engeldir. Türkiye’nin doğu ve batı bölgeleri arasındaki ekonomik ve sosyal kalkınma farkları, fırsat eşitliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Doğu bölgelerinde yaşayan bireyler, batı bölgelerindeki bireylere kıyasla daha sınırlı imkanlara sahiptir. Bu durum, eğitim, sağlık hizmetleri ve istihdam olanaklarına erişimde belirgin farklılıklar yaratmaktadır.

Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki ilerlemelere rağmen, kadınların iş gücüne katılım oranının düşük olması ve iş dünyasında cinsiyete dayalı ayrımcılığın

devam etmesi, Türkiye’de toplumsal adaletin sağlanmasında önemli bir zorluk teşkil etmektedir.

3.3. Hukuki Bilincin Artması

Hukuk bilinci kavramı, 20. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri’nde şekillenen hukuk düşüncesinden doğmuştur. 19. yüzyılda kanun koyucunun yüceltilmesi ve yargıcın otomata dönüştürülmesi şeklindeki hukuk anlayışı, bu dönemde Avrupa’da olduğu gibi Amerika’da da toplum ve hukuku bir arada değerlendiren yaklaşımlara evrilmiştir. Sosyolojik hukuk anlayışının öncülerinden Roscoe Pound, hukuku toplumsal düzenin sağlanması ve toplumsal taleplerin karşılanması için bir toplumsal mühendislik aracı olarak tanımlar. Pound’a göre, hukuk, bağımsız kavramlar bütünü olarak değil, toplum ile ilişkisi dikkate alınarak ele alınmalıdır.(Akı, 2008: s:7-15)

Hukuk bilinci kavramı, klasik Marksizmin hukuku yalnızca ekonomik süreçlere bağlayan determinist anlayışına bir çözüm sunar. Eleştirmenlere göre, toplumsal yapı statik değildir ve hukuk yalnızca ekonomik ve toplumsal süreçler tarafından şekillendirilmez, aynı zamanda toplumu belirler ve toplumsal ilişkileri gizemli hale getirir. Hukuki hegemonya ve nesneleştirme, pasif vatandaşlığın devamını sağlar. Hukukun yarattığı meşruiyet, ekonomik ve politik baskılara direnilmesini engeller. Bu bağlamda, hukuk bilinci kavramı, bu gizemli hale getirme ve meşruiyet süreçlerini anlamak açısından kilit bir kavramdır. Hukukun ve hukuki kurumların nasıl biçimlendiğini ve tanımlandığını açıklamak yanı sıra, istenen toplumsal ve hukuki dönüşümü gerçekleştirmek için ipuçları sunar. (Bauman, 2002, s: 43-47)

Türkiye’de adalete erişimin yaygınlaştırılması ve bu alanda hukuki bilincin artırılması amacıyla adli yardım mekanizması büyük bir önem taşır. Hukuki bilinç düzeyinin yükselmesi, bireylerin haklarını daha iyi anlamalarına ve savunmalarına olanak tanıyan temel bir unsurdur. Bu nedenle, adli yardımın etkin kullanımı ve hukuki bilincin artırılması, toplumun genel refahı ve adalet sistemi üzerindeki olumlu etkileri açısından önemlidir.

Toplumun temel unsuru olan bireyin, ancak kendini ifade edip gerçekleştirebildiği ölçüde bir kimliğe sahip olduğu kabul edilir. Kişinin özne olabilmesi, kendisini olduğu gibi ifade edebilmesi ve potansiyelini hayata geçirebilmesi, şahsiyet kazanmasının temelidir.(Peker, 2008, s:142)

İnsan, kendisinde toplumu, toplumda da kendisini yansıtan, iki yönlü ve birbirini tamamlayan bir kimliğe sahiptir. Bireysel ve toplumsal bilinçlerin birleşmesi ve sentezlenmesi sonucunda, insan diğer bireylerden farklı ve özel bir kimlik edinir.(Günay, 2008 s: 418)

Toplumda hukuki bilincin artırılması hususu Devletin temel esas görevi olup, bunu ilkokul çağlarına kadar indirgeyerek toplumun tamamına yaygınlaştıracak şekilde zorunlu eğitim programlarına tabi tutularak bilinç aşılması yapılması şartı Adli yardım kurumunun gelişmesini sağlamaktadır.

Adalet erişimin sınırlı olduğu durumlarda, bireyler haklarını arama konusunda zorluk yaşayabilir ve bu da hukuki süreçlere olan güveni zedeler. Özellikle hukuki bilincin düşük olduğu toplumlarda, bireyler adli yardım hakkından habersiz olabilir ve bu nedenle haklarını savunma sürecinde yetersiz kalabilirler. Adli yardımın yaygınlaştırılması ve bireylerin bu hizmet hakkında bilinçlendirilmesi, adalet erişimin önündeki engelleri ortadan kaldırmada önemli bir faktördür.

Adli yardımın etkin bir şekilde kullanılabilmesi için toplumda hukuki bilincin artırılması gerekmektedir. Hukuki bilinç, bireylerin haklarını ve sorumluluklarını bilmeleri, bu hakları hangi yollarla savunabileceklerini anlamaları anlamına gelir. Bir toplumda hukuki bilinç seviyesinin düşük olması, bireylerin adli yardım gibi önemli hizmetlerden habersiz olmalarına ve dolayısıyla adalet erişimlerinin kısıtlanmasına hak kaybına uğramalarına yol açar.

Türkiye’de hukuki bilincin artırılması, adli yardımdan yararlanan kişi sayısının artırılmasına ve toplumun genelinde adalet sistemine olan güvenin güçlenmesine katkı sağlar. Bireylerin hukuki hakları ve adli yardım konusunda bilinçlendirilmesi, özellikle dezavantajlı kesimlerin bu hizmete daha kolay erişimini mümkün kılar.

Hukuki bilincin artırılması için en etkili yollardan biri, eğitim ve farkındalık kampanyaları düzenlemektir. Türkiye’de, okullarda temel hukuk eğitimi verilmesi, bireylerin erken yaşta hakları ve sorumlulukları hakkında bilgi edinmelerini sağlar. Ayrıca, yerel yönetimler, barolar ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen hukuki farkındalık kampanyaları da bireylerin adli yardımdan haberdar olmalarına ve hukuki süreçlere daha etkin bir şekilde katılmalarına yardımcı olur.

Hukuki danışmanlık hizmetleri, bireylerin hukuki sorunlarına çözüm bulmaları için kritik bir araçtır. Türkiye’de barolar ve belediyeler tarafından sağlanan hukuki

danışmanlık hizmetleri, vatandaşların hukuki süreçlere dair sorularına yanıt bulmalarını ve adli yardım başvurusu yapmaları gerektiğinde doğru yönlendirilmiş olmalarını sağlar. Bu hizmetlerin daha yaygın hale getirilmesi, hukuki bilinci artırarak adalete erişimi kolaylaştıracaktır.

Medya, hukuki bilincin artırılmasında önemli bir araçtır. Televizyon programları, radyo yayınları, gazete köşeleri ve sosyal medya platformları, adli yardım hizmetleri ve bireylerin hukuki hakları konusunda toplumu bilgilendirebilir. Özellikle dezavantajlı grupların adli yardıma nasıl erişebileceği konusunda bilinçlendirme çalışmaları, bu hizmetin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayacaktır.

Hukuki bilincin artırılması, sadece bireysel hakların korunmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal adaletin güçlenmesine de katkıda bulunur. Adli yardım hizmetlerinin bilinçli bir şekilde kullanılması, bireylerin hukuki haklarını savunurken daha etkin olmalarına ve adalet sistemine olan güvenlerinin artmasına yardımcı olur. Bu da toplum genelinde adaletin daha adil bir şekilde dağıtılmasına yol açar.

Toplumda hukuki bilincin düşük olduğu yerlerde, bireyler haklarını savunamama riskiyle karşı karşıya kalabilirler. Bu durum, toplumsal eşitsizliklerin artmasına ve adaletin sadece belirli bir kesime hizmet ettiği algısının yayılmasına yol açabilir. Ancak hukuki bilinç düzeyinin yükselmesi, adalete erişimin önündeki bu engelleri ortadan kaldırarak, toplumun her kesiminin hukuki haklarından eşit şekilde yararlanmasını sağlar.

Türkiye’de son yıllarda hukuki bilincin artırılması yönünde çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle Adalet Bakanlığı, sivil toplum kuruluşları, barolar ve üniversiteler, bireylerin hukuki hakları konusunda bilinçlenmelerine yönelik projeler yürütmektedir. adli yardım sisteminin etkinliğini artırmak amacıyla hukuki eğitim programları çalışmaları yapmaktadırlar.

Ayrıca, Adalet Bakanlığı tarafından başlatılan projelerle, adalete erişimi kolaylaştırmak için teknolojik yenilikler devreye alınmıştır. Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP), bireylerin davalarına dair bilgilere daha hızlı ulaşmalarını sağlarken, hukuki işlemlerin daha şeffaf ve erişilebilir hale gelmesine katkıda bulunmuştur.

3.4. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik, modern devletlerin vatandaşlarına sunduğu en temel güvencelerden biridir. Bu sistem, bireylerin yaşam standartlarını koruyarak işsizlik,

hastalık, yaşlılık, sakatlık gibi risklerle başa çıkmalarını sağlar. Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi, bireylerin prim ödeyerek gelecekteki risklere karşı korunmasını hedeflenmektedir. Sosyal güvenlik, Anayasa'da yer alan sosyal devlet ilkesi çerçevesinde düzenlenmiştir. Anayasa'nın 60. maddesine göre, "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliğı sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar." Bu bağlamda devlet, vatandaşlarına çalışma yaşamları boyunca topladıkları primler karşılığında emeklilik, sağlık hizmetleri ve iş güvencesi gibi haklar sunar. Sosyal güvenlik sadece bireylerin ekonomik hayatını güvence altına almaz, aynı zamanda sosyal adaletin bir gereğı olarak görünmektedir.

Türkiye'de sosyal güvenliğin modern anlamda kurumsallaşması, kapitalist üretim ilişkilerinin benimsendiğı Tanzimat döneminde başlamıştır. Bu süreçte, Jön Türklerin öncülüğünde önemli adımlar atılmıştır. 1839 Tanzimat Fermanı, padişahın yetkilerini sınırlamanın yanı sıra, bireyin mal, can ve onurunun korunması gerektiğı ilkesini vurgulamış ve bunun yasal düzenlemelerle sağlanması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu ferman, hukuk devleti anlayışına doğru atılan ilk adımlardan biri olarak kabul edilse de, sosyal güvenlik alanındaki somut uygulamaların hayata geçirilmesi uzun yıllar almıştır. Tanzimat dönemi, Türkiye'de modern sosyal güvenlik sisteminin temellerinin atıldığı bir dönem olarak önem taşır.(Gül, 2000, s: 61)

Aile kurumuyla birlikte, zekât uygulaması gibi dini nitelikteki yardım mekanizmaları, toplumdaki yoksul ve ihtiyaç sahiplerine destek olmayı hem dini hem de ahlaki bir sorumluluk haline getirmiştir. Zenginlerin, yoksullara yardım etmesi dini ve vicdani bir görev olarak görülmüş, bu anlayış özellikle dini bayramlar ve törenlerle pekiştirilmiştir. Ancak, bu tür bireysel yardımlar genellikle sınırlı kalmış, daha kalıcı ve kurumsal çözümler vakıflar aracılığıyla sağlanmıştır. Vakıflar, zenginlerin taşınmaz mallarının gelirlerini dini ve sosyal hizmetlere aktardığı yapılar olarak, yoksulların yiyecek ihtiyaçlarının karşılanması, yolcuların barınması, dul ve yetimlerin geçimlerinin sağlanması gibi birçok alanda faaliyet göstermiştir. Osmanlı döneminde İslami bir kimlik kazanan vakıflar, devletin sosyal yardım işlevini kısmen üstlenerek toplumsal dayanışmaya önemli katkılar sağlamıştır. Bu yapılar, günümüzdeki sosyal devlet anlayışının erken örneklerini oluşturmuştur. (Dilik, 1992, s.34- 38, Çelebi, 1977, s.24;)

Ancak sosyal güvenlik hakkı, her zaman tek başına yeterli olmayabilir. Bireylerin haklarını savunabilmeleri, haksızlıklar karşısında hukuki koruma talep edebilmeleri

önemlidir. Bu bağlamda, sosyal güvenliğe ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde hukuki yardım ve adli yardım mekanizmalarının etkin kullanımı gerekmektedir.

Sosyal güvenlik hakkına ilişkin uyuşmazlıklarda da adli yardım büyük bir öneme sahiptir. İş kazası, malullük, emeklilik ve diğer sosyal güvenlik haklarına ilişkin davalarda, bireylerin ekonomik durumları zayıfsa adli yardımdan faydalanmaları mümkündür. Özellikle sigorta primlerinin tahsili, iş kazaları veya meslek hastalıklarına bağlı tazminat talepleri gibi karmaşık davalarda, hukuki destek hayati bir öneme sahip olmaktadır ve burada devreye adli yardım mekanizması girmektedir.

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi, karmaşık bir yapıya sahip olup bireylerin işverenlerle veya devletle yaşadığı uyuşmazlıklar sıkça karşılaşılan durumlardır. İş kazası sonucu maluliyet, emeklilik haklarının geciktirilmesi, primlerin yanlış hesaplanması gibi sorunlar bu uyuşmazlıkların başında gelir. Bu tür davalarda bireylerin adli yardıma başvurma hakkı, sosyal güvenlik hukukunun işleyişi açısından son derece önemlidir. Özellikle iş kazaları gibi maddi tazminat gerektiren durumlarda, bireyler genellikle güçlü işverenlerle karşı karşıya kalır. Bu durumda adli yardım, bireyin hakkını savunabilmesi için zorunlu bir araç haline gelmekte olup güç dengesizliğinin önüne geçmede etkili bir yapıdır.

Görücüye göre ; “Devletin piyasaya müdahalesi; serbest ve toplu pazarlık sisteminin bulunmasına rağmen ücretlerin belirli bir seviyenin altına inememesi, asgari ücret düzeyini belirlemesi gibi doğrudan olduğu gibi, yasal düzenlemeler ile toplu pazarlık sistemini yönlendirme, sosyal hakları belirleme gibi dolaylı olarak da olabilmektedir”. (Görücü, 2006, s:33)

Adli yardımın sağlanması, bireyin dava sürecindeki mali yüklerini hafifleterek, sosyal güvenlik haklarına erişimini kolaylaştırır. Adli yardım sayesinde bireyler, yüksek dava masraflarından ve avukat ücretlerinden muaf tutulur. Bu durum, sosyal güvenlik sisteminin adil bir şekilde işlemesine katkı sağlar ve ekonomik durumu kötü olan bireylerin de haklarını arayabilmelerine olanak tanır.

Türkiye’de sosyal güvenlik ve adli yardım, sosyal devletin iki önemli unsuru olarak karşımıza çıkar. Sosyal güvenlik, bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri için ekonomik güvence sağlarken; adli yardım, bu hakların korunması için hukuki destek sunmaktadır. Adli yardımın etkin bir şekilde kullanılması, sosyal güvenlik sistemine ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde adil bir yargılama süreci sağlar ve bireylerin sosyal

güvenlik haklarına tam anlamıyla erişimlerini mümkün kılar. Özellikle ekonomik durumu zayıf olan bireyler açısından adli yardım, sosyal güvenlik hakkının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

4. ADLİ YARDIMIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Hak arama özgürlüğünün bir parçası olarak kabul edilen adli yardım kurumu, bu özgürlüğün etkin ve adil bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla önemli bir araçtır. (Çiftçi, 2024, s:307)

Adli yardımın tarihçesi, avukatlık kurumunun gelişimi ile paralellik gösterir. İlk olarak, avukatların ekonomik olarak yetersiz bireylere karşılıksız savunma hizmeti sunmalarıyla başlayan bu uygulama, zamanla geleneksel bir yapı kazanmıştır. Genellikle savunma hizmetlerinden yararlanma, bireylerin ekonomik durumu ile doğrudan bağlantılı olsa da, tarih boyunca, ekonomik olarak zayıf bireylerin savunma haklarından yararlanabilmeleri için avukatlar ve barolar tarafından çeşitli sorumluluklar üstlenilmiştir.

Gönüllü savunma hizmetinin temeli, toplumların yapısına göre farklılık göstermiştir. Dinsel değerlerin öne çıktığı toplumlarda bu hizmet, hayırseverlik anlayışıyla sunulurken; Eski Yunan ve Roma gibi uygarlıklarda, kamu düzeni ve güvenliğini sağlama amacı güdülmüştür. Adli yardım kurumu, tarihsel süreç boyunca insan hakları alanındaki ilerlemeler ve sosyal değişimlerden etkilenmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, gönüllü savunma hizmeti anayasal bir kamu yardımı halini almış ve adli yardımın önemi artmıştır. Birçok ülke, adli yardım kurumunu işlevsel hale getirmek amacıyla çeşitli düzenlemeler yapmıştır.

Türkiye'de adli yardımın tarihsel gelişimi, hukukun üstünlüğü ilkesi doğrultusunda adaletin sağlanması ve herkesin yasal haklarından eşit şekilde yararlanması hedefiyle şekillenmiştir. Adli yardımın kökenleri, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı'da, maddi durumu zayıf olanlara veya hukuksal desteğe ihtiyaç duyanlara yönelik çeşitli uygulamalar mevcuttu. Ancak modern anlamda adli yardımın düzenlenmesi ve kurumsallaşması Cumhuriyet dönemiyle başlamıştır.

1924 yılında çıkarılan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Türkiye'de adli yardımın ilk resmi düzenlemesini oluşturmuştur. Bu kanunla birlikte, savunma hakkı güvence altına alınmış ve adli yardımın temel ilkeleri yerleşmiştir. Ancak bu dönemde adli yardımın kapsamı ve etkinliği yeterince gelişmiş değildi.

1950'lerden itibaren Türkiye'de adli yardım hizmetlerine ilişkin farkındalık ve önem artmıştır. Baroların rolü bu dönemde daha da belirginleşmiş ve avukatlar adli yardım hizmetlerinde daha aktif bir rol üstlenmeye başlamıştır. Özellikle 1961

Anayasası'nın getirdiği haklar ve özgürlükler çerçevesinde, adli yardım hizmetlerinin geliştirilmesi için adımlar atılmıştır.

1980'lerden sonra, Türkiye'de adli yardım hizmetlerine yönelik önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle 2004 yılında yürürlüğe giren Adli Yardım Kanunu, adli yardımın kapsamını genişleterek daha etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamıştır. Bu kanunla birlikte, adli yardım hizmetleri daha erişilebilir hale gelmiş ve maddi durumu kısıtlı olan bireylere ve toplumsal dezavantajı bulunan kesimlere daha fazla destek sağlanmıştır.

Bugün Türkiye'de adli yardım hizmetleri, Adalet Bakanlığı, barolar ve diğer ilgili kurumlar aracılığıyla yürütülmektedir. Adli yardım hizmetlerinin kapsamı sürekli olarak gözden geçirilmekte ve güncellenmektedir. Ayrıca, adli yardımın etkinliğini artırmak için çeşitli programlar ve projeler hayata geçirilmektedir.

Türkiye'de adli yardımın tarihsel gelişimi, hukukun üstünlüğünü ve adaletin sağlanmasını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu süreçte atılan adımlar, toplumun adalete erişimini artırmak, hukuki bilincin yaygınlaşmasını sağlamak ve hukukun üstünlüğünü pekiştirmek amacıyla büyük önem taşımaktadır.

4.1. Adli Yardımın Dünyada Tarihsel Gelişimi

Adli yardım, dünya genelinde adaletin sağlanması ve hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi açısından kritik bir öneme sahip olan bir hizmettir. Adli yardımın gelişimi, farklı ülkelerin yasal sistemleri, sosyal yapıları, kültürel değerleri ve ekonomik koşulları göz önünde bulundurularak çeşitlilik göstermektedir. Ancak genel anlamda, adli yardımın modern anlamdaki gelişimi, insan hakları hareketlerinin ve hukuki reformların etkisiyle yoğunlaşmıştır.

Adli yardımın tarihsel kökenleri, II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası toplumun adil yargılanma hakkını güçlendirmeye yönelik çabalarıyla şekillenmiştir. Bu dönemde, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlar adil yargılanma hakkının yanı sıra adli yardımın da temel bir insan hakkı olduğunu vurgulamışlardır. Bu doğrultuda, insan hakları evrensel bildirgeleri ve sözleşmelerinde adil yargılanma hakkı ve adli yardımın önemi üzerine hükümler yer almıştır.

1950'lerden itibaren, adli yardımın kapsamı ve erişilebilirliği konusunda birçok ülke düzenlemeler yapmış ve adli yardım sistemlerini oluşturmuştur. Bu dönemde, adli

yardımanın maddi durumu zayıf olan bireylere ve toplumsal dezavantajı bulunan kesimlere yönelik olarak genişletilmesi ve etkin bir şekilde sunulması ön plana çıkmıştır. Ayrıca, barolar ve sivil toplum kuruluşları da adli yardımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda önemli roller üstlenmiştir.

1970'ler ve 1980'lerde, uluslararası standartların oluşturulması ve adli yardımın uluslararası düzeyde daha etkin bir şekilde işlemesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bu dönemde, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi gibi kuruluşlar adli yardımın ilkelerini ve standartlarını belirlemiş ve ülkeleri bu doğrultuda hareket etmeye teşvik etmiştir.

Günümüzde, adli yardımın dünya genelindeki gelişimi uluslararası işbirliği ve standartlar doğrultusunda devam etmektedir. Adaletin sağlanması, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi ve herkesin adil bir yargılanma hakkını kullanabilmesi için adli yardım hizmetlerinin daha da geliştirilmesi ve erişilebilir hale getirilmesi önem arz etmektedir. Bu süreçte, teknolojinin kullanımı ve dijital adli yardım uygulamaları gibi yenilikler de adli yardımın etkinliğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır.

Dünya genelinde adli yardımın gelişimi, hukukun üstünlüğünün korunması, eşitlik ve adaletin sağlanması ile insan haklarının korunması yönünden önemlidir. Uluslararası standartların oluşturulması ve uygulanması, adli yardımın etkinliğini artırarak hukukun üstünlüğünün güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Batı Avrupa ülkeleri, adli yardımın modern anlamdaki gelişiminde öncü rol oynamışlardır. Bu ülkelerde, adli yardım hizmetleri genellikle barolar, avukatlık kurumları veya devlet tarafından sağlanmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri gibi bazı ülkelerde ise adli yardım sistemi genellikle devlet destekli olup, maddi durumu zayıf olan kişilere ücret ödmeden veya cüzzi ücret karşılığında hukuksal danışmanlık sağlamayı amaçlamaktadır. Özellikle ceza davalarında sanıklara ve savunmasız gruplara yönelik adli yardım programları önem taşımaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde, adli yardım hizmetlerinin sınırlı olabileceği ve maddi kaynakların kısıtlı olması nedeniyle bazı zorluklarla karşılaşılabilceği bilinmektedir. Bu ülkelerde, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve diğer paydaşlar adli yardımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda çeşitli projeler yürütmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerdeki adli yardım hizmetlerinin iyileştirilmesi ve genişletilmesi için çeşitli öneriler ve stratejiler bulunmaktadır. Bunlar arasında, hukuk

eğitimi ve bilincinin artırılması, maddi destek sağlama mekanizmalarının güçlendirilmesi, dijital adli yardım uygulamalarının kullanımı ve hukuki danışmanlık hizmetlerinin genişletilmesi gibi adımlar yer almaktadır.

Dünya genelindeki adli yardımın gelişimi farklı ülkelerdeki yasal, sosyal ve ekonomik koşullara bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Her ülkenin kendi adli yardım sistemini şekillendirme ve iyileştirme çabaları, hukukun üstünlüğünün güçlenmesi ve adaletin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Uluslararası işbirliği ve bilgi paylaşımı, adli yardımın etkinliğini artırmak ve daha geniş bir kapsama ulaşmasını sağlamak adına büyük önem taşımaktadır.

4.1.1 Adli Yardım’a İyi Örnek Ülkeler

Dünya genelinde, adli yardım sistemleri ve uygulamaları ülkeden ülkeye önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda, Norveç gibi ülkelerin adli yardım sistemleri bu başlık altında ele alınmıştır.

4.1.1.1. Almanya

Alman hukuk sisteminde adli yardımın en önemli unsurlarından biri olan yargılama gideri yardımı, Türk hukukunda HMK ile düzenlenen adli yardım kurumuna benzerlik göstermektedir. Sosyal devlet anlayışının bir sonucu olarak, 13 Haziran 1980’de kabul edilip 1 Ocak 1981’de yürürlüğe giren Yargılama Gideri Yardımı Kanunu ile bu alanda köklü değişiklikler yapılmıştır. Yapılan reformlar, daha önce uygulanan "Armenrecht" sisteminin yerini, daha kapsayıcı ve adil bir yapıya bırakmasını sağlamıştır. Bu değişiklikler kapsamında, ayrımcı bir anlam taşıdığı düşünülen "Armenrecht" terimi yürürlükten kaldırılmış, ekonomik durumu yetersiz bireylerin destek alabilmesi için belediyelerden alınan yoksulluk belgesi yerine daha nesnel ve esnek bir değerlendirme sistemi getirilmiştir. Ayrıca, adli yardımdan yararlanan bireylere, atanacak avukatı kendi tercihlerine göre seçme hakkı tanınarak hukuki destek mekanizmasının daha etkin işlemesi amaçlanmıştır.(Grunsky, W. & Baur, F. (2006). s: 262 - 21 Rn. 301.; Rosenberg vd. (2004), s. 564 - 87 Rn. 1.)

Alman hukukunda adli yardımdan faydalanma sürecinde önemli değişiklikler yapılmış ve daha adil bir sistem oluşturulmuştur. Önceden ikamet edilen bölgedeki belediyeden alınması gereken yoksulluk belgesi uygulaması kaldırılarak, yerine daha objektif ve esnek bir tablo sistemi getirilmiştir. Bu değişiklik, başvuru sürecini daha

erişilebilir hale getirirken, hukuki yardıma ihtiyacı olan bireylerin gereksiz bürokratik engellerle karşılaşmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, adli yardımdan yararlanan kişilere, kendilerine atanacak avukatı serbestçe seçme hakkı tanınarak hukuki destek sürecinde bireysel tercihlere daha fazla önem verilmiştir. Bunun yanı sıra, adli yardımın başvuru sahibinin gelir durumuna göre belirlenmesi ve geri ödemenin aylık taksitler halinde yapılması, hukuki süreçlerde daha kesin ve objektif bir yaklaşım benimsenmesini sağlamıştır.(Kılınç, 2013, s.39)

4.1.1.2. Amerika Birleşik Devletleri

ABD’de adli yardım hizmetleri, 1974 yılında kurulan ve bağımsız bir yapı olarak faaliyet gösteren Adli Hizmetler Birliği (Legal Services Corporation) tarafından sağlanmaktadır. Kâr amacı gütmeyen bu kuruluş, 11 üyeden oluşan tarafsız bir yönetim kurulu tarafından yönetilmekte olup, üyeler Başkan tarafından atanıp Senato tarafından onaylanmaktadır. Temel amacı, düşük gelirli bireylerin özel hukuk davalarında adalete erişimini güçlendirmek ve yüksek nitelikli hukuki destek sağlamaktır. Ülke genelinde 900’den fazla ofisi aracılığıyla 136 bağımsız programa fon desteği sunarak, rekabetçi hibe süreçleri ve yasal gereklilikler doğrultusunda eğitim ve teknik destek hizmetleri verir. Sınırlı kaynakların en verimli şekilde kullanılması adına eyalet yönetimleri, barolar, vakıflar, iş dünyası gibi çeşitli paydaşlarla iş birliği yapmayı teşvik eder. Ceza davalarında ise, Ceza Adaleti Kanunu kapsamında ekonomik durumu yetersiz bireylere hukuki destek sağlanır. Bu kapsamda, mahkeme tarafından ya federal kamu savunmanı atanır ya da belirlenen özel avukatlardan biri görevlendirilir. Bu hizmetlerin maliyeti, Kongre tarafından sağlanan bütçeden karşılanarak mahkemelerce ödenir. .(Çakın, 2016, s: 197-198)

4.1.1.3. Hollanda

Hollanda’da adli yardım sistemi, 1 Haziran 1994’te yürürlüğe giren Adli Yardım Kanunu çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu sistem, hukuki desteğe ihtiyaç duyan bireylerin haklarını etkin bir şekilde savunabilmesini amaçlamakta ve devlet tarafından belirlenen esaslar doğrultusunda yürütülmektedir. Kanun, özellikle maddi imkânları kısıtlı bireylere hukuki yardımın erişilebilir olmasını sağlamak için belirli kriterler ve prosedürler öngörmektedir.(Snijders, 1996, s:274)

Adli yardım, temel olarak hukuki danışmanlık ve temsil hizmetlerini kapsar. Bu hizmetlerin maliyeti, Adalet Bakanlığı tarafından sağlanan adli yardım fonu aracılığıyla karşılanarak bireylerin hukuki destekten yararlanmasını güvence altına alır. Bu sistem, özellikle maddi imkânları yetersiz bireylerin adalete erişimini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. (Horstink, 2005, s:91-100)

Hollanda, adalete erişim konusunda uzun bir süredir önemli çalışmalar yapmaktadır. Özellikle dezavantajlı grupların hukuki hizmetlerden faydalanmasını sağlamaya yönelik Hollanda Adli Yardım Kurulu'nun çabaları dikkat çekicidir. 35 yıl önce Hollanda'da gelişmiş bir adli yardım sistemi bulunmamakta, Barolar Birliği'nin de düşük gelirli bireyler için bir programı yoktu. Ancak zaman içinde Hollanda Adalet Bakanlığı, bu alana odaklanarak yeni projeler başlatmış ve adli yardım sistemini geliştirmeye başlamıştır. Bugün, bu sistem dünya genelinde en gelişmiş sistemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Hollanda'da, medeni hukuk, idari ve ceza davaları arasında ayırım yapılmaksızın her tür dava için adli yardım hakkı tanınmaktadır. (Schilperoort, 2012, s:280)

4.1.1.4. Norveç

Norveç'teki hukuki yardımın en belirgin özelliği kamu hukuki yardım planıdır. Bu, kamu hukuki yardım ofisleri ve hukuki yardım klinikleri gibi birkaç yüksek kapasiteli alternatif hukuki yardım sağlayıcısı tarafından tamamlanır. Hukuk yardımı için mevcut kamu fonunun büyük kısmını alan kamu hukuki yardım planı, esas olarak özel muayenehanelerde çalışan avukatların bu tür yardıma hak kazananlara hukuki yardım sağladığı bir 'judicare' planı aracılığıyla sağlanır. Avukatlar hükümet fonuyla ücretlendirilir. Plan kapsamında hukuki yardım sağlama koşulları kesinlikle yasayla düzenlenir ve yardım kamu hizmeti kurumları veya mahkemeler tarafından sağlanır. Medeni hukuki yardım planı boşanma, yasadışı işten çıkarma, sosyal güvenlik ve göç gibi hukuk alanlarını kapsar ve çoğu durumda mali bir kriter yardıma uygunluğu belirler. Kamu hukuki yardım judicare planı birkaç hukuki yardım ofisi ve birinci basamak hizmetlerle tamamlanır. (Rønning, 2018, s: 15)

4.2. Türkiye’de Adli Yardımın Tarihi Gelişimi

4.2.1. Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Adli Yardım Müessesesi

Türkiye’de Cumhuriyet öncesi dönemde adli yardım kavramı, günümüzdeki anlamıyla kullanılmamıştır. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu döneminde de hukuki sorunlarla ilgili çeşitli düzenlemeler ve uygulamalar bulunmaktaydı.

Osmanlı Devleti’nde medeni usul hukuku çerçevesinde dava açma sürecinin belirli bir formaliteye tabi olmadığı bilinmektedir. Davacılar, ya yazılı bir dilekçe aracılığıyla şikâyetlerini iletebilir ya da doğrudan mahkeme kalemine başvurarak sözlü bir şekilde sorunlarını aktarabilir ve çözüm talep edebilirlerdi. Bu başvurular, resmi tutanaklara kaydedilirdi. Bunun yanı sıra, mahkemelerde alınan harçların yüksek olmadığı ve vatandaşlar için adalete erişimi kolaylaştıran bir sistemin mevcut olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir.(Akbulut, 2000, s:231)

Osmanlıda Temelini sosyal adalet kavramından alan adlî yardım kurumunun hukukumuzdaki gelişimi ve pozitif temele oturtulması ise 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ve 1856 tarihli Islahat Fermanı sonrası gerçekleşmiştir.(Arslanalp , 1987, s:29, Yaşar, 2006, s: 2011.)

1870 yılında İstanbul’da faaliyet gösteren İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan, Avusturyalı, Belçikalı ve Rus avukatların bir araya gelerek oluşturduğu *Konstantinopol Barosu Derneği*’nin tüzüğünde, ücretsiz hukuki destek sağlanmasına ilişkin hükümler yer almıştır. Tüzüğün “Ücretsiz Yardım” başlıklı altıncı bölümünde, maddi durumu yetersiz olan kişilere yönetim kurulu kararı doğrultusunda avukat görevlendirileceği belirtilmiştir. .(Arslanalp, 1987, s:30, İnancıcı 2006, s:203–204, Yaşar 2006, s:2011)

1875 yılında kabul edilen Mehâkim-i Nizamiyede Dava Vekilleri Hakkında Nizamname, modern anlamda avukatlık kurumuna dair ilk hükümleri içermektedir. Bu nizamname, Türk hukuk tarihinde adli yardım kurumunun temellerini atan ilk yasal düzenleme olarak kabul edilmektedir.(Arslanalp, 1987, s:30, İnancıcı 2006, s:203–204, Yaşar 2006, s:2011)

Osmanlı hukuk sisteminde adli yardım kavramı, özellikle avukatlık ücretlerinden muafiyetle başlayan bir süreçle şekillenmiştir. Dava vekilliği mesleğinin Osmanlı hukukunda tanınmasıyla birlikte, maddi imkânı yetersiz olan kişilere ücretsiz avukat atanması uygulaması da gündeme gelmiştir. Bu uygulama, 13 Ocak 1876 (16 Zi’l-hicce

1292) tarihli Dava Vekilleri Nizamnamesi ile resmiyet kazanmış ve yürürlüğe girmiştir.(Demirel, 2011, s: 85)

Osmanlı Padişahlarından II. Abdülhamid döneminde, adliye alanında köklü değişiklikler getiren yeni kanunlar hayata geçirilmiştir. Bu dönemde, Tanzimat'la başlayan Batı hukuk sistemine geçiş sürecinin büyük ölçüde tamamlandığı söylenebilir. Haziran 1879'da, Teşkilat-ı Mehakim Kanunu, Usul-i Muhakemat-ı Hukukiye Kanunu, Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu, Mahkeme Harç Tarifesi ve Mukavelat Muharirliği Nizamnamesi gibi önemli yasal düzenlemeler art arda kabul edilerek uygulamaya konulmuştur.(Demirel, 2011, s:85)

II. Meşrutiyet'in ilanının ardından, hem adliye teşkilatının yapısında hem de mevcut kanunlarda önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. 1909 yılında, adli reform konusu gazetelerde yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Basın, halkın adalet sistemine yönelik beklentilerini ve mahkeme harçlarının yüksekliği nedeniyle bireylerin haklarını aramakta zorlandığını sıkça dile getirmişlerdir. (TURAL, 2008, s: 231-232)

Müzâheret-i Adliye Kanunu, 25 maddeden oluşmakta ve maddi sıkıntı içindeki kişilerin adli yardıma nasıl başvuracaklarını ve bu hakkı nasıl kullanacaklarını detaylı bir şekilde düzenlemektedir. Osmanlı dönemindeki bu kanun ile günümüzdeki Adli Yardım Yönetmeliği ve ilgili mevzuat karşılaştırıldığında, büyük ölçüde benzer hükümler taşıdığı görülmektedir. Adli yardım talep edecek olanların öncelikle Dava Vekilleri Cemiyeti'ne, yani Baro'ya başvurmaları gerekmektedir. Baro'nun bulunmadığı yerlerde ise bu başvurular savcılık makamına yönlendirilmektedir. Günümüzde olduğu gibi, bu haktan yararlanmak isteyenlerin maddi durumlarını gösteren fakirlik belgesi sunmaları zorunludur. Eğer adli yardım alan bir kişinin fakirlik belgesinin sahte olduğu veya hileli bir şekilde elde edildiği ortaya çıkarsa, bu kişi ceza mahkemesine sevk edilmektedir. Ayrıca, adli yardım alan kişinin maddi durumu düzeldiği takdirde, geçici olarak muaf tutulduğu masrafları geri ödemesi gerekmektedir. Osmanlı topraklarında yaşayan yabancılar da adli yardımdan yararlanabilmekteydi; ancak bu kişilerin en az üç yıl boyunca Osmanlı ülkesinde ikamet etmiş olmaları şartı aranmaktaydı.(Ceride-i Adliye, Nr. 8, s: 246-253)

Cumhuriyet öncesi dönemde, Tanzimat'la birlikte Batı'dan alınan modern yasaların etkisiyle savunma mesleği düzenlenirken, adli yardım kurumuna yönelik hükümler de

oluşturulmaya başlanmıştır. Bu süreçte, hukuk sisteminde adli yardımın temelleri atılmış ve bu alanda önemli adımlar atılmıştır.(İnanıcı, 2006, s: 204.)

4.2.2. Cumhuriyet Sonrası Türkiye’de Adli Yardım Müessesesi

Bu başlık altında Cumhuriyet sonrasında Adli yardım uygulamaları Osmanlı’dan devam eden sistem ve Anayasal düzenlemeler çerçevesinde ele alınmıştır.

4.2.2.1. Osmanlıdan Devir Alınan Adli Yardım Sistemi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra 1924 senesinde ilk Avukatlık Kanunu olan 460 sayılı Muhamat Kanunu çıkarılmıştır. (Düstur 3. Tertip, C. V, s. 764-769, 1924)

Avukatlık mesleğini tanımlamak için kullanılan "muhami" kelimesi, Arapça kökenli olup "koruyan" anlamına gelmektedir. Ancak, 1926 yılında yürürlüğe giren yeni düzenlemelerle birlikte, bu terim yerine "avukat" kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu değişiklik, Avukatlık Kanunu'nun kabul edilmesiyle resmîyet kazanmış ve böylece hukuk terminolojisinde köklü bir dönüşüm gerçekleşmiştir. On yedi maddeden oluşan bu kanunda, adli yardımla ilgili herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bununla birlikte, Muhamat Kanunu'nun uygulanmasını düzenleyen yönetmeliğin 11. maddesinde, Baro Genel Kurulu tarafından bir iç tüzük hazırlanmasının gerekli olduğu hükme bağlanmıştır.(Arslanalp 1987, s: 30, İnanıcı, 2006, s: 203–204 , Yaşar, 2006, s: 2011)

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, Osmanlı döneminden devralınan hukuki yapı modernleştirilmiş ve Batı hukuk sistemine uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde adli yardım, daha çok yargı sisteminin genel işleyişi içinde dolaylı olarak ele alınmıştır. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ve Ceza Kanunu, vatandaşların hukuki haklarını korumaya yönelik düzenlemeler içermiştir. Ancak bu dönemde adli yardım, henüz sistematik bir yapıya kavuşmamıştır

1950'lerden itibaren Türkiye’de adli yardım kavramı daha belirgin hale gelmiştir. Bu dönemde, Türkiye Barolar Birliği'nin (TBB) kurulması ve baroların örgütlenmesiyle birlikte, adli yardım hizmetleri daha sistemli bir şekilde sunulmaya başlanmıştır. Barolar, fakir ve muhtaç durumdaki kişilere ücretsiz avukatlık hizmeti sağlamaya başlamıştır (Türkiye Barolar Birliği, 2020)

Cumhuriyet döneminde adli yardıma dair ilk kapsamlı düzenlemeleri içeren kanun, her asliye mahkemesi bünyesinde bir adli müzaheret bürosu kurulmasını öngörmüştür.

Bu düzenleme, müzaheret bürosunun işleyişine ilişkin esasları belirlemiş, adlî yardım kapsamında görevlendirilen avukatın hizmetini ücretsiz sunma zorunluluğunu getirmiştir. Ayrıca, avukatın görevi bırakmak istemesi halinde, ilgili avukatlık tarifesinde belirtilen ücreti yatırması gerektiği hükme bağlanmıştır. Adlî müzaheretin yalnızca davalarla sınırlı olduğu da bu düzenlemeler arasında yer almıştır. 1969 tarihli 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nda yer alan adlî yardıma ilişkin hükümler, 3499 sayılı Kanun ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.(Arslanalp, 1987, s:30, Yaşar, 2006, s:2012, İnancıcı, 2008,s:104)

4.2.2.2. Anayasal Güvenceye Tabii Adli Yardım Sistemi

1982 Anayasası, adalete erişim hakkını anayasal güvence altına almıştır. Anayasa'nın 36. Maddesi, herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Bu madde, adli yardım hakkının anayasal temelini oluşturmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Adli yardım kurumunun etkin bir şekilde işlerlik kazanması ve kurumsal bir yapıya kavuşması, 2001 yılında kabul edilen 4667 sayılı Avukatlık Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile ivme kazanmıştır. Bu doğrultuda, aynı yıl yürürlüğe giren Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliği, adlî yardım sisteminin daha sistemli ve organize bir hale geçmesine olanak sağlamıştır.(Yaşar, 2006, s.2013; İnancıcı, 2018 s.116.)

2004 yılında yürürlüğe giren 5326 sayılı Kabahatler Kanunu ve 2005 yılında yürürlüğe giren Adli Yardım Kanunu, adli yardım hizmetlerinin kapsamını genişletmiştir. Bu kanunla birlikte, adli yardım taleplerinin değerlendirilmesi, başvuru süreçleri ve hizmetin sunulma şekilleri detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Özellikle ceza davalarında adli yardım hizmetlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir (5326 Sayılı Kabahatler Kanunu 2005).

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında, adli yardım sisteminde de iyileştirmeler yapılmıştır. AB standartlarına uyum sağlamak amacıyla, adli yardım hizmetlerinin kapsamı genişletilmiş ve başvuru süreçleri daha şeffaf hale getirilmiştir. Özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi (adil yargılanma hakkı)

erevesinde, adli yardım hizmetlerinin erişilebilirliği artırılmaya çalışılmıştır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2018).

5. YASAL ÇERÇEVE

5.1. Ulusal Düzenlemeler

Ulusal Düzenlemeler neticesinde Adli Yardım'a ilişkin Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığının 2009-2024 yıllarına ait faaliyet Raporları incelenmiştir.

2011 yılına ait faaliyet raporunda

“Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ilk kalkınma planı olan On Birinci Kalkınma Planı (2019- 2023), 23.07.2019 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak kamuoyuyla paylaşılmıştır. On Birinci Kalkınma Planı'nda yer alan politika ve tedbirlerin takibi Bakanlığımız Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından yapılmaktadır. 11. Kalkınma Planı'nda yer alan ve adalet sistemini ilgilendiren politikalar içerisinde bulunan ve 757 numaralı Politika Tedbiri Adli yardım sistemi, kırılgan gruplara öncelik verilecek biçimde yeniden düzenlenecektir.” (Adalet Bakanlığı 2011 Yılı Faaliyet Raporu s: 104 - Adalet Bakanlığı resmi internet sitesi erişim 14.07.2025 tarih saat 10.00) Şeklinde ele alınmıştır

2015 Yılına ait faaliyet Raporunda Adli yardım sistemine ilişkin kalite ölçümünü ve denetiminin yapılacağı kurumsal bir yapılanmadan bahsedilmiştir. (Adalet Bakanlığı 2015 Yılı Faaliyet Raporu - Adalet Bakanlığı resmi internet sitesi erişim 14.07.2025 tarih saat 10.15)

2016 Yılına ait faaliyet raporunda Adli yardıma ilişkin yapılan memnuniyet anketlerinden bahsedilmiş ancak sayısal verilerin belirtilmediği bu nedenle yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

2016 yılında, Türkiye'de adli yardım hizmetlerinin güçlendirilmesi amacıyla, Adalet Bakanlığı'nın ana faydalanıcısı, Türkiye Barolar Birliği'nin ise eş faydalanıcısı olduğu bir AB Eşleştirme Projesi başlatılmıştır. Bu proje İspanya, Litvanya ve Fransa konsorsiyumu ile iş birliği içinde yürütüldüğü, Proje ile mevcut sistemin işleyişi analiz edilmiş, memnuniyet anketleri yapıldığı ve sorunların tespitinin sağlandığı belirtilmiş.

Proje kapsamında, Avrupa'daki iyi uygulamalar dikkate alınarak bir stratejik plan hazırlanmış; 1136 sayılı Avukatlık Kanunu, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda değişiklik öngören taslak mevzuat geliştirildiği belirtilmiş. (Adalet Bakanlığı 2016 Yılı Faaliyet Raporu - Adalet Bakanlığı resmi internet sitesi erişim 14.07.2025 tarih saat 10.25)

2018 Yılına ait faaliyet raporunun incelenmesinde

“Türkiye’de Adalet Erişim İçin Adli Yardım Uygulamalarının Geliştirilmesine Destek (SILA) Projesi” ele alındığı ve bu kapsamda 19 Temmuz 2018 tarihinde, AB Eşleştirme Projesi resmi olarak sona ermiş olsa da, adli yardım hizmetlerinin güçlendirilmesi hedefi, Adalet Bakanlığı’nın Yargı Reformu Stratejisi ve Stratejik Planları kapsamında sürdürülmeye devam ettiğine değinilmiş. (Adalet Bakanlığı 2018 Yılı Faaliyet Raporu s: 117 - Adalet Bakanlığı resmi internet sitesi erişim 14.07.2025 tarih saat 11.00) Şeklinde ele alınmıştır.

2020 yılı faaliyet raporunda;

Adalet Erişim için Adli Yardım Uygulamalarının Desteklenmesi (ILAP) projesine değinilmiştir. Proje TBB ve Adalet Bakanlığının tarafından Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) desteği ile İsveç Uluslararası Kalkınma İş Birliği Ajansı (SIDA) tarafından finanse edilen (SILA) projesi kapsamında şiddet mağduru kadınlara adli yardım hizmeti sunulması çalışması yapıldığı, bu kapsamda Şiddet Önleme Merkezleri (ŞÖM) kurulması hedeflendiği, ön hazırlık aşamasında Antalya, Rize, Mardin, Denizli, Balıkesir, Nevşehir ve Samsun illerinde temaslarda bulunulduğu belirtilmiştir.

10 Haziran 2020 tarihinde, 63 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Adalet Bakanlığı bünyesinde Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Bu birim, adli yardım ve mağdur hizmetlerinin yürütülmesinden sorumlu ana hizmet birimi olarak yapılandırıldığı belirtilmiştir. (Adalet Bakanlığı 2020 Yılı Faaliyet Raporu - Adalet Bakanlığı resmi internet sitesi erişim 14.07.2025 tarih saat 11.15) Şeklinde ele alınmıştır

2021 yılı faaliyet raporunda;

Avukat ve Vatandaş Portalından “Adli Yardım” talepli hukuk davası açılması uygulamasına başlandığı görülmüştür.

30 Nisan 2021 tarihinde, Resmî Gazete’de yayımlanan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği ile adli süreçte mağdurlara ve adli desteğe ihtiyaç duyan bireylere sunulacak hizmetlerin kapsamı, usul ve esasları belirlendiği görülmüştür. (Adalet Bakanlığı 2021 Yılı Faaliyet Raporu - Adalet Bakanlığı resmi internet sitesi erişim 14.07.2025 tarih saat 11.20)

2022 yılı faaliyet raporunda;

Şiddet mağduru destek merkezlerinin faaliyete başladığı ve buna yönelik avukatlara hizmet sunumunda kullanılmak üzere eğitim modülü hazırlandığı,

“Kadınlara ve çocuklara karşı işlenen; cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı, ısrarlı takip, kadına karşı işlenen kasten yaralama, işkence veya eziyet suçları da adli yardım kapsamına alınmıştır.”

29.05.2022 tarihinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ile adli yardım hususunda karar verecek olan hakimlerine, başvurunun daha önce sosyal yardımlardan faydalanıp faydalanmadığı hususu ile genel sağlık sigortası gelir testi sonucu gibi (SOYBİS) veri paylaşımı protokolü imzalandığı anlaşılmıştır. (Adalet Bakanlığı 2022 Yılı Faaliyet Raporu - Adalet Bakanlığı resmi internet sitesi erişim 14.07.2025 tarih saat 11.30)

2023 yılı faaliyet raporunda;

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile imzalanan “Veri Paylaşımı İşbirliği Protokolü” sayesinde, sosyal yardım bilgileri UYAP sistemi üzerinden hâkimler tarafından sorgulanabilir hâle getirildiği. Bu entegrasyon çalışmaları ilgili bakanlıklar arasında sürdürülmekte olduğunu, Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında adli yardım hizmetlerinden faydalanmayı kolaylaştırmak için temel hakları içeren 30.000 adet broşür hazırlanarak afetzedelere dağıtıldığı, Adli yardıma ilişkin mevzuat değişikliği çalışmalarına devam edilerek taslak düzenlemeler oluşturulduğundan bahsedilmiştir.

2024 Yılı faaliyet raporunda;

On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028) hazırlıkları kapsamında, Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, adalet hizmetlerine yönelik ihtisas komisyonlarına katılım sağlamıştır. Bu süreçte, adalet sektörüne ilişkin hedefler, politikalar, tedbirler, bütçe öngörüler ve performans göstergeleri hazırlanarak Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı’na sunulmuştur. Plan, 1 Kasım 2023 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilerek Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

Plan kapsamında, adalet sistemine yönelik öncelikli politika başlıklarından biri, “Adalete erişimin güçlendirilmesi” olmuştur. Bu kapsamda, adli yardım başvurularının değerlendirilmesine dair standartlar oluşturulması öngörülmektedir (Politika Tedbiri No: 916.2).

Ayrıca, 14 Kasım 2024 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 7531 sayılı Kanun kapsamında, adli yardım hizmetlerine ilişkin önemli bir mali düzenleme yapılmıştır. Buna göre, geçmiş dönemlerde barolar tarafından verilen adli yardım hizmetlerine ait olup, ödenek yetersizliği nedeniyle karşılanamayan giderler için Hazine ve Maliye Bakanlığı’nın Türkiye Barolar Birliği hesabına 15 gün içinde ödeme yapması hükme bağlanmıştır (Geçici Madde 1, Fıkra 4).

Ayrıca Adli yardıma konu ;

Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları, Türkiye’de Adli Yardım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi Stratejik Plan Ve Eylem Planı ve Adalet Bakanlığı Adli Sicil İstatistik Genel Müdürlüğü’nün Adalet İstatistikleri üzerinden elde edilen veriler neticesinde derlenerek oluşturulan istatistiki tablolar aşağıda sıralanmıştır. Bu verilerin dışında istatistiki veriye ulaşılammıştır.

5.1.1. 1982 Anayasası’nda Adli Yardım

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının

“MADDE 2- Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.” (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>- erişim, 02.06.2025 saat:22.46)

Anayasa’nın 2. maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti’nin bir “sosyal hukuk devleti” olduğu ifade edilmektedir. “Sosyal hukuk devleti” kavramının temel niteliklerinden biri, bireylerin sahip olduğu tüm hakların yasal güvence altına alınmasıdır. Bu ilke, devletin vatandaşlarının haklarını koruma ve adalete erişimlerini sağlama yükümlülüğünü vurgulamaktadır.(Yaşar, 2006, s: 2013)

Anayasanın 5. Maddesi ;

“Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.” (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>- erişim, 02.06.2025 saat:22.46)

Anayasamızın 5. maddesi, devletin temel amaç ve görevlerini belirlerken, “Türk milletinin bağımsızlığını, ülkenin bütünlüğünü, Cumhuriyet ve demokrasi değerlerini korumayı ön plana çıkarır. Devlet, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak ve bu hakları sınırlayan engelleri ortadan kaldırmakla sorumludur. Hak arama özgürlüğünün önünde duran ekonomik ve toplumsal zorlukların aşılması da devletin temel yükümlülükleri arasındadır. Adli yardım, maddi imkânları kısıtlı olan kişilerin hukuki süreçlere erişimini sağlayarak adaletin herkes için erişilebilir olmasını destekler ve sosyal devlet anlayışının hayata geçirilmesine önemli bir katkı sunar. .(Akbal, 2011, s: 149.)

Bireylerin temel hak ve özgürlüklerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle uyumlu olmayacak biçimde kısıtlayan siyasi, ekonomik ve toplumsal engelleri, devlet Anayasa’nın 5. maddesi uyarınca kaldırmakla yükümlüdür. Başka bir deyişle, hak arama özgürlüğünün kullanımını zorlaştıran mali ve toplumsal bariyerleri ortadan kaldırmak, devletin temel sorumlulukları arasında yer alır. Adli yardım kurumu, devletin bu sorumluluğunu yerine getirebilmesine olanak sağlayan önemli bir mekanizmadır.(Taşkın, 1999, s:834)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının ; Kanun önünde eşitlik başlıklı

“ *Madde 10 – Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir*” (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>- erişim, 02.06.2025 saat:22.46)

Anayasası’nın 10. maddesi, tüm bireylerin dil, ırk, cinsiyet, din, mezhep gibi farklılıklarına bakılmaksızın kanun önünde eşit olduğunu belirtir. Bu madde, devletin toplumsal eşitliği sağlama sorumluluğunu da vurgular.

Anayasası’nın Hak arama hürriyeti başlıklı

“*Madde 36 – Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.16 Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz*”.

Anayasa’nın 36. maddesi ise, herkesin adil bir şekilde yargılanma hakkını ve hak arama özgürlüğünü güvence altına alır. Bu maddeye göre, bireyler yargı mercilerine başvurarak haklarını savunma ve adil bir yargılama süreci talep etme hakkına sahiptir.

Bu iki madde, hukukun üstünlüğü ve toplumsal eşitliği sağlamaya yönelik temel ilkeleri ortaya koyar.

Anayasada adli yardım, temel bir hak olarak ele alınır ve herkesin hukuki yardım alabilme hakkını güvence altına alır. Bu hak, özellikle ekonomik durumu yetersiz olan vatandaşların adalete erişimini sağlamak amacıyla önemlidir. Adli yardım, genellikle hukuki danışmanlık, dava açma ve mahkeme süreçlerinde avukatlık hizmetlerini kapsar. Bu hizmetler, devlet tarafından belirlenen kriterlere göre yeterlilik gösteren kişilere ücretsiz veya indirimli olarak sunulabilir.

Anayasası'nın 36. maddesi, herkesin meşru vasıta ve yollarla yargı mercileri önünde davasını işletebilme ve savunma hakkına sahip olduğunu belirtir. Bu bağlamda, adli yardım, bu temel hakkın gerçekleştirilmesini destekleyen bir mekanizma olarak işlev görür.

Anayasanın 40. Maddesi

“MADDE 40. – Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir. (Ek: 3.10.2001-4709/16 md.) Devlet, işlemlerin- de, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.”

Anayasa'nın 36. ve 40. maddelerinde yer alan düzenlemeler, bireylerin hak arama özgürlüğünü güvence altına almıştır. Bu hükümler doğrultusunda, bireylerin yasal yollarla haklarını savunabilmeleri için gerekli imkânların ve mekanizmaların oluşturulması devletin sorumluluğuna verilmiştir. Bu sayede, herkesin adalete erişimi daha kolay ve etkin bir hale getirilmiştir. (Demircioğlu, 2007, s:111)

Hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak, devletin, bireylerin temel haklarını yargı süreçlerinde tanıyıp etkili bir şekilde koruyabilmesi için gerekli koşulları ve mekanizmaları oluşturması, devletin asli sorumlulukları arasında bulunur. Bu yaklaşım, adaletin tüm bireyler için erişilebilir olmasını sağlamaya yönelik önemli bir adımdır.

5.1.2. Kanunlar

Bu başlık altında yürürlükte olan Adli Yardıma ilişkin düzenlemeler içeren kanunlar incelenmiştir.

5.1.3. 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunda

Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) çerçevesindeki adli yardım, "adli müzaheret" olarak adlandırılır ve genellikle yargılama harçları ve diğer giderlerden muafiyeti içerir. HMK, adli yardım kapsamında avukat tayinini de kapsayacak şekilde

düzenlenmiş olsa da, uygulamada bu nadiren gerçekleşir. Pratikte, adli müzaheret çoğunlukla yargılama harçları ve diğer adli giderlerden muafiyet olarak anlaşılır. HMK'daki adli yardım sisteminin geniş anlamda hukuki danışmanlık ve mahkemede temsil gibi hizmetleri içerdiği düşünülse de, çoğu zaman yalnızca harç ve giderlerden muafiyet şeklinde uygulanır.

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) ile yürürlükten kaldırılan 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK) kapsamında, adli yardıma ilişkin düzenlemeler 465-472. maddeler arasında yer alıyordu. Bu hükümler, HUMK'un "Haczi Caiz Olmayan Şeyler" başlıklı dördüncü bölümü ile "Şifahi Usûlü Muhakeme" başlıklı altıncı bölümü arasında konmuştu. Ancak, bu düzenlemeler, kanunun genel yapısı ve adli yardımın amacıyla tam uyumlu değildi. Adli yardım, yargılama giderlerinin peşin ödenmesi kuralına bir istisna getirdiği için, söz konusu hükümler yargılama giderlerini düzenleyen maddelerden sonra yer alacak şekilde daha tutarlı bir yapı oluşturulabilirdi. (Atalay, 1986, s:46)

Kanun koyucu, bu yapısal eksikliği gidermek amacıyla 6100 sayılı HMK'da adli yardım hükümlerini daha sistematik bir şekilde düzenlemiştir. Adli yardıma ilişkin hükümler, "Yargılama Giderleri ve Adli Yardım" başlıklı yedinci kısımda yer almış ve yargılama giderlerini ele alan birinci bölümün ardından ikinci bölümde düzenlenmiştir. Bu değişiklik, adli yardımın işlevi ve amacıyla daha uyumlu bir yapı oluşturmuş, böylece mevzuatın tutarlılığı artırılmıştır. (Kılınç, 2013, s:166)

6100 sayılı HMK'nın 334-340. maddeleri, adli yardıma ilişkin hükümleri ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.

Bu düzenlemelerde,

HMK'nın 334. maddede adli yardımdan kimlerin yararlanabileceği,

“MADDE 334- (1) Kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin, gereken yargılama veya takip giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olan kimseler, iddia ve savunmalarında, geçici hukuki korunma taleplerinde ve icra takibinde, taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması kaydıyla adli yardımdan yararlanabilirler.

(2) Kamuya yararlı dernek ve vakıflar, iddia ve savunmalarında haklı göründükleri ve mali açıdan zor duruma düşmeden gerekli giderleri kısmen veya tamamen ödeyemeyecek durumda oldukları takdirde adli yardımdan yararlanabilirler.

(3) *Yabancıların adli yardımdan yararlanabilmeleri ayrıca karşılıklılık şartına bağlıdır.”*

HMK’nın 335 maddede adli yardımın kapsamı,

“MADDE 335- (1) *Adli yardım kararı, ilgiliye, aşağıdaki hususları sağlar:*

a) *Yapılacak tüm yargılama ve takip giderlerinden geçici olarak muafiyet.*

b) *Yargılama ve takip giderleri için teminat göstermekten muafiyet.*

c) *Dava ve icra takibi sırasında yapılması gereken tüm giderlerin Devlet tarafından avans olarak ödenmesi.*

ç) *Davanın avukat ile takibi gerekiyorsa, ücreti sonradan ödenmek üzere bir avukat temini.*

(2) *Mahkeme, talepte bulunanın, yukarıdaki bentlerde düzenlenen hususlardan bir kısmından yararlanmasına da karar verebilir.*

(3) *Adli yardım, hükmün kesinleşmesine kadar devam eder.”*

HMK’nın 336. maddede başvuru süreci,

“MADDE 336- (1) *Adli yardım, asıl talep veya işin karara bağlanacağı mahkemeden; icra ve iflas takiplerinde ise takibin yapılacağı yerdeki icra mahkemesinden istenir.*

(2) *Talepte bulunan kişi, iddiasının özeti ile birlikte, iddiasını dayandıracağı delilleri ve yargılama giderlerini karşılayabilecek durumda olmadığını gösteren mali durumuna ilişkin belgeleri mahkemeye sunmak zorundadır*

(3) *Kanun yollarına başvuru sırasında adli yardım talebi bölge adliye mahkemesine veya Yargıtaya yapılır.*

(4) *Adli yardım talebine ilişkin evrak, her türlü harç ve vergiden muaftır.”*

HMK’nın 337. maddede başvurunun incelenmesi,

“MADDE 337- (1) *Mahkeme, adli yardım talebi hakkında duruşma yapmaksızın karar verebilir.(Ek cümle : 11/4/2013-6459/ 23 md.) Ancak, talep hâlinde inceleme duruşmalı olarak yapılır. (Ek cümle : 11/4/2013-6459/ 23 md.) Adli yardım taleplerinin reddine ilişkin mahkeme kararlarında sunulan bilgi ve belgelerin kabul edilmeme sebebi açıkça belirtilir.*

(2) *(Değişik : 11/4/2013-6459/ 23 md.) Adli yardım talebinin reddine ilişkin kararlara karşı, tebliğinden itibaren iki hafta içinde kararı veren mahkemeye dilekçe vermek suretiyle itiraz edilebilir. Kararına itiraz edilen mahkeme, itirazı incelemesi için*

dosyayı o yerde adli yardım talebi yapılan hukuk mahkemesinin birden fazla dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye, son numaralı daire için birinci daireye, o yerde adli yardım talebi yapılan hukuk mahkemesinin tek dairesi bulunması hâlinde ise aynı işlere bakmakla görevli en yakın mahkemeye gönderir. İtiraz incelemesi neticesinde verilen karar kesindir.

Adli yardım talebi reddedilirse, ödeme gücünde sonradan gerçekleşen ciddi bir azalmaya dayanılarak tekrar talepte bulunulabilir.

(3) Adli yardım, daha önce yapılan yargılama giderlerini kapsamaz.”

HMK'nın 338. maddede adli yardım kararının kaldırılması,

“MADDE 338- (1) Adli yardımdan yararlanan kişinin mali durumu hakkında kasten veya ağır kusuru sonucu yanlış bilgi verdiği ortaya çıkar veya sonradan mali durumunun yeteri derecede iyileştiği anlaşılırsa adli yardım kararı kaldırılır.”

HMK'nın 339. maddede ertelenen yargılama giderlerinin nasıl tahsil edileceği

“MADDE 339- (1) Adli yardım kararından dolayı ertelenen tüm yargılama giderleri ile Devletçe ödenen avanslar dava veya takip sonunda haksız çıkan kişiden tahsil olunur. Adli yardımdan yararlanan kişinin haksız çıkması hâlinde, uygun görülürse yargılama giderlerinin en çok bir yıl içinde aylık eşit taksitler hâlinde ödenmesine karar verilebilir.

(2) (Ek: 11/4/2013-6459/ 24 md.) Adli yardım kararından dolayı Devletçe ödenen veya muaf tutulan yargılama giderlerinin tahsilinin, adli yardımdan yararlananın mağduriyetine neden olacağı mahkemece açıkça anlaşılırsa, mahkeme, hükümde tamamen veya kısmen ödemediği muaf tutulmasına karar verebilir.”

HMK'nın 340. maddede adli yardım kapsamında görevlendirilen avukatın ücret tahsil yetkisi

“MADDE 340- (1) Adli yardımdan yararlanan kişi için mahkemenin talebi üzerine baro tarafından görevlendirilen avukatın ücreti, yargılama gideri olarak Hazineye ödenir.”

Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu, görevli mahkemeyi açıkça belirttiğinden, bu durumda Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun adli yardım başvurularına ilişkin görevle ilgili hükümleri uygulanmaz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 336. maddesinden farklı olarak, arabuluculuğa konu olan uyuşmazlık hangi mahkemenin yetki alanına girerse girsün veya bu anlaşmazlıkla ilgili devam eden bir dava bulunsun dahi, adli

yardım başvurusu yalnızca sulh hukuk mahkemesine yapılabilir. Yani, uyuşmazlığın bağlı olduğu görevli mahkeme değil, bu konuda yetkili olan sulh hukuk mahkemesidir.(Akyol, 2018, s: 95.)

5.1.4. Medeni Usul Hukukunda Adli Yardım

Adil yargılanma hakkının temel ilkesi olarak kabul edilen ve mahkemeye ulaşma, mahkemeye başvuru yapma serbestliği ve dava ve savunma hakkı şeklinde tanımlanan hak arama özgürlüğü; medeni yargılama hukukunda öncelikle dava hakkını, ayrıca icra takibi hakkını, hakeme başvurma hakkını ve benzeri hukuki yollara erişim imkanını kapsamaktadır. Bu hak, bireylerin hukuki ihtilaflarını çözümlmek için yargıya başvurma ve adil bir süreçten yararlanma imkanını güvence altına alır. (Atalay, 1997, s:449).

Haklılık koşulunu, asıl davanın sonucunda hukuki açıdan haklı çıkma durumu olarak yorumlamamak gerekir. Bu sebeple, adli yardım başvurusuyla ilgili süreçte, temel davalarda olduğu gibi kesin bir haklılığın ispat edilmesi gerekmez. Haklılık şartı, davanın kazanılma olasılığının, kaybedilme olasılığından daha fazla olması şeklinde değerlendirilmelidir. Bu anlayış, adli yardımın amacına uygun bir biçimde kullanılmasını kolaylaştırır. (Pekcanitez , Atalay, Özkes, 2007, s: 651)

5.1.5. 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Adli Yardım

Ceza yargılaması genel olarak, bir suç işlendiği şüphesiyle başlatılan soruşturma aşaması ile suçun işlendiğine dair yeterli delil elde edilmesi durumunda hazırlanan iddianame sonucunda kamu davasının açılmasıyla başlayan kovuşturma aşamasından oluşur. Kovuşturma sürecinin tamamlanmasının ardından verilen hükümle yargılama sona erer ve bu karara karşı kanun yollarına başvurulabilir. Ceza yargılamasının hem başlaması hem de sonuçlanması açısından, sürecin tarafları olan şüpheli veya sanık, mağdur, müşteki ya da katılan ve savcılık makamı herhangi bir yargılama gideri ödemez. Yargılamanın başlatılması, sürdürülmesi ve tamamlanması için gerekli olan tüm masraflar devlet tarafından karşılanmaktadır.(CMK, 2004, m. 324).

Yargılamanın neticesinde sanık aleyhine karar verilir ise yargılama giderlerinden mesul olur, aksi takdirde beraat veyahut ceza verilmesine yer olmadığına dair karar verilirse yargılama giderleri yönünden sorumlu tutulmaz bu giderler devlet tarafından karşılanır. (CMK, 2004, m.327)

Mevcut düzenlemeler çerçevesinde, ceza yargılamasında yargılama masraflarından geçici veya kalıcı olarak muafiyet sağlayan herhangi bir adlî yardım mekanizmasının bulunmadığı açıkça görülmektedir.

5.1.6. 1136 Sayılı Avukatlık Kanununda Adli Yardım

AvK'nın Madde 176.Maddesinde

“Madde 176 – (Değişik: 2/5/2001 - 4667/84 md.)

Adlî yardım, avukatlık ücretlerini ve diğer yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayanlara bu Kanunda yazılı avukatlık hizmetlerinin sağlanmasıdır.”

AvK'nın Madde 177. Maddesinde

Madde 177 – (Değişik: 2/5/2001 - 4667/85 md.)

“Adlî yardım hizmeti, baro merkezlerinde, baro yönetim kurullarınca avukatlar arasından oluşturulan adlî yardım bürosu tarafından yürütülür. Baro yönetim kurulu, ayrıca baro merkezi dışında avukat sayısı beşten çok olan her yargı çevresinde de bir avukatı adlî yardım bürosu temsilcisi olarak görevlendirebilir. Büro ve temsilciler, baro yönetim kurulunun gözetimi altında çalışırlar.

(Ek ikinci fıkra:11/7/2020-7249/20 md.) (Değişik fıkra:8/6/2022-7409/2 md.) *Birden fazla baronun bulunduğu illerde her bir baro tarafından adli yardım bürosu oluşturulur. Yargı mercilerinin talebi üzerine yapılacak görevlendirmeler, Türkiye Barolar Birliği tarafından oluşturulan elektronik bilişim sistemi üzerinden o ildeki avukatlar arasında eşitlik gözetilerek yapılır.”*

AvK'nın Madde 178. Maddesinde

“Madde 178 – (Değişik: 2/5/2001 - 4667/86 md.)

Adlî yardım istemi, adlî yardım bürosuna veya temsilcilerine yapılır. İstek sahibi, isteminde haklı olduğunu gösterdiği delillerle kanıtlamak zorundadır.

Yardım isteminin reddi halinde, ilgisi yazı veya sözle baro başkanına başvurulabilir. Baro başkanının vereceği karar kesindir.”

AvK'nın Madde 179. Maddesinde

“Madde 179 – (Değişik: 2/5/2001 - 4667/87 md.)

Adlî yardım isteminin kabulü halinde; büro gerekli işlemleri yapmak üzere bir veya birkaç avukatı görevlendirir. Görevlendirilen avukat, görev yazısının kendine ulaşmasıyla, avukatlık hizmetlerini yerine getirmek yükümlülüğü altına girer.

Bu yükümlülük, ilgilinin gerekli belge ve bilgileri isteğe rağmen vermemesi veya vekâletname vermekten kaçınmasıyla sona erer.

Ayrıca görevlendirilen avukat da bu işi yapmaktan çekinmek isterse görevin kendisine bildirildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde o işin tarifede belirlenen ücretini baroya ödemek zorundadır.

Büro, görevlendirilen avukatın işi yürütmesiyle ilgili aşamaları izler.

18.6.1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve 4.4.1929 tarihli ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile diğer kanunlardaki adli yardıma ilişkin hükümler saklıdır.”

AvK’nın Madde 180. Maddesinde

“Madde 180 – (Değişik: 2/5/2001 - 4667/88 md.)

Adli yardım bürosunun gelirleri şunlardır:

a) İki yıl öncesine ait kesin hesap sonuçlarına göre tespit edilen toplam miktarlar esas alınarak 492 sayılı Harçlar Kanununa bağlı (1), (2) ve (3) sayılı tarifelere göre alınan harçların yüzde üçü ile idarî nitelikteki para cezaları hariç olmak üzere para cezalarının yüzde üçü,^{[55][56]}

b) Baroya düşecek paylar ile kamu ve özel kurum ve kuruluşlarından, il veya belediye bütçelerinden baroya yapılan yardımlar,

c) Bu amaçla yapılan her türlü bağışlar,

d) Adli yardım görevinden çekilen avukatların yatıracağı ücret,

e) Adli yardımla görevlendirilen avukatın aldığı ücretin yüzde onu ile davadan haklı çıkan adli yardımdan yararlanan kişinin avukat ücretinden başka, yararlandığı kısmın yüzde beşi.

Büronun giderleri şunlardır:

a) Adli yardımla görevlendirilen avukatlara gerektiğinde ödenecek ücretler,

b) Büroda görevlendirileceklere ödenecek ücretler,

c) Büro giderleri ve diğer giderler.

Adli yardım bürolarının gelir ve giderleri büro bütçesinin ayrı bölümlerinde gösterilir. Bu bölümde kalan gelir fazlasının bir sonraki yıla aynen aktarılması zorunludur.

Birinci fıkranın (a) bendine göre hesaplanacak ödenek, Maliye Bakanlığınca her yıl Mart ayının sonuna kadar Türkiye Barolar Birliği hesabına aktarılır. Bu paralar,

münhasıran adli yardım için kullanılır ve yılı içinde harcanmayan paralar, ertesi yıla aynen aktarılır. **(Ek cümleler:8/6/2022-7409/3 md.)** Paraların barolar arasındaki dağıtımında puanlama esas alınır. Her baroya öncelikle beş temel puan verilir. Verilen temel puana, her elli üye avukat için bir puan, ayrıca il nüfusu esas alınarak her beş bin nüfus için bir puan eklenir. Birden fazla baronun bulunduğu illerde, her beş bin nüfus için tespit edilecek toplam puanın yüzde otuzu o ilde bulunan barolar arasında eşit olarak, kalanı ise (...) ^[57] o ilde levhaya kayıtlı toplam avukat sayısına bölündükten sonra elde edilen rakamın her baronun üye sayısına çarpımı sonucu elde edilecek puana göre dağıtılır. Bu paraların barolar arasındaki dağıtımı ve kullanılmasına ilişkin hususlar, Türkiye Barolar Birliği tarafından çıkarılan yönetmelikle düzenlenir. **(Ek fıkra: 28/3/2007-5615/26 md.)** Maliye Bakanlığınca iki yıl öncesine ait kesin hesap sonuçlarına göre tespit edilen toplam tutarlar esas alınarak 492 sayılı Harçlar Kanununa bağlı (1), (2) ve (3) sayılı tarifelere göre alınan harçların yüzde biri ile idarî nitelikteki para cezaları hariç olmak üzere para cezalarının yüzde biri; her yıl Mart ayının sonuna kadar Türkiye Barolar Birliği adına açılan hesaba aktarılır ve zorunlu müdafî ve vekil görevlendirme ile ilgili carî giderler bu hesaptan ödenir. Bu hesap, münhasıran zorunlu müdafî ve vekil görevlendirme ile ilgili carî giderler için kullanılır ve yılı içinde harcanmayan paralar, ertesi yıla aynen aktarılır. Bu paraların barolar arasındaki dağıtımı, harcanması ve bu hizmet için çalıştırılacak personele ilişkin hususlar, Maliye Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle Adalet Bakanlığı ile Türkiye Barolar Birliği tarafından birlikte çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”

AvK’nın Madde 181. Maddesinde

“Madde 181 – (Değişik: 2/5/2001 - 4667/89 md.)

Adli yardım bürosu, çalışmalarını her yıl sonu düzenleyecekleri bir raporla baro yönetim kuruluna bildirir. Raporun bir örneği baroca Türkiye Barolar Birliğine gönderilir.

Adli yardım bürosunun kuruluşu, görevlendirilecek avukatların ve bunlara ödenecek ücretlerin belirlenmesi, büronun işleyişi, denetimi gibi konular Türkiye Barolar Birliğince çıkarılacak yönetmelikte gösterilir.”

Avukatlık Kanunu (AvK) çerçevesinde, baroların adli yardım kararı verip veremeyeceği konusunda geçmişte bazı tartışmalar yaşanmıştır. Türk hukuk sisteminde adli yardım kararı verme yetkisi münhasıran mahkemelere aittir ve yargısal kararlar açısından mahkemeler bu konuda tek yetkili mercidir. Ancak, AvK’nın 2001 yılındaki

değişiklik öncesinde yürürlükte olan 179. maddesi (ve günümüzde geçerliliğini koruyan 178. maddesi), bu konuda belirsizlik yaratabilecek bir düzenlemeye sahipti. Bu durum, baroların yetkileri ile mahkemelerin tekel niteliği arasındaki sınırları sorgulayan bir tartışma ortamına zemin hazırlamıştır. (Aday 1997, s:168, Akkan 2010, s:190, Atalay 1986, s:117, Erem 1970, s:123, Kuru 2001, s:5429, Önder 1942, s:517, Üstündağ, 1997, s:779.)

Avukatlık Kanunu'nun (AvK) eski 179. maddesi, adlî yardım talebinde bulunan kişilerin, haklı olduklarını kanıtlayacak deliller sunmamaları halinde bu yardımdan yararlanamayacaklarını öngörmekteydi. Ayrıca, başvurunun reddedilmesi durumunda ilgili kişinin yazılı veya sözlü olarak baro başkanına itiraz edebilmesi ve baro başkanının kararının kesin olduğu belirtilmekteydi. Günümüzde yürürlükte olan 178. maddede de benzer bir düzenleme yer almakla birlikte, başvurunun doğrudan Adlî Yardım Bürosu'na veya temsilcilerine yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Başvuru sahibinin talebini destekleyen delilleri sunma yükümlülüğü devam etmekte olup, reddedilme halinde baro başkanına başvuru hakkı korunmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, adlî yardım bürolarının Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) çerçevesinde adlî yardım kararı verme yetkisinin bulunmadığıdır. Bu büroların temel görevi, başvuru sahibi adına mahkemeye adlî yardım talebinde bulunmaktır. (Üstündağ, 1997, s:779.)

Adli yardım, Türkiye'de hukuki yardıma ihtiyacı olan ancak mali imkanları kısıtlı bireylerin adalet sistemine erişimini kolaylaştırmak amacıyla tasarlanmış bir sistemdir. Bu sistem, başta Anayasa olmak üzere çeşitli yasal düzenlemeler, yönetmelikler ve uluslararası sözleşmelerle desteklenmektedir. Adli yardımın temelini oluşturan mevzuatın daha geniş bir perspektifle ele alınması, sistemin işleyişini, amaçlarını ve sağladığı hizmetlerin kapsamını daha iyi anlamayı sağlar.

Avukatlık Kanunu, avukatların mesleki faaliyetlerini düzenler ve adli yardım konusunda avukatların rolüne de değinir. Avukatların, belirli koşullar altında, ekonomik durumu yetersiz bireylere hukuki hizmet sağlaması gerektiğini belirtir. Bu kanun, avukatların adli yardım kapsamında nasıl görev yapacaklarını ve bu görevlerin etik kuralları çerçevesinde nasıl yürütüleceğini açıklar.

Barolar, adlî yardım büroları aracılığıyla, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) 334. maddesinde belirtilen şartlardan bağımsız olarak, maddi imkânsızlık içinde

olan ve haklı olduğu düşünölen kişilere Avukatlık Kanunu (AvK) ve Türkiye Barolar Birliği (TBB) Adli Yardım Yönetmeliği çerçevesinde avukat desteği sağlama yetkisine sahiptir. Adli yardım büroları, kendilerine avukat atanan bireyin yargılama giderlerini karşılayamayacak durumda olması halinde, HMK'nın 334-340. maddelerine dayanarak mahkemeye adli yardım talebinde bulunur (TBB Adli Yardım Yönetmeliği m. 6/a,3). Baroların bu yetkisi, adli yardım sistemindeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Zira HMK'nın 79. ve 80. maddelerindeki istisnalar haricinde, mahkemeler adli yardımdan faydalanan kişilere avukat atama yetkisine sahip değildir. Bu durum, ekonomik sıkıntı çeken bireylerin adli yardım kararı almış olmalarına rağmen, hukuki bilgi eksikliği nedeniyle yeterli hukuki korumadan mahrum kalmalarına yol açabilmektedir. Baroların avukat görevlendirme yetkisi sayesinde bu eksiklik giderilmiş ve bireylerin adalete erişimi kolaylaştırılmıştır. (O. Atalay 1986, s:118, Önder 1942, s:119)

Aynı şekilde, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda, idari gözetim altında bulunan ve bu işleme karşı yargı yoluna başvuran kişilerden, avukatlık ücretlerini ödeme imkânı olmayanlara, talep etmeleri durumunda Avukatlık Kanunu'na göre hukuki destek sağlanacağı hükme bağlanmıştır. Bu düzenleme, maddi imkânları sınırlı olan bireylerin adalete erişimini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m. 57/7)

5.1.7. 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıkları Kanununda Adli Yardım

HUAK Adli Yardım hussunu dar bir çerçevede ele almış olup,

HUAK Madde 13/3 kapsamında

“(3) (Ek: 12/10/2017-7036/21 md.) Arabuluculuk ücretini karşılamak için adli yardıma ihtiyaç duyan taraf, arabuluculuk bürosunun bulunduğu yerdeki sulh hukuk mahkemesinin kararıyla adli yardımdan yararlanabilir. Bu konuda 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 334 ila 340 ıncı maddeleri kıyasen uygulanır.”

5.1.8. Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği

Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği'nin 1. maddesi, adli yardımın temel amacını açıklayarak, bu hizmetin “bireylerin hak arama özgürlüklerinin önündeki engelleri ortadan kaldırmayı ve bu özgürlüğün kullanımında eşitliği sağlamayı” hedeflediğini belirtmektedir. Yönetmelik, ekonomik olarak yetersiz durumda olan kişilerin avukatlık hizmetleri ve yargılama masrafları gibi ihtiyaçlarını karşılayarak, adalete erişimlerini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bu şekilde, maddi imkânları sınırlı olan bireylerin de hukuki destekten yararlanabilmesi sağlanmaktadır.

Adli Yardım Yönetmeliği, adli yardımın uygulama detaylarını, başvuru prosedürlerini ve yardımın nasıl sağlanacağını detaylı bir şekilde açıklar. Bu yönetmelik, adli yardım sistemini daha işlevsel hale getirmeyi amaçlar ve adli yardıma ihtiyaç duyan bireylerin bu hizmetlere nasıl ulaşabileceğini belirler.

5.2. Uluslararası Kaynaklar

Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelere esas olmak üzere adli yardımın yasal çerçevesine bu kısımda değinilmiştir.

5.2.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan haklarının temeli, insan olma vasfı, insanlık fikri ve insanın doğasına dayanır. Nasıl ki hukuki hakların kaynağı hukuk, sözleşmelerden doğan hakların kaynağı sözleşmeler ise, insan haklarının kökeni de insanın doğasıdır. Bu durum, insan hakları belgelerinde “insan onuru” kavramıyla ifade edilmektedir. (Dannely, 1994, s:22).

5.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. Maddesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı, hak arama özgürlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 2. , 10. , 36. Maddeleri, Adli Yardım Kanunu (5271 sayılı Kanun) ve ilgili düzenlemeler. Ayrıca Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 465 ile 472 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre, kendilerinin ve ailelerinin geçimini önemli ölçüde zora sokmaksızın yargılama giderlerini kısmen veya tamamen ödeyemeyecek durumda olan kişiler, haklı oldukları yönünde bir kanaat uyandırdıkları takdirde yargılama giderlerinden geçici olarak muaf tutulurlar.

Bu sözleşmeyi sosyal ve ekonomik hakları içeren 'Avrupa Sosyal Şartı' izlemiştir. Türkiye 10 Mart 1954'te sözleşmeyi onaylamış, 28 Ocak 1987'de de bireysel başvuru hakkını tanımıştır.

Türkiye, 1953'te yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) denetim sürecine ilişkin bireysel başvuru hakkını 1987'de ve AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini 1990'da kabul etmiştir.

Madde 6 Adil yargılanma hakkı ;

“ 1- Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basınave dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.”

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına göre, hak arama özgürlüğü veya mahkemeye başvuru hakkının belirli süre ve koşullara tabi tutulması, bu sınırlamaların hakkın kullanılmasını tamamen ortadan kaldırmadığı sürece adil yargılanma güvencesine aykırılık teşkil etmemektedir. İç hukukta ise mahkemeye erişim hakkı, bireylerin bir mahkeme önünde hak arama yollarının fiilen veya hukuken, geçici ya da kısmen dahi olsa kapatılmaması veya erişimi imkânsız hale getirecek ölçüde sınırlandırılmaması koşuluyla korunmaktadır.(İnceoğlu 2002, s:116, Kaşıkara, 2009, s:122)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, bireylerin haklarını etkili bir şekilde arayabilmeleri için sözleşmeye taraf olan devletler, bu süreci kolaylaştıracak önlemler almakla ve bireylerin mahkemelere erişimini haksız yere engelleyen unsurları kaldırmakla yükümlüdür. (Akbulut, 2002, s:180, Atalay, 1997 s:449; Tanrıver, 2004, s:213)

Etkili bir dava hakkı, uluslararası insan hakları hukukunun temel prensiplerinden biridir ve bu hak, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB), Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICCPR) ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) gibi birçok uluslararası belgede güvence altına alınmıştır. İHEB'nin 8. maddesine göre, “Herkes, anayasa veya yasayla kendisine tanınan temel hakların ihlal edilmesi durumunda, yetkili ulusal mahkemeler nezdinde etkili bir hukuki yol kullanma hakkına sahiptir.” Aynı şekilde, ICCPR'nin 2. maddesi, insan hakları ihlallerine karşı etkili bir hukuki yola başvurma hakkını korurken, AİHS'nin 13. maddesi de Sözleşme'de belirtilen hakların ihlali durumunda etkili bir hukuki yol hakkını güvence altına almaktadır.(Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 8, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 2, Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 13,)

Hukuki destek, insan hakları ihlallerine uğrayan bireylerin adalete erişimini ve etkili bir hukuki yol kullanmalarını sağlamak açısından büyük önem taşır. Bireyler ile güçlü kurumlar arasındaki dengesizliği gidermeye katkıda bulunabilir ve yasal süreç başlatacak maddi imkânı olmayanlar için tazminat imkânı sunar. Ayrıca, hukuki destek, yargı süreçlerinin adil bir şekilde ve hukukun üstünlüğü ilkelerine uygun olarak yürütülmesine de yardımcı olabilir. (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Avukatların Rolüne İlişkin Temel İlkeler, İlke 5,)

Adil yargılanma hakkı, sadece ulusal anayasa ve yargılama hukuku kapsamında değil, uluslararası belgelerde de çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bu hak, ilk kez İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 10. maddesinde ifade edilmiş, ardından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerle birlikte, adil yargılanma hakkı, hukuk devletinin temel bir unsuru ve Avrupa'nın ortak anayasal mirasının önemli bir değeri olarak kabul edilmiştir.

Türkiye, adalete erişim ve adli yardım hakkını tanıyan çeşitli uluslararası sözleşmelere taraf olmuştur. Bu sözleşmeler, bireylerin adalete erişim haklarını güçlendirir ve üye devletleri, ekonomik imkanı kısıtlı bireylere hukuki yardım sağlama konusunda teşvik eder. Bu sözleşmeler arasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler'in Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi sayılabilir.

Adli yardım sistemi, bu mevzuat ve uluslararası taahhütler çerçevesinde şekillenmiş olup, sürekli gelişim ve iyileştirme ihtiyacı içindedir. Sistemin etkinliği, yasal düzenlemelerin yanı sıra, bu düzenlemelerin uygulanış şekli ve yargıya erişimde karşılaşılan pratik sorunların çözümü ile de yakından ilgilidir.

Avukatlık Kanunu, avukatların meslek kuralları, hakları ve sorumlulukları ile ilgili genel hükümleri içerir. Bu kanun, aynı zamanda avukatların adli yardım kapsamında nasıl görev alacaklarına dair düzenlemeleri de içerir. Ancak, adli yardımın uygulanması ve yönetilmesi daha çok Barolar ve Türkiye Barolar Birliği tarafından yapılandırılmıştır.

Bu kanun, baroların ve Türkiye Barolar Birliği'nin organizasyonu, işleyişi ve görevleri ile ilgili hükümleri içerir. Adli yardımın sağlanmasında baroların rolü ve sorumlulukları bu kanun kapsamında düzenlenir. Barolar, adli yardım hizmetlerinin yerel düzeyde etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamakla yükümlüdür.

Yukarıda belirtilen kanun maddeleri, adli yardımın temel çerçevesini oluşturur. Ancak, adli yardım ile ilgili daha detaylı bilgi ve güncel düzenlemeler için ilgili kanunların tam metinlerine başvurmak ve yerel baro ile iletişime geçmek önemlidir. Adli yardım başvuruları ve süreçleri zamanla değişiklik gösterebilir ve bölgesel farklılıklar içerebilir.

5.2.3. Avrupa Konseyi Avukatlık Mesleğinin İcrasındaki Özgürlükler Hakkında 9 Numaralı Tavsiye Kararı

Bu Tavsiye kararının IV numaralı Prensip başlığı “*Tüm Şahısların Avukatlara Erişebilmesi*” şeklinde belirtilmiş olup,

1. Maddesinde “*Herkesin bağımsız avukatlarca sağlanan hukuki hizmetlerden etkin bir şekilde yararlanması için tedbirler alınmalıdır.*”
2. Maddesinde “*Avukatların ekonomik bakımdan zayıf kişilere de hukuk hizmeti vermeleri teşvik edilmelidir.*”
3. Maddesinde “*Üye devletlerin hükümetleri, adaletin gereği olarak etkin hukuki hizmetlerin ekonomik bakımdan zayıf kişilere ve özellikle de özgürlükleri kısıtlanmış kişilere etkin avukatlarca bedelsiz olarak sağlanmasını güvence altına almalıdır.*”

Bu husus göz önüne alındığında Adli Yardım sürecinde Avukatın bu görevi ifa edebilmesi için bir güvence altına alınması gerekmekte olduğu anlaşılmaktadır.

6. ADLİ YARDIM UYGULAMASI

6.1. Adli Yardım ve Adli Yardım Uygulamasında Sunulan Hizmetler

Türkiye'de adli yardım hizmetleri, hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı bir şekilde, herkesin adalete eşit erişimini sağlamaktadır.

Ceza yargılamasında adli yardım, şüpheli ve sanıklar için hayati önem taşır. Türkiye'de şüpheli veya sanık, avukat tutacak maddi güce sahip değilse ve talep ederse kendisine bir avukat atanır. Ayrıca bazı durumlarda talep edilmese bile zorunlu müdafî görevlendirilmesi yapılır. Örneğin, 18 yaşından küçük bireyler, kendini savunamayacak derecede malul olanlar ya da sağır ve dilsiz kişiler için bu zorunluluk söz konusudur. Bunun dışında, alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezası gerektiren suçlarda da şüpheli ve sanıkların avukatsız yargılanmasına izin verilmemektedir.

Mağdur ve şikayetçilerin haklarını koruma altına almak adına da adli yardım hizmeti sağlanmaktadır. Özellikle çocuklar, engelli bireyler ve cinsel saldırı mağdurları için vekil görevlendirilmesi yapılır. Bu sayede, mağduriyet yaşamış bireylerin hukuki süreci daha güçlü bir şekilde takip etmeleri ve haklarını korumaları sağlanmaktadır.

Hukuk yargılamasında adli yardım hizmeti, bireylerin yalnızca ücretsiz avukat temini ile sınırlı değildir. Baro aracılığıyla sağlanan bu yardım, aynı zamanda yargılama giderlerinden muaf tutulmayı da kapsar. İhtiyaç sahipleri, mahkemelere başvurarak adli yardım talebinde bulunabilirler. Mahkeme, başvurunun mali durumunu inceleyerek talebin kabulü veya reddi yönünde karar verir. Adli yardım hizmetinden yararlanma hakkı yalnızca davanın başında değil, dava süresince ve temyiz aşamasında da geçerli olmaktadır.

Türkiye'de adli yardım hizmetleri sadece Türk vatandaşlarına değil, Türk vatandaşı olmayan kişilere de sağlanmaktadır. Ceza soruşturma ve kovuşturmasında, yabancılar, Türk vatandaşları ile eşit haklara sahiptir ve adli yardımdan yararlanabilirler. Ancak hukuk davalarında, yabancıların bu hizmetten faydalanabilmesi için Türkiye ile vatandaşı oldukları ülke arasında karşılıklılık (mütekabiliyet) ilkesinin geçerli olması gerekmektedir.

Adli yardım başvuruları, ceza davaları için kolluk kuvvetleri, Cumhuriyet savcılığı veya ilgili mahkemelere yapılabilir. Hukuk davalarında ise başvurular, barolar veya mahkemelere iletilir. Başvurucular, mali durumlarını gösteren belgelerle başvuruda

bulunurlar. Başvurunun haklı görülmesi halinde, ilgili baro tarafından bir avukat atanır ve yargılama giderlerinden muafiyet sağlanmaktadır.

İdari yargı, devlet ile bireyler arasında çıkan uyuşmazlıkların çözümünde önemli bir yere sahiptir. İdare hukukunda, bireylerin kamu kurum ve kuruluşlarıyla olan hukuki ihtilaflarını çözmek için başvurdukları mahkemeler, idari davaların ana zeminini oluşturur. Ancak idari davalarda hak arama süreci, tıpkı diğer hukuk dallarında olduğu gibi, maddi imkânları kısıtlı bireyler için zorlayıcı olabilir. Bu noktada adli yardım hizmetleri devreye girerek, maddi gücü olmayan bireylere hukuki destek sunar ve adalete erişimlerini sağlar.

İdari davalar, genellikle idari işlemlerin iptali veya idarenin hukuka aykırı eylemlerine karşı bireylerin açtığı davalar şeklinde görülür. Bu süreçlerde bireyler, idarenin kararlarına karşı çıkarken maddi zorluklarla karşılaşabilir. Adli yardım, bu zorlukları hafifletmek ve adaletin maddi gücü olmayan bireylere de erişimini sağlamak için önemli bir araç haline gelmektedir.

6.1.1. Mali Destek

Adli yardım kapsamında sunulan mali destek, davacı ya da davalının yargılama sırasında karşı karşıya kalacağı harç, bilirkişi ücreti, tebligat masrafları gibi giderlerin devlet tarafından karşılanmasını içerir. Adli yardım başvurusu kabul edilen bireyler, bu masrafları ödemek zorunda kalmazlar. Yargılama sürecinin her aşamasında mali yükümlülüklerin devlet tarafından üstlenilmesi, bireylerin hukuki haklarını savunma imkânlarını artırmaktadır.

Türkiye Barolar Birliğinden bütün barolara gönderilen adli yardım ödeneği, Kamu ve özel kurum ve kuruluşlar ile belediyelerin kendi bütçelerinden barolar için yapılan yardımlar, Adli yardım kapsamında ilgili kurum ve kuruluşlara yapılan bağışlar, Adli yardım için görevlendirilmiş ancak bu görevlerinden çekilen ve haklı olmayan sebepler ile neticelendirmeyen avukatlardan iade alınan paralar, Taahhütname neticesinde ilgisinden tahsil edilen ücretler, Adli yardımdan faydalanan tarafa yönelik olumlu karar neticesinde kararda belirtilen harç değerinin % 5 i bu kapsamdaki , Barolarca yapılan Avrupa birliği, Birleşmiş Milletler kaynaklı proje neticesinde elde edilen gelirler bu alanda sivil toplum kuruluşlarınca yapılan girişimler adli yardımın mali kısmını teşkil etmektedir.

Adli yardım, Türkiye'de bireylerin adalete erişimini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu sistemin en temel unsurlarından biri, mali açıdan desteğe ihtiyaç duyan bireyler için sunulan kolaylıklardır. Bu kolaylıklar, dava ve yargılama masraflarının karşılanması, teminat gösterme zorunluluğundan muafiyet ve ücretsiz avukatlık hizmetlerinin sağlanmasını içerir.

Buna ek olarak, adli yardım talebinde bulunan kişilerin dava açarken mahkemeye yatırmaları gereken teminatlardan muaf tutulmaları da önemli bir kolaylıktır. Normal şartlarda, dava masraflarının karşılanması için belirli bir teminatın yatırılması gerekmektedir. Ancak maddi gücü yetersiz olan kişiler için bu teminatı karşılamak zor olabilir. Bu nedenle, adli yardım sistemine başvuran kişiler, teminat gösterme zorunluluğundan muaf tutulurlar.

Adli yardım, mali desteğin yanı sıra hukuki süreçlerde bireylere avukatlık hizmeti sağlanmasını da içerir. Özellikle karmaşık davalarda, bir avukatın desteği olmadan sürecin yürütülmesi oldukça zor olabilir. Bu nedenle, adli yardım başvurusunda bulunan ve ekonomik durumu uygun olan bireyler için, barolar tarafından ücretsiz avukat görevlendirilir. Bu avukatlar, davanın her aşamasında müvekkillerine hukuki destek sağlar ve haklarını savunmaktadırlar.

Ücretsiz avukatlık hizmeti, adli yardım sisteminin en önemli unsurlarından biri olup, bireylerin hukuki bilgi eksikliği nedeniyle mağdur olmalarının önüne geçer. Bu hizmet, özellikle aile hukuku, ceza davaları, işçi hakları gibi konularda büyük önem taşır ve mali imkânsızlıkların adalet arayışını engellememesini sağlamaktadır. Adli yardımdan faydalanmak isteyen kişilerin, mali durumlarının yeterli olmadığını belgelerle kanıtlaması gerekmektedir. Başvuru sürecinde, kişinin gelir durumu, mal varlığı ve aile yükümlülükleri dikkate alınır. Bu değerlendirmeler sonucunda, başvurucunun adli yardım hizmetlerinden yararlanıp yararlanamayacağına karar verilir. Talebin haklı ve dayanaktan yoksun olmaması durumunda, adli yardım talebi kabul edilir ve mali destek sağlanır.

T.B.B Adli Yardım Yönetmeliğinin 10. Maddesinde Adli yardıma ilişkin paraların Barolara dağılımı ve puanlama sistemini içermektedir.

“Madde 10 — Türkiye Barolar Birliği, 19/3/1969 tarihli ve 1136 sayılı Avukatlık Kanununun 180 inci maddesi uyarınca tahsil edilen parayı bütçesinin adli yardım faslına aktararak, bankada açacağı ayrı bir hesapta toplar. Bu hesapta toplanan paranın % 10

u Türkiye Barolar Birliğinin adli yardım giderleri ve adli yardım dengeleme fonu için ayrılır, kalanı barolara gönderilir.”

6.1.2. Hukuki Danışmanlık

Hukuk devletinde, bireyler adalete erişim konusunda hukuki bilgi, danışmanlık ve temsil hizmetlerine kolayca ulaşabilmelidir. Adalete erişim, dar anlamda yasal süreçlere erişimi ifade ederken, geniş anlamda adalete ulaşmanın önündeki sosyal, siyasi, fiziksel gibi tüm engellerin ortadan kaldırılmasını kapsar. Bireylerin haklarını nasıl elde edeceklerini bilmeleri tek başına yeterli değildir; aynı zamanda adalet hizmeti sunan kişilerin bu alanda bilgili ve uzman olmaları da gereklidir. Ayrıca, adalet hizmeti veren devlet kurumları ve bu kurumların alt yapıları, etkili ve erişilebilir bir şekilde düzenlenmelidir.(Ayata, 2009, s: 13)

Adli yardım, Türkiye'de hukuki süreçlere erişimde maddi imkânları yetersiz olan bireylerin haklarını savunabilmesi için önemli bir sistemdir. Adalete erişimde eşitliği sağlama amacı güden bu hizmet, yalnızca dava masraflarını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda hukuki danışmanlık gibi kritik destekler de sunar. Hukuki danışmanlık, kişilerin karşılaştığı hukuki sorunlar hakkında bilgi edinmesini ve uygun adımları atabilmesini sağlayan önemli bir hizmettir. Adli yardım kapsamında sunulan bu danışmanlık, bireylerin hem dava öncesinde hem de dava sırasında bilinçli hareket etmelerini mümkün kılmaktadır.

Hukuki danışmanlık, özellikle maddi imkânları kısıtlı olan kişiler için, karmaşık hukuki süreçlerde hayati bir role sahiptir. Adli yardım kapsamına giren kişiler, karşı karşıya kaldıkları hukuki meselelerde haklarının neler olduğunu öğrenebilir ve hangi yolları izlemeleri gerektiği konusunda profesyonel destek alabilirler. Bu danışmanlık hizmetleri, ceza hukuku, medeni hukuk, iş hukuku, aile hukuku gibi pek çok farklı alanda sağlanabilir.

Örneğin, boşanma davası açmak isteyen bir birey, adli yardım aracılığıyla hukuki danışmanlık hizmetine başvurarak, dava süreci, yasal hakları ve çocuk velayeti gibi konularda bilgi edinebilir. Benzer şekilde, bir işçi, işten haksız yere çıkarıldığını düşünüyorsa, hukuki danışmanlık alarak dava açıp açamayacağına ve ne tür bir yol izlemesi gerektiğine dair bilgilendirilebilmektedir.

Adli yardım kapsamında hukuki danışmanlık hizmetlerinin sunulmasında barolar önemli bir rol oynar. Barolar, mali durumu yetersiz olan bireylere yönelik ücretsiz hukuki danışmanlık hizmetleri sunar. Bu hizmetten faydalanmak isteyen kişiler, yaşadıkları yerdeki baroya başvurarak hukuki meseleleri hakkında uzman avukatlarla görüşebilirler. Barolar, genellikle başvuruda bulunan kişinin gelir durumu, mal varlığı gibi kriterleri değerlendirir ve uygun bulunan kişilere hukuki danışmanlık hizmeti sağlarlar.

Hukuki danışmanlık, adli yardım sisteminin önemli bir parçasıdır çünkü çoğu kişi, karşılaştığı hukuki sorunlar karşısında ne yapacağını bilememekte ve yanlış adımlar atabilmektedir. Bu durum, hak kayıplarına ve mağduriyetlere yol açabilir. Hukuki danışmanlık, kişilerin haklarını anlamalarına, doğru bilgi edinmelerine ve uygun hukuki süreçlere yönelmelerine olanak tanır. Böylece, bireyler dava sürecine girmeden önce hukuki yolları öğrenir ve gereksiz yargılamaların önüne geçilir.

Hukuki danışmanlık, yalnızca bireysel davalar için değil, aynı zamanda ticari anlaşmazlıklar, borç sorunları veya idari işlemler gibi konularda da sunulabilir. Örneğin, küçük işletme sahipleri, hukuki danışmanlık hizmeti sayesinde ticari anlaşmazlıklarını nasıl çözebileceklerini öğrenebilir ya da bir kira anlaşmazlığı yaşayan kiracılar, hukuki olarak hangi haklara sahip olduklarını öğrenebilir.

Hukuki danışmanlık hizmetinden yararlanmak isteyen kişiler, öncelikle adli yardım talebinde bulunmak durumundadır. Bu başvurular, kişinin mali durumunu gösteren belgeler ve yargılama sürecinde ödeyemeyeceği masrafları kanıtlayan belgelerle birlikte yapılır. Barolar ya da adli yardım ofisleri, başvuru kişinin durumunu inceleyerek, danışmanlık hizmeti alma hakkına sahip olup olmadığını değerlendirir.

Adli yardım başvurusu kabul edilen kişilere, hukuki danışmanlık kapsamında yol gösterici ve bilgilendirici hizmetler sunulabilmekle beraber bu sayede bireyler, karşılaştıkları hukuki sorunlarda doğru bilgiye ulaşarak, haklarını en iyi şekilde savunabilmektedirler.

Ulusal ve uluslararası hukuk normları ile etik kurallar ışığında, avukatlar hak arama özgürlüğünün teminatıdır. Adaletin sağlanması için avukatların görevlerini en yüksek standartlarda yerine getirmesi, demokratik toplumlarda elzemdir. Toplumun tüm kesimlerinden bireylerin adalete erişimini güvence altına almanın yolu, hakları ihlal edilen kişilerin hızlı bir şekilde avukat desteği alabilmesidir.

6.1.3. Avukat Temin Etme

Adli yardım sistemi, hukuki süreçlerde mali imkânları yetersiz olan kişilerin adalete erişimini sağlamak amacıyla kurulmuş bir sistemdir. Bu sistem, dava masraflarını karşılamamanın yanı sıra, maddi durumu yeterli olmayan bireylere avukat temin etme hizmetini de içermektedir. Türkiye’de adli yardım kapsamında avukat temin edilmesi, bireylerin hukuki haklarını savunmaları ve yargılama süreçlerinde profesyonel bir hukuki temsilciye sahip olmaları açısından kritik bir öneme sahip olmaktadır.

Avukatlık Kanunu Md. 176 uyarınca adli yardım şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Adli yardım, avukatlık ücretlerini ve diğer yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayanlara bu Kanunda yazılı avukatlık hizmetlerinin sağlanmasıdır.”

Avukatlık Kanunu’na göre, her baro, adli yardım hizmetlerini yürütmek amacıyla avukat atamalarına karar verme yetkisine sahip bir adli yardım birimi oluşturur. Bu birimler, temsilcileri aracılığıyla şubeler halinde faaliyet gösterebilir. Adli yardım talepleri, bu birimlere veya şubelere iletilerek değerlendirilir. Bazı barolarda, başvuruyu kabul eden görevli, talebin uygunluğuna ilişkin karar verme yetkisine sahip olabilir. Diğer bazı barolarda ise, başvuruyu alan kişi, dava detaylarını da inceleyerek, baro içinde karar verme yetkisi bulunan ilgili birime talebi iletir. Bu süreç, adli yardımın etkin ve hızlı bir şekilde sağlanmasını amaçlar.(Adli Yardım Avukatı Olma, s: 31*Adalet Bakanlığı* <http://adliyardim.adalet.gov.tr/files>)

Adli yardım, sadece mahkemede temsil ile sınırlı kalmayıp, tüm hukuki danışmanlık ve temsil hizmetlerini içine alan geniş bir kapsama sahiptir. Avukatlık faaliyetlerinin sınırlarını net bir şekilde anlamak için, Avukatlık Kanunu’nun 35 ve 35a maddelerinde düzenlenen ve avukatlara özgü mesleki ayrıcalıkların belirtildiği alanlara göz atmak faydalı olacaktır. Bu alanlar arasında hukuki sorunlara ilişkin görüş sunmak, mahkeme, hakem veya yargı yetkisi bulunan diğer merciler önünde gerçek ve tüzel kişilerin haklarını korumak, yargısal süreçleri takip etmek ve bu süreçlere dair belgeleri hazırlamak bulunur. Avukatların sorumlulukları bu görevlerle sınırlı değildir; aynı zamanda kamuya ait suçlarla ilgili her türlü işlemi yürütme ve mahkeme dışı çözüm süreçlerini yönetme yetkisine de sahiptirler. .(Adli Yardım Avukatı Olma, s: 33-34,*Adalet Bakanlığı* <http://adliyardim.adalet.gov.tr/files>)

Adli yardım müessesesinde avukat temin edilmesi, belirli şartlara bağlıdır. Öncelikle, adli yardımdan faydalanmak isteyen kişinin, kendisinin ve ailesinin geçimini

önemli ölçüde zor duruma düşürmeden dava masraflarını karşılayamayacak durumda olduğunu kanıtlaması gerekir. Bu çerçevede, başvuru sahibinin gelir durumu, mal varlığı ve genel ekonomik durumu değerlendirilir. Yeterli mali güce sahip olmayan kişilere, talepleri doğrultusunda bir avukat görevlendirilebilmektedir.

Adli yardım başvurusunda bulunan kişinin talebinin hukuki dayanağı olması da bir diğer önemli kriterdir. Başvuru sahibinin davasının temelsiz veya dayanaksız olmaması gerekmektedir. Mahkemeler, başvuruları değerlendirirken, talebin ciddiyetini ve hukuki geçerliliğini göz önünde bulundurmaktadır.

Türkiye’de adli yardım sistemi çerçevesinde avukat temini, barolar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Her ildeki baro, adli yardım başvurularını değerlendirir ve maddi durumu yetersiz kişilere avukat atar. Bu süreçte, başvuru sahibinin talebine uygun olarak uzmanlık alanına sahip bir avukat görevlendirilir. Örneğin, boşanma davası açan bir kişiye aile hukuku alanında uzman bir avukat atanırken, bir iş davasında iş hukuku alanında deneyimli bir avukat görevlendirilmektedir.

Görevlendirilen avukat, davanın tüm aşamalarında müvekkilini temsil eder. Müvekkil ile dava hakkında gerekli görüşmeleri yapar, delil toplar, mahkemede savunma yapar ve gerekli hukuki süreçleri takip eder. Bu süreçte, avukatın ücreti adli yardım sistemi kapsamında karşılanır, dolayısıyla müvekkil bu hizmetten ücretsiz faydalanmaktadır.

Adli yardım kapsamında avukat temin edilmesi, özellikle hukuki bilgisi sınırlı olan bireyler için büyük bir avantajdır. Hukuki süreçler karmaşık ve teknik bilgiyi gerektiren aşamalardan oluşur. Bir avukatın varlığı, dava sürecinde doğru stratejilerin geliştirilmesini sağlar ve kişilerin haklarının en iyi şekilde korunmasına yardımcı olmaktadır.

Ayrıca, yargılama süreçlerinde avukat temin edilmesi, adil yargılanma hakkının da bir gereğidir. Avukat, müvekkilinin hukuki bilgisizliğinden kaynaklanabilecek hataları önler ve sürecin doğru bir şekilde ilerlemesini sağlar. Avukatın desteğiyle kişiler, haklarını daha iyi savunabilir, gerekli itiraz ve savunmaları doğru bir şekilde yapabilirler. Bu da hem bireysel adaletin sağlanmasına hem de genel anlamda adaletin yerini bulmasına katkıda bulunmaktadır.

Adli yardım kapsamında avukat talebinde bulunmak isteyen kişiler, ikamet ettikleri yerdeki baronun adli yardım bürosuna başvurmalıdır. Başvuru sırasında, kişinin mali

durumunu gösteren belgeler sunulur. Gelir durumu, mal varlığı ve aile fertlerinin durumu gibi bilgiler incelenerek, kişinin adli yardıma uygun olup olmadığına karar verilir.

Başvuru kabul edildiğinde, baro tarafından uygun bir avukat görevlendirilir. Görevlendirilen avukat, davayı üstlenir ve hukuki temsil görevini üstlenir. Avukatın görevi, dava süresince müvekkilinin çıkarlarını korumak, mahkemede onu temsil etmek ve gerekli hukuki işlemleri yürütmektir.

6.2. Adli Yardımın Uygulanma Süreci

Adli yardımdan yararlanma koşulları, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 334. maddesinde ele alınmıştır. Bu maddeye göre, gerçek kişiler açısından adli yardıma başvurabilmenin iki temel şartı vardır: İlki, kişinin ve ailesinin yaşam standartlarını büyük ölçüde sarsmadan yargılama giderlerini karşılayacak mali gücünün olmaması; ikincisi ise, talebin açıkça temelsiz olmamasıdır. Tüzel kişilerde ise, kamu yararına çalışan dernekler ve vakıflar için yargılama masraflarını karşılayamayacak durumda olmaları ve taleplerinde haklı olduklarının görülmesi gerekmektedir. Yabancılar içinse, karşılıklılık ilkesi uygulanır.

Gerçek kişiler açısından adli yardımdan faydalanmanın temel koşulu, kişinin yargılama veya takip giderlerini, kendisini ya da ailesini zor duruma sokmadan karşılayamayacak olmasıdır. Burada, kişinin tamamen yoksul ya da muhtaç durumda olması gerekmez; önemli olan, yargılama masraflarını ödemek zorunda kaldığında ciddi maddi sıkıntıya düşüp düşmeyeceğidir. Sürekli maddi zorluk içinde olmaksızın, belirli bir dava veya takip nedeniyle geçici olarak sıkıntıya girecek kişiler de adli yardımdan yararlanabilir. Bu değerlendirmeyi yaparken mahkemeler, başvuran kişinin gelir durumu, malvarlığı, borçları ve genel sosyal statüsünü göz önünde bulundurur.

Yabancı gerçek kişilerin Türkiye'de adli yardımdan faydalanabilmesi için ekonomik yetersizlik ve talebin haklılığı dışında, bir de karşılıklılık şartının sağlanması gerekmektedir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 334. maddesine göre, yabancı bir kişi adli yardıma başvurabilmek için vatandaşı olduğu ülke ile Türkiye Cumhuriyeti arasında karşılıklı bir anlaşmanın ya da uygulamanın bulunması zorunludur. Bu karşılıklılık durumu, uluslararası anlaşmalar, yabancı kişinin vatandaşı olduğu ülkenin kanunları veya fiili uygulamalarla sağlanabilir.

Ancak, yabancı kişilerin adli yardımdan yararlanmasının bu şartla sınırlandırılması çeşitli eleştiriler almaktadır. Doktrinde dile getirilen bu eleştirilerde, karşılıklılık şartının Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) çerçevesinde güvence altına alınan adil yargılanma ve mahkemeye erişim haklarını zedeleyebileceği ifade edilmektedir. Adaletin evrensel bir hak olduğu göz önüne alındığında, bu durumun yabancı kişilerin adil bir şekilde yargılanma hakkını kısıtlayabileceği savunulmaktadır.

Tüzel kişiler, yani kamu yararına çalışan dernekler ve vakıflar, adli yardımdan yararlanmak istediklerinde, öncelikle ekonomik açıdan zor durumda olmaları gerekir. Yani, yargılama masraflarını ödemelerinin mali zorluk yaratacağı bir durumda olmaları şarttır. Bu kişiler, sadece yargılama harç ve giderlerinden muaf olmayı talep edebilecekleri gibi, avukat yardımı da talep edebilirler. Adli yardımın kapsamı, ya harçlardan muafiyet ya da ücretsiz avukat yardımı şeklinde olabilir; bazen de her iki talep bir arada bulunabilir.

Tüzel kişilerin mali durumunun tespiti, gelirleri, borçları, harcamaları ve faaliyetleri dikkate alınarak yapılmalıdır. Bu inceleme sonucunda, adli yardım talebinin haklılığına karar verilir. Tüzel kişiler açısından adli yardımdan yararlanmanın bir diğer önemli koşulu, talep ettikleri adli yardımın haklı ve dayanağının sağlam olmasıdır. Yani, davayı kazanma ihtimallerinin kaybetme ihtimallerinden daha yüksek olduğu yönünde mahkemede bir kanaat oluşturmalıdırlar.

2013 yılında yapılan kanun değişikliğiyle, gerçek kişiler için haklılık koşulu, "haklı oldukları yolunda kanaat uyandırmak" ifadesinden "taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması" şeklinde değiştirilmiştir. Ancak, tüzel kişiler için böyle bir değişiklik yapılmamıştır. Bu durum, tüzel kişiler ve gerçek kişiler arasında küçük bir fark yaratmaktadır. Gerçek kişilerde, adli yardım talebinin kabulü için kişinin davasında ilk bakışta açıkça haksız olmadığı anlaşılmalıdır. Ancak tüzel kişiler için mahkemede davayı kazanma ihtimalinin daha yüksek olduğuna dair bir kanaat oluşmalıdır.

Gerçek ve tüzel kişiler arasında bu şekilde farklı haklılık koşullarının öngörülmesi adil değildir. Bu nedenle, tüzel kişiler için de haklılık koşulunun, tıpkı gerçek kişilerde olduğu gibi, "talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması" şeklinde düzenlenmesi yerinde olacaktır.

6.2.1. Başvuru

Baroya adli yardım talebinde bulunan kişi, başvurusunu hizmetin verileceği bölgedeki adli yardım bürosuna veya temsilciliklerine iletir. Adli yardım bürosu ve temsilcilikleri, başvuru sahibine aşağıdaki formu vererek;

ADLI YARDIM BAŞVURU FORMU	
MAHKEMESİNE Mahkemenizde / İcra Müdürlüğünde açılan / açılacak olan dosyada taraf durumundayım. Kendimin / ailemin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin gereken yargılama / icra giderlerini karşılayacak ödeme gücünden yoksun olduğumdan mahkemenizden adli yardım kapsamında aşağıda işaretlediğim hususları talep etmekteyim. Gereğini yapılışını saygılarımla arz ederim. / / ☐ Yapılacak tüm yargılama giderlerinden geçici olarak muafiyet ☐ Yapılması gereken tüm giderlerin devlet tarafından avans olarak ödemesi ☐ Avukat temini Ad-Soyad : İmza :	
A KİŞİSEL BİLGİLER Ad - Soyad Cinsiyet ☐ Kadın ☐ Erkek T.C. Kimlik No *Dava / İcra Dosya No Ev Adresi Telefon Numarası Talebe Konu Olayın Özeti Son 2 yıl içinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına başvurup başvurmadığı ☐ Evet ☐ Hayır	
B MAHKEME TARAFINDAN TEMİN EDİLEBİLECEK BELGELER ☐ Vukuatlı Aile Nüfus Kayıt Örneği ☐ Adli Sicil Belgesi ☐ Tapu Kayıt Belgesi ☐ Vergi Mükellefiyeti Kaydı/Vergi Levhası Kaydı ☐ Üzerine Kayıtlı Araç Tescil Belgesi ☐ Sosyal Güvenlik Kurumu Tescil ve Hizmet Dökümü Belgesi ☐ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başvuru Sonucu Bu belgeler UYAP üzerinden temin edilecektir. *Görülen bir davanız veya icra takibiniz var ise dava / icra dosya numarasını yazınız. Not: 100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 339. maddesi gereğince dava sonunda adli yardımdan yararlanan kiinin haksız çıkması hâlinde, yapılan yargılama giderlerinin tarafınızdan tahsiline hakim tarafından karar verilebilir.	
C DİĞER BİLGİLER Başvuru Sahibinin; ☐ Çalışıp ☐ Çalışmadığı ☐ Çalışıyor ☐ Çalışmıyor Çalışıyorsa İş ve Aylık Geliri Çalışmıyorsa Geçimini Nasıl Sağladığı Tanım ve Hayvancılık Geliri Olup Olmadığı Varsa Yıllık Gelir Miktarı Çalışmaya Engel Bir Halli Olup Olmadığı Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı ve Yaşları Kira İkamet Ediyorsa Aylık Kira Bedeli Kira Vermeksizin Oturuyorsa Yanında Oturduğu Kişiler Aynı Konutta Birlikte Yaşadığı Kişi Sayısı Aile Bireylerinden Çalışan Bulunup Bulunmadığı Varsa Aylık Gelirleri Daha Önce Adli Yardımdan Faydalanıp Faydalanmadığı ☐ Evet ☐ Hayır Adli Yardımdan Faydalanmışsa Mahkeme / İcra Müdürlüğü Adı ve Dosya Numarası Adına Kayıtlı Taşınmaz Varsa Yıllık Geliri Adliyede Taraf Olduğu Başka Hukuk / Ceza / İcra Dosyası Bulunup Bulunmadığı Başka Dosya Bulunuyorsa Mahkeme / İcra Müdürlüğü Adı ve Dosya Numarası Yukarıda verdiğim bilgilerin doğru olduğunu beyan ve kabul ederim. / / Adı Soyadı: İmza:	

Şekil 1. Acil yardım başvuru formu

Muhtardan; Fakirlik belgesi

- E-devletten;
- Yerleşim Yeri belgesi,
- Araç kaydı sorgusu
- Tüm Türkiye genelindeki taşınmaz kaydına ilişkin çıktı ya da web tapudan taşınmaz kaydına ilişkin çıktı
- Çalışıyorsa maaş bordrosu/gelir belgesi (çalışmıyorsa sgk'dan alınacak 4a-4b-4c gelir belgesi)

- Mevduat/katılım fonu hesabı bulunan banka sorgulamaya ilişkin çıktı (e-devlet’e bddk sistemi ile alınır.)
- Takasbank bireysel emeklilik sorgulama çıktısı
- Sosyal yardım bilgileri sorgulama çıktısı (son 2 yıl içerisinde sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfına başvurup başvurmadığına ilişkin çıktı)
- Vergi levhası sorgulama çıktısı
- Nüfus cüzdanı fotokopisi
- Oturduğu ev kendisine ait ise tapu kaydı fotokopisi, kirada oturuyor ise kira kontratı veya ödeme makbuzu, kira vermeksizin oturuyorsa yanında oturduğu kişiden alınan “kira vermeksizin oturduğunu” gösteren yazı
- Açılmış bir dava var ise belge fotokopileri

Başvuru sahibi, talebinde haklı olduğunu kanıtlayan belgeleri sunmakla yükümlüdür. Adli yardım bürosu ve temsilcilikleri, başvurunun haklılığını değerlendirmek için gerekli incelemeyi yapar ve uygun görürse karar verir. Mahkemeye adli yardım talebinde bulunan kişi ise, iddiasının özetini, dayanaklarını ve yargılama masraflarını karşılayamayacak durumda olduğunu gösteren mali durum belgelerini (taşınır ve taşınmaz mallar, aylık gelir, aile durumu, bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı gibi) mahkemeye sunmalıdır. Adli yardım talebiyle ilgili belgeler, her türlü harç ve vergiden muaftır. Mahkeme, adli yardım talebi hakkında duruşma yapmaksızın karar verebilir. Ancak, talep edilmesi halinde inceleme duruşmalı olarak gerçekleştirilir. Mahkemelerin adli yardım talebiyle ilgili verdiği kararlara karşı, tebliğ tarihinden itibaren bir hafta içinde, kararı veren mahkemeye dilekçe ile itiraz edilebilir. İtiraz incelemesi sonucunda verilen kararlar kesindir. Adli yardım talebi reddedilirse, ödeme gücünde sonradan ciddi bir azalma olması durumunda yeniden başvuruda bulunulabilir. Adli yardım talebinin mahkeme tarafından kabul edilmesi halinde, yargılama sürecindeki harç, avans ve masraflar, adli yardım kararı süresince kısmen veya tamamen ödenmeyebilir. Adli yardımdan yararlanan kişinin mali durumu hakkında kasten veya ağır kusurla yanlış bilgi verdiği tespit edilirse veya sonradan mali durumunun yeterince iyileştiği anlaşılırsa, adli yardım kararı iptal edilir. (Adalet Bakanlığı <https://magdurbilgi.adalet.gov.tr/282/Adli-Yardim>)

Adalet Bakanlığı, maddi durumu yetersiz olan vatandaşların özel hukuk alanındaki davalar için adli yardıma daha kolay başvurmalarını sağlamak amacıyla önemli bir adım

atmış olup, Yargı Reformu Stratejisi ve İnsan Hakları Eylem Planı çerçevesinde adalete erişimi güçlendirmeye yönelik hedefleri doğrultusunda atmış olduğu adım ile, maddi imkanları kısıtlı kişilerin adli yardım başvuru sürecini kolaylaştırmak adına standart bir başvuru formu geliştirmiş ve Adli yardım başvurusunda kullanılmak üzere oluşturulan bu form, artık sadece adliyelerdeki Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerinden ya da mahkeme ön bürolarından fiziki olarak temin edilmiyor. Yapılan yeni düzenlemeyle birlikte vatandaşlar, bu başvuru formuna e-devlet uygulamasından erişebilmektedir. E-devlet üzerinden ulaşılabilen Adli Yardım Başvuru Formu, başvuru sahiplerinin gerekli belgeleri bir araya getirmek için farklı kurumlar arasında dolaşma zorunluluğunu ve zaman sorununu da ortadan kaldırmaktadır. Bireyler UYAP Vatandaş Portal üzerinden formu doldurarak başvurularını hızlı bir şekilde tamamlayabilmektedirler.

Adli Yardım Başvuru Formu ile başvurucunun maddi durumuna ilişkin bilgiler doğrudan UYAP sistemi üzerinden adli mercilerle paylaşılabilir. Başvuru sahibi, formdaki diğer soruları eksiksiz ve doğru bir şekilde yanıtlayarak başvurusunu tamamlıyor. Bu uygulama, başvuru sahiplerinin işlerini kolaylaştırırken aynı zamanda adli yardım taleplerinin değerlendirilmesinde bir standardizasyon sağlanmasını hedefliyor. Böylece, adli yardımdan yararlanmak isteyen vatandaşların süreci daha hızlı ve sorunsuz bir şekilde ilerlemiş oluyor.

Başvuru sahibi düzenli bir gelire sahip olabilir ya da bir evi bulunabilir, hatta bir avukat tutarak kendini temsil ettirebilir. Ancak bu durumlar, adli yardımdan yararlanmasına engel teşkil etmemelidir. Örneğin, bir dava nedeniyle yüksek miktarda yargılama gideri çıkacaksa, kişinin bu giderleri karşılamak için evini satması ya da borç alması beklenemez. Dolayısıyla, bu gibi kişiler adli yardım talep edebilir ve bu talep kabul edilmelidir. Ayrıca küçükler adına yapılan başvurularda, hem küçüklerin hem de velilerinin mali durumu birlikte değerlendirilmelidir.

Adli yardıma başvurabilmenin bir diğer koşulu ise, talebin temelsiz olmamasıdır. 2013 yılında yapılan değişiklikle birlikte, “haklılık” ölçütü yerine “dayanaktan yoksun olmama” şartı getirilmiştir. Bu değişiklik, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin önerileri doğrultusunda yapılmış olup, adli yardımdan yararlanabilecek kişi sayısını artırmayı hedeflemiştir. Böylece, talebin tamamen asılsız olmadığı ve başarı şansının var olduğu durumlarda adli yardım sağlanabilir.

Avukatlık Kanunu'nda belirtilen adli yardım çerçevesinde sağlanan avukatlık hizmetleri ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda yer alan adli yardım kararı kapsamında sunulan hizmetler ve avukat desteği, birbirinden ayrı nitelikler taşımaktadır. Bu iki düzenleme, farklı hukuki süreçlere ve uygulama alanlarına işaret eder. (Kılınç, 2013, s: 291, s: 350-351).

Avukatlık Kanunu'nda yer verilen adli yardım düzenlemeleri, sadece hukuki danışmanlık ve temsil hizmetlerini içermektedir (Avukatlık Kanunu m. 176). Bu yasaya göre, ekonomik açıdan yetersiz durumda bulunan bireyler, mahkemelerden adli yardım kararı alma zorunluluğu olmaksızın, gerekli koşulları yerine getirdikleri takdirde doğrudan barolara başvurarak adli yardım isteyebilirler. Bu uygulama, adli yardıma erişimi kolaylaştırarak, maddi sıkıntı yaşayan kişilerin hukuki destek almalarını sağlamaktadır. (Kılınç, 2013, s: 291).

Avukatlık Kanunu'nun 178. maddesine göre, "Adli yardım talebi, adli yardım bürosuna veya temsilciliklerine iletilir. Başvuru sahibi, talebinde haklı olduğunu kanıtlayan belgeleri sunmakla yükümlüdür." Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği'nin 5. maddesinde ise, "Adli yardım başvurusu, hizmetin verileceği bölgedeki adli yardım bürosuna veya temsilciliklerine yapılır. Başvurular sırasında, adli yardım başvuru formu doldurulur ve adli yardım esas defterine kaydedilir. Adli yardım bürosu ve temsilcilikleri, başvuru sahibinden gerekli bilgi ve belgeleri talep eder, talebin haklılığı konusunda gerekli incelemeyi yapar ve uygun görürse karar verir. Bu inceleme sürecinde, kamu ve özel kurumlar, adli yardım bürosu ve temsilciliklerine destek sağlar." ifadeleri yer almaktadır. Baro tarafından görevlendirilen bir avukatın göreve başlayabilmesi için, vekâletname düzenlenmesi ve yargılama masraflarının karşılanması gerekmektedir. Ancak, yargılama giderlerini ödeyemeyecek durumda olan kişiler için avukat, Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümlerine dayanarak mahkemeden adli yardım talep edebilir. Bu talebin reddedilmesi halinde, ilgili kişi avukatlık ücreti dışındaki diğer yargılama masraflarını üstlenmek zorundadır. Aksi takdirde, adli yardım talebi reddedilebilir. Bununla birlikte, yargılama giderlerinin karşılanamayacağının açıkça anlaşılması ve başvuru sahibinin haklılığının kesin veya güçlü delillerle desteklenmesi durumunda, adli yardım bürosu veya temsilcisinin önerisi üzerine baro yönetim kurulu kararıyla, adli yardım fonundan bu masraflar karşılanabilir. (Adli Yardım Yönetmeliği md.6)

Adli yardım başvurusu yapan kişiler, başvurularını adli yardım bürosuna veya temsilciliklerine iletmek zorundadır. Bu süreçte, başvurucuların mali durumlarını, taşınır ve taşınmaz mallarını, gelirlerini ve ailevi durumlarını gösteren belgeleri sunmaları gerekmektedir. Adli yardım bürosu, başvurunun haklı olup olmadığını araştırarak karar verir.

Adli Yardım Bürosu ve temsilcilikleri, başvuru sahibinden (vatandaş) gerekli bilgi ve belgeleri talep eder, talebin haklılığı konusunda gerekli incelemeyi yapar ve uygun görürse karar verir. Bu inceleme sürecinde, kamu ve özel kurumlar, Adli Yardım Bürosu ve temsilciliklerine destek sağlar. (TBB Adli Yardım Yönetmeliği madde/2)

Başvuru sahibinden talep edilen belgeler, her baro için farklılık gösterebilmektedir. İstenen belgeler konusunda standart bir uygulama bulunmamaktadır. Kişinin adli yardıma gerçekten ihtiyaç duyup duymadığını belirleyebilmek için kullanılacak kriterler, ilin koşulları, ekonomik düzey gibi faktörler dikkate alınarak baro tarafından belirlenmektedir. Göç ve sığınma alanında ise bu belgelerin temin edilmesi genellikle mümkün olmamaktadır. Bu alanda faaliyet gösteren dernekler, sivil toplum örgütleri ve görevlendirilen avukatların yazılı beyanları doğrultusunda, mültecilik kapsamında avukat ataması yapılmaktadır. (İzmir Barosu” Adli Yardım Alanında Çalışan Avukatlar İçin Mülteci Hukuku Rehberi” 2020, s:49-49)

Mahkeme adli yardım talebini değerlendirirken, başvuru sahibinin iddialarını ve mali durumunu belirten belgeleri incelemek zorundadır. Bu belgeler arasında taşınır ve taşınmaz mal bilgileri, gelir bilgileri ve ailevi durum bulunur. Adli yardım başvurusu harç ve vergilerden muaftır ve mahkeme duruşma yapmaksızın karar verebilir, ancak talep edilirse inceleme duruşması yapılabilmektedir.

Mahkeme tarafından verilen adli yardım kararı bir hafta içinde itiraz edilebilir ve itiraz sonucu verilen kararlar kesin olmaktadır. Eğer adli yardım talebi reddedilirse, mali durumdaki ciddi bir değişiklik ile yeniden başvuru yapılabilmektedir.

Adalet Bakanlığının 2006-2024 yılları arasında resmi internet sitesi üzerinden yayınlamış olduğu Faaliyet raporları içeriğindeki veriler aşağıda belirtilmiştir.

6.2.2. Başvuru Değerlendirme Süreci

Avukatlık Kanunu ve Türkiye Barolar Birliği (TBB) Adli Yardım Yönetmeliği uyarınca, maddi imkanları yetersiz olan kişilere ücretsiz avukatlık hizmeti sunulmakta ve

yargılama masrafları karşılanmaktadır. Bu desteğin sağlanabilmesi için başvuru sahibinden gerekli belgeler talep edilmekte ve gerektiğinde yapılan yazışmalar sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda adli yardım kararı verilmektedir. Barolar arasında adli yardım kararı verme süreçlerinde farklı uygulamalar görülmekle birlikte, genellikle ilin ekonomik durumu, yaşam standartları ve benzeri kriterler dikkate alınarak değerlendirme yapılmaktadır. Başvuru sahibinin ekonomik durumu belirlenirken, bakmakla yükümlü olduğu aile bireyleri, gelir düzeyi ve düzenli ödemeleri gibi faktörler göz önünde bulundurulmaktadır. (Yılmaz, Bekçi, Sarı, Başkaya, Sönmez, Geçmez, Karaaslan, & Kılıç, T. 2020 s: 51)

Adli yardım başvurusunun değerlendirilme süreci, başvuru sahibinin adalet erişim hakkını doğrudan etkileyen kritik bir aşamadır. Bu süreçte, başvuru sahibinin ekonomik durumu ve talebinin haklı olup olmadığı titizlikle incelenir. İlk olarak, kişinin maddi olarak gerçekten yardıma muhtaç olup olmadığı değerlendirilir. Bu noktada mahkeme, başvuru sahibinin gelir durumu, malvarlığı ve genel yaşam koşullarını dikkate alarak, yargılama giderlerini karşılayıp karşılayamayacağını belirler. Eğer başvuru sahibinin, davanın mali yükünü üstlenmesi halinde ciddi bir mağduriyet yaşayacağı tespit edilirse, ekonomik şartların adli yardımdan yararlanmayı haklı kıldığına karar verilir.

Değerlendirmede sadece başvuru sahibinin mali durumu değil, aynı zamanda dava ya da talebin haklılığı da göz önünde bulundurulur. Mahkemenin burada dikkat ettiği en önemli unsur, talebin somut bir temele dayanıp dayanmadığıdır. Eğer dava veya talep, hukuki anlamda dayanaksız, açıkça haksız ya da sonuçsuz olacağı öngörülen bir nitelikteyse, adli yardım talebi reddedilebilir. Mahkeme, başvuru sahibinin iddialarının ciddiyetini, delillerini ve hukuki argümanlarını inceleyerek, başvurusunun haklı olup olmadığına dair bir kanaat oluşturur.

Ayrıca Hakimin, başvuruyu değerlendirirken talebin temelsiz olup olmadığını incelemesi yeterlidir; talebin esası hakkında derinlemesine bir araştırma yapmasına gerek yoktur. Eğer başvuran kişinin talebi ilk bakışta haksız görünmüyorsa, adli yardım talebinin kabul edilmesi gerekir. Bu da, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak, herkesin adalet erişimini kolaylaştırmak ve hak kayıplarını önlemek açısından önemli bir güvence sağlar.

Eğer adli yardım alan kişinin mali durumu yanlış beyan edilmişse veya sonradan yeterince iyileşmişse, adli yardım kararı iptal edilebilir.

Tablo 1. Yıllara Göre Gerçekleşen Zorunlu Müdafî ve Adli Yardım Ödemeleri (2012-2015 yılları arası)

Yıllara Göre Gerçekleşen Zorunlu Müdafî Ve Adli Yardım Ödemeleri				
Yıllar	Hukuk Yargılaması		Ceza Yargılaması	
	Genel Bütçeden Yapılan Ödemeler (Adli Yardım)	Barolara Yapılan Ödemeler (Adli Yardım)	Zorunlu Müdafî Ödemeleri	Beraat Eden Sanık Vekili Lehine Yapılan Ödemeler
2012	4.200.472,00 TL	30.079.154,80 TL	158.121.088,03 TL	14.659.582,96 TL
2013	5.200.988,20 TL	37.756.700,77 TL	186.697.476,28 TL	23.292.792,50 TL
2014	5.326.311,00 TL	44.836.460,99 TL	177.123.643,35 TL	36.121.181,82 TL
2015	6.233.308,31 TL	55.127.048,85 TL	202.655.770,22 TL	61.233.446,21 TL

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığının resmi internet sitesi;

2012, 2013, 2014 yıllarına ait veriler;

<https://rayp.adalet.gov.tr/Resimler/1/dosya/rapor2014.pdf> (Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları 2014 yılı faaliyet raporu, s:112 Erişim 14.07.2025, saat: 14.25)

<https://rayp.adalet.gov.tr/Resimler/1/dosya/rapor2015.pdf> (Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları 2015 yılı faaliyet raporu, s:112 Erişim 14.07.2025, saat: 14.25) NOT: (Beraat eden sanık ödemeleri tabloya dahil edilmiştir)

Tablo 2. Yıllara Göre Gerçekleşen Zorunlu Müdafî ve Adli Yardım Ödemeleri (2011-2017 yılları arası)

Yıllara Göre Gerçekleşen Zorunlu Müdafî Ve Adli Yardım Ödemeleri				
Yıllar	Hukuk Yargılaması		Ceza Yargılaması	
	Genel Bütçeden Yapılan Ödemeler (Adli Yardım)	Barolara Yapılan Ödemeler (Adli Yardım)	Zorunlu Müdafî Ödemeleri	Toplam
2011	3.280.988,93 Tl	30.295.408,00 Tl	139.386.688,68 Tl	169.682.096,68 Tl
2012	4.200.472,00 Tl	30.079.154,80 Tl	158.121.088,03 Tl	192.400.714,83 Tl
2013	5.200.988,20 Tl	37.756.700,77 Tl	186.697.476,28 Tl	229.655.165,25 Tl
2014	5.326.311,00 Tl	44.836.460,99 Tl	177.123.643,35 Tl	227.286.415,34 Tl
2015	6.233.308,31 Tl	55.127.048,85 Tl	202.655.770,22 Tl	270.799.385,32 Tl
2016	5.883.158,52 Tl	67.371.340,21 Tl	213.682.113,00 Tl	286.936.611,73 Tl
2017	8.807.224,00 Tl	76.939.789,06 Tl	247.698.936,00 Tl	333.445.949,00 Tl

2011 Yılına ait veriler

<https://rayp.adalet.gov.tr/Resimler/1/dosya/rapor2011.pdf> (Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları 2011, s:104 Erişim 14.07.2025, saat: 14.20)

2012, 2013,2014,2015 yıllarına ait veriler;

<https://rayp.adalet.gov.tr/Resimler/1/dosya/rapor2014.pdf> (Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları 2014 yılı faaliyet raporu, s:112 Erişim 14.07.2025, saat: 14.25)

<https://rayp.adalet.gov.tr/Resimler/1/dosya/rapor2015.pdf> (Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları 2015 yılı faaliyet raporu, s:112 Erişim 14.07.2025, saat: 14.25)

2013-2017 Yıllarına ait veriler:

Türkiye’de Adli Yardım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi Stratejik Plan Ve Eylem Planı sayfa 17 - (<https://adliyardim.adalet.gov.tr/files/stratejik-plan-turkce.pdf>) internet adresinden 14.07.2025 tarihi saat 15.26 da erişilmiştir. ((Beraat eden sanık ödemeleri tabloya dahil edilmemiştir)

Tablo 3. Avrupa Sözleşmesi Gereğince Adli Yardımdan Yararlanan Kişi ve Kararlara İlişkin Tablo

Dava Konusu Ve Karar Türüne Göre Hukuk Mahkemelerindeki Kararlar (2009-2021 Yılları Arası)							
Yıl	Açılan Dava Konusu Sayısı	Davacı			Davalı		
		Toplam	Gerçek Kişi	Tüzel Kişi	Toplam	Gerçek Kişi	Tüzel Kişi
2009	70	90	68	22	512	490	22
2010	46	57	46	11	56	35	21
2011	43	53	46	7	52	29	23
2012	102	114	105	9	186	124	62
2013	187	201	193	8	194	112	82
2014	114	130	109	21	122	89	33
2015	88	-	91	-	92	-	-
2016	51	-	59	-	53	-	-
2017	31	-	33	-	52	-	-
2018	35	-	37	-	45	-	-
2019	29	-	32	-	36	-	-
2020	27	-	30	-	28	-	-
2021	25	-	26	-	28	-	-

İstatistiki veriler Adalet Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi

<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi>

Adli Sicil İstatistik Genel Müdürlüğünün Adalet İstatistikleri üzerinden derlenmiştir. (2009, s:190- 2010, s: 203-2011, s:203- 2012,s:203- 2013, s:207- 2014, s: 197- 2015, s: 197 – 2016, s: 199 – 2017, s: 197 – 2018, s: 197 – 2019, s: 197- 2020, s: 197 – 2021, s: 197) (Erişim 14.07.2025 saat 15.50)

Tablo 4. Avrupa Birliği Sözleşmeleri Gereğince Adli Yardım Talebi doğrultusunda çıkan karar sayıları ve türleri

Dava Konusu Ve Karar Türüne Göre Hukuk Mahkemelerindeki Kararlar (2009-2021 Yılları Arası)												
Yıl	Toplam	Davanın Reddi					Davanın Kabulü					
		Zaman Aşımı Ve Hak Düşürücü Süreden	Yetkisizlikten	Görevsizlikten	Sübut Bulmadığından	Feragat Sebebiyle	Dava Şartı Yokluğu Nedeniyle	Tam Kabul	Kısmen Kabul Kısmen Red	Sulh Olma	Diğer	
2009	67	-	2	-	16	1	-	41	-	-	7	
2010	47	-	2	5	8	1	-	21	-	-	10	
2011	36	-	-	2	1	-	-	25	3	-	5	
2012	96	-	1	3	13	-	1	64	3	-	11	
2013	173	-	-	4	14	2	2	140	2	-	9	
2014	142	-	1	2	20	1	4	102	3	-	9	
2015	73	-	2	-	6	2	3	59	1	-	-	
2016	57	-	1	1	1	1	-	50	-	-	3	
2017	27	-	-	1	3	-	-	14	3	-	6	
2018	26	-	-	-	3	1	2	12	3	-	5	
2019	44	-	-	3	4	3	1	28	1	-	4	
2020	34	-	-	2	8	4	-	16	1	-	3	
2021	26	-	1	2	1	-	1	13	1	-	7	

İstatistiki veriler Adalet Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi

<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi>

Adli Sicil İstatistik Genel Müdürlüğünün Adalet İstatistikleri sayfasından derlenmiştir. (2009, s: 193-2010, s:206- 2011, s: 206 – 2012, s:206- 2013, s: 210- 2014, s:200 – 2015, s:200 – 2016, s: 202 – 2017, s:200- 2018, s: 200 – 2019, s: 200 – 2020, s: 200 – 2021, s: 200) (Erişim 14.07.2025 saat 15.55)

Tablo 5. Adli yardım hizmeti için yapılan harcama miktarındaki artışa yönelik performans göstergesi yıllık olarak ölçülmektedir. Aşağıdaki tabloda 2020–2025 yılları arasında yapılan harcamalar ve SEGBİS cihaz kurulumlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Yıl	Adli Yardım Harcaması (TL)	Artış Oranı (%)	Açıklama	SEGBİS Cihaz Kurulumu
2020	588.128.604	-	2020 Yılı Adli Yardım Harcaması	-
2021	844.241.820	%44	2021: %44 Artışla 844.241.820 TL	-
2022	1.235.052.643	%46	2022: %46 Artışla 1.235.052.643 TL	-
2023	2.467.418.211	%99,78	2023: %99,78 Artışla 2.467.418.211 TL	-
2024	4.430.797.613	%79,5	2024: %79,5 Artışla 4.430.797.613 TL	42 Cihaz (2024 - 4. Çeyrek)
2025	-	-	2025: 50 SEGBİS Cihazı Kurulumu Planlanıyor	50 Cihaz (2025 - 1. Çeyrek Planı)

Adalet Bakanlığının resmi internet sitesinde bulunan (2020 yılı, 2021 yılı, 2022 yılı, 2023 yılı, 2024 yılı) ilgili yıllara ait Faaliyet Raporlarının incelenmesi neticesinde elde edilmiştir.

<https://www.adalet.gov.tr/faaliyet-raporlari> (Erişim:14/07/2025 saat:18:00)

(2020, s:96-2021,s:98-2022, s:130-2023, s:140-2024, s:154,)

6.2.3. Hizmet Sağlanması

Adli yardımın sağladığı muafiyet ve kolaylıklar, hukuk sisteminde ekonomik olarak zorluk çeken bireylerin adalete erişimini kolaylaştırmayı amaçlar. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 335. maddesi çerçevesinde düzenlenen bu haklar, yargılama süreçlerinin mali yükünü hafifletir. Bu kapsamda, adli yardım kararıyla başvurusular, geçici olarak yargılama ve takip giderlerinden muaf tutulur. Ayrıca, mahkeme masrafları için teminat göstermeleri de gerekmebilir. Giderlerin devlet tarafından avans olarak ödenmesi, adli yardımın sunduğu diğer önemli bir kolaylıktır. Eğer dava sırasında avukatla temsil edilme zorunluluğu doğarsa, adli yardım kapsamında bir avukat temini de sağlanabilir.

Bu kolaylıklar, sadece davanın görüldüğü süreçle sınırlı kalmaz; eğer davalar arasında bir bağlantı varsa ve başka bir davayla birleştirilme söz konusu olursa, adli yardım kararının birleştirilen davada da geçerli olması mümkündür. Mahkemeler, bu durumda adli yardımın devam edip etmeyeceğini başvuranın ekonomik koşullarına göre değerlendirir. Aynı şekilde, işlemde kaldırılan ve süresi içinde yenilenen dosyalar için

de adli yardım kararı, başvuranın şartları karşılamaya devam etmesi halinde geçerliliğini korur.

Ancak adli yardım, yalnızca geçici bir muafiyet sağlar. Bu muafiyet hüküm kesinleşene kadar devam eder ve bu süre zarfında başvurucunun ödemesi gereken harç ve giderler ertelenir. Bununla birlikte, bazı durumlarda mahkemeler, başvurucunun bu ödemeleri taksitle yapmasına da karar verebilir. Bu, ekonomik olarak zorluk çeken kişilerin mağduriyet yaşamadan süreci tamamlamalarına yardımcı olur. Eğer yargılama sonucunda adli yardımdan faydalanan kişi davayı kazanırsa, ertelenen masraflar karşı taraftan tahsil edilir. Ancak, dava kaybedilirse, bu giderler adli yardımdan faydalanan kişiden tahsil edilir. Ödemeler konusunda ekonomik bir zorluk yaşanacağı anlaşılırsa, mahkeme, sosyal devlet ilkesi doğrultusunda ödemelerin tamamen veya kısmen muaf tutulmasına karar verebilir.

Adli yardımın en önemli unsurlarından biri, avukat yardımudur. Atanan avukat, kendisine gönderilen görevlendirme yazısını, davaya ve ilgili kişiye ait bilgi ve belgeleri, vekaletnameyi ve eğer adli yardım talebi reddedilmişse, dava için gerekli masrafların avansını aldıktan sonra, avukatlık hizmetlerini yerine getirme sorumluluğunu üstlenir. (Adli Yardım Yönetmeliği 6/b-1).

Atanan avukatın sorumluluğu, başvuru sahibinin hizmetin gerçekleştirilmesi için gerekli belge ve bilgileri sağlamaması, avukatlık ücreti dışındaki zorunlu yargılama masraflarını ödememesi veya vekaletname vermeyi reddetmesi durumunda sona erer. Görevlendirilen avukat, bu durumu gecikmeksizin, kendisini görevlendiren adli yardım bürosuna veya temsilciliğine bildirmekle yükümlüdür. (Adli Yardım Yönetmeliği 6/b-2).

Sonuç olarak, adli yardım başvuruları ve bu yardımların sağladığı kolaylıklar, ekonomik olarak zor durumda olan kişilerin adalete erişimlerini sağlamak ve haklarını savunabilmelerine olanak tanımak amacıyla sunulmaktadır. Mahkemelerin, başvurucunun durumunu titizlikle değerlendirmesi ve adli yardım taleplerini uygun bulunduğu durumlarda kişileri koruma altına alması, hukuk devleti anlayışının temel bir gereğidir.

6.2.4. Adli Yardıma Ulaşmada Engeller

Türkiye'de adli yardım, adalet sistemine erişim sağlamakta zorluk çeken bireyler için önemli bir destek mekanizmasıdır. Ancak, mevcut işleyiş ve mevzuat çerçevesinde,

adli yardıma ulaşmada çeşitli engeller bulunmaktadır. Adli yardımın temel amacı, maddi imkânları sınırlı olan kişilere hukuki süreçlerde destek sunarak adil bir yargı sürecinin sağlanmasıdır. Ne var ki, bu amaca ulaşılmasını zorlaştıran bazı yapısal ve bürokratik engeller mevcuttur.

İlk olarak, başvurular sırasında talep edilen kapsamlı belgeler ve bilgi gereksinimleri, adli yardıma başvuran bireyler için zorluk oluşturabilir. Mal varlığı, gelir durumu ve ailevi bilgiler gibi detaylı dökümanların sağlanması, özellikle bilgi ve belge temininde güçlük çeken bireyler için büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu durum, adli yardım başvurularının zamanında ve eksiksiz yapılmasını zorlaştırarak, adalet hizmetlerine erişimi engelleyebilir.

Bürokratik süreçler de adli yardıma ulaşmada önemli bir engel yaratmaktadır. Adli yardım başvurularının değerlendirilmesi süreci, karmaşık prosedürler ve uzun bekleme süreleri içerebilir. Bu da, başvuru sahiplerinin ihtiyaç duyduğu hukuki yardımı zamanında alamamasına neden olabilir. Ayrıca, adli yardım kararlarının hızlı ve etkili bir şekilde alınamaması, başvuru sahiplerinin hak kayıplarına yol açabilir.

Diğer bir sorun ise, adli yardımın kapsamının yetersizliğidir. Adli yardım kararları genellikle belirli koşullara ve sınırlamalara tabidir, bu da bazı bireylerin yeterince kapsamlı destek almasını engelleyebilir. Mali durumlarındaki ani değişiklikler veya yanlış beyanlar nedeniyle adli yardımın kesilmesi, başvuru sahiplerinin sürecin ortasında mağduriyet yaşamalarına yol açabilir.

Son olarak, toplumsal ve kültürel faktörler de adli yardıma ulaşımı etkileyebilir. Hukuki yardımla ilgili bilgi eksikliği veya farkındalık eksikliği, adli yardım başvurularının yapılmasını engelleyebilir. Bu durum, özellikle hukuki destek arayışında olan ancak yeterli bilgiye sahip olmayan bireyler, kadınlar, çocuklar dezavantajlı gruplar için büyük bir engel teşkil etmektedir.

6.2.4.1. Finansal Engeller

Anayasa'nın devletin temel amaç ve görevlerini düzenleyen ilgili maddesine göre, devletin temel hedefi ve sorumluluğu, "...kişinin temel hak ve özgürlüklerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle çelişen siyasi, ekonomik ve sosyal engelleri ortadan kaldırmak, insanın maddi ve manevi gelişimini sağlayacak koşulları hazırlamaya

çalışmaktadır.” Adli yardım kurumu, anayasada belirtilen bu görevin yerine getirilmesine katkı sağlayan önemli araçlardan biridir.(Taşkın, 1999/3, s: 834)

Adalet erişimde bireylerin karşılaştığı temel engeller arasında yüksek yargı masrafları, süreçlerdeki gecikmeler ve işlemlerin karmaşıklığı yer alır. Bu sorunların çözümü, yargı sisteminin etkin bir şekilde işlemesine ve yargılama kurallarının basit, anlaşılır ve ekonomik olarak düzenlenmesine bağlıdır. Hakimlerin, davaları yönetirken zamanı ve kaynakları verimli kullanarak, adalet erişimi kolaylaştıracak en uygun yöntemleri belirlemeleri kritik bir rol oynar.(Özdemir, 2010, s:56)

Yargı harçlarının yüksek olması ve önceden tahsil edilmesi, adalet erişimi kısıtlayan önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir. Bu konuda yaygın bir görüş, yargı harçlarında yapılan artışların adalet erişimi zorlaştırdığı, buna karşılık harçların azaltılmasının ise olumlu bir adım olduğu yönündedir. Yargı harçlarındaki düzenlemelerin adalet erişim üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.(Berk, 2011, s:32)

Sosyal hukuk devleti ilkesi gereğince, ekonomik durumu yeterli olanlar ile olmayanlar arasında adalet standartları açısından bir farklılık gözetilemez. Böyle bir ayırım, yargı hizmetlerinden yalnızca maddi imkanı olanların yararlanabileceği algısını doğurur ki, bu durum hak ve adalet ilkeleriyle bağdaşmaz. Sosyal devlet anlayışı, hak arama özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması ve bu yönde gerekli düzenlemelerin yapılmasını gerektirir. Bu nedenle, yargılama masraflarını karşılayamayan kişilere sosyal devlet ilkesi doğrultusunda destek sağlanmalı ve ekonomik eşitsizliklerin adalet erişimi engellemesi kesinlikle önlenmelidir.(Kılınç, 2011, s:147)

Finansal engeller, adli yardıma başvuran bireylerin adalet sistemine erişimini ciddi şekilde kısıtlayabilir. Özellikle düşük gelirli ve sosyal yardımlardan yararlanan bireyler, bu engeller nedeniyle adli yardım mekanizmasını kullanamayabilir ve dolayısıyla hukuki haklarını koruyamayabilir. Bu durum, adalet sisteminin eşitlik ilkesine aykırı bir sonuç doğurur ve hukuki yardımlardan yeterince faydalanamayan bireylerin mağduriyetine yol açabilmektedir.

Başvuru sürecini Adalet bakanlığı e-devlet üzerinden UYAP vatandaş portalı yoluyla yapılmasını sağlamış olsa dahi Ülkenin her coğrafi bölgesinde yaşayan bireylerin, dezavantajlı grupları, kadınların, çocukların vs değerlendirildiğinde okuma yazma oranları ilçe ve şehir merkezlerine uzaklık durumları, teknolojiye erişim, bilgiye erişimde

bu konuda finansal maliyetler içermekte olup bunlarda adli yardımdan yararlanamayarak hak kaybına uğrayanların sayısı göz ardı edilemeyecek ve ayrı bir araştırmaya, makaleye veya teze konu bir durumdur.

6.2.4.2. Hukuki Engeller

Türkiye'de adli yardım, yargı sistemine erişim konusunda maddi imkânları kısıtlı bireyler için hayati bir destek mekanizmasıdır. Ancak, adli yardıma erişimde karşılaşılan hukuki engeller, bu mekanizmanın etkinliğini sınırlayabilir ve adalet sisteminin eşitlik ilkesine gölge düşürebilir.

Adli yardım başvuruları kabul edildikten sonra, mahkemelerin adli yardım kararlarını etkin bir şekilde uygulama konusunda yaşadığı zorluklar da bir engel teşkil edebilir. Kararların zamanında uygulanmaması veya eksik uygulanması, adli yardımın amacına ulaşmasını engelleyebilir ve başvuru sahiplerinin haklarını yeterince koruyamayabilir.

Adalet hizmetlerinde kullanılan yöntemlerin ve süreçlerin karmaşıklığı, bireylerin adalete erişimini önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. Örneğin, hangi mahkemeye başvurusu gerektiğini tam olarak bilmeyen bir kişi, hakkını etkili bir şekilde arayamaz. Dava açabilmek için yetkili ve görevli mahkemeyi bilmek şarttır. Ancak, yetki ve görev konusundaki düzenlemelerin karmaşık olması, sıradan vatandaşların bu süreçte dava açmalarını güçleştirmektedir. (Yılmaz, 1996, s: 1-2-61)

Tarafların avukat aracılığıyla temsil edilmesi, süreçlerin karmaşıklığını ve masrafların artmasını beraberinde getirerek mağduriyetleri daha da derinleştirebilmektedir. Kendi kendini temsil eden bireyler ise, yargı süreçlerinin karmaşıklığı karşısında çaresiz kalarak dezavantajlı bir konuma düşmekte ve bu durum, taraflar arasında eşitsizliğe yol açarak adaletsizliklere neden olmaktadır. (Özdemir, 2010, s.63)

Hukuk kurallarının sık değişmesi, yetersiz ve belirsiz olması, adalet hizmetlerinin karmaşıklığını artıran önemli bir etkidir. Bu belirsizlik, adalete erişimi anlamsız bir çabaya dönüştürebilir. Özellikle ülkemizde ve benzer ülkelerde, hızlı kanun değişiklikleri uygulamada belirsizliğe yol açmakta, bu da hem bireylerin hem de avukatların sonuçları öngörmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, yanlış mercilere başvurularak hak kayıplarına neden olabilmektedir. Aynı şekilde, hukukun yetersiz kaldığı durumlarda da adalete erişim zorlaşır. Kanunlara erişim, onların geliştirilmesiyle doğrudan bağlantılıdır.

Kanunların sürekli değişmesi ise, bu erişimi anlamsız hale getirebilir.(Özdemir, 2010, s:64)

Adli yardım kapsamında avukat atanan kişilere, ne avukat seçme ne de performans yetersizliği durumunda avukat değiştirme hakkı tanınmamaktadır. Özellikle ceza davalarında hızlı sonuç alınmasına öncelik verilmesi, avukatların davaya hazırlanmak için yeterli zaman ve imkana sahip olmalarını engellemektedir. Bu durum, adli yardım süreçlerinin etkinliğini ve adalete erişimi olumsuz etkileyebilmektedir. (Toprak, 2024, s:98)

Adli yardım kararlarına karşı itiraz süreçleri, hukuki engeller oluşturabilir. Özellikle itiraz süreçlerinin karmaşıklığı ve süre sınırlamaları, başvuruçuların haklarını savunmalarını zorlaştırabilir. Ayrıca, adli yardım kararlarının gözden geçirilmesi ve düzeltilmesi konusundaki mekanizmaların etkinliği de sınırlı olabilir.

Hukuki engeller, adli yardıma erişim sürecini karmaşık ve erişilemez hale getirebilir. Bu engeller, düşük gelirli ve hukuki bilgiye erişimi sınırlı bireylerin adli yardım mekanizmasından yeterince faydalanamamalarına neden olabilir. Sonuç olarak, adalet sisteminin eşitlik ve adil yargılanma ilkeleri zedelenebilir ve hukuki haklarını savunamayan bireylerin mağduriyeti artabilir.

Adli yardımın kapsamının genişletilmesi, daha fazla hukuki ihtilafın bu mekanizma tarafından karşılanmasını sağlayabilir. Özellikle medeni ve ticari davalarda da adli yardımın geçerli olması, daha geniş bir kitleye ulaşılmasını mümkün kılabilir.

Adli yardım başvuru süreçlerinin daha basit ve anlaşılır hale getirilmesi, başvuruçuların adli yardım mekanizmasına daha kolay erişmesini sağlayabilir. Ayrıca, gerekli belgelerin azaltılması ve dijital başvuru sistemlerinin geliştirilmesi kolaylaştırılması toplumun her kesimi için, süreçlerin hızlandırılmasına yardımcı olabilir.

Mahkemelerin adli yardım kararlarını etkin bir şekilde uygulamasını sağlamak için denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi önemlidir. Ayrıca, adli yardım kararlarına yönelik itiraz süreçlerinin daha erişilebilir ve şeffaf hale getirilmesi, başvuruçuların haklarını koruyabilmeleri için gerekli bir adımdır.

6.2.4.3. Bürokratik Engeller

Bürokratik engeller, genellikle sistemin doğasından kaynaklanan, yavaş ve katı işleyen süreçlerle ilişkilidir. Bu durum, kamu görevlilerinin görevlerini yerine getirme şekilleri veya kişisel sebeplerle daha da zorlaşabilir. Sonuç olarak, bu tür engeller, vatandaşların haklarını savunma özgürlüğünü kısıtlayan önemli bir faktör haline gelir. Bürokratik yapının ağır işleyişi, bireylerin hak arama süreçlerinde karşılaştıkları en büyük zorluklardan biri olarak öne çıkmaktadır.(Köküsarı, 2011, s:199)

Türk kamu yönetiminde yargı bürokrasisinin de önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu bağlamda, Türk kamu yönetiminde yapılması gereken değişiklikler mevcuttur. Türkiye'nin ekonomik ve siyasi istikrarsız yapısı, çözülemeyen ekonomik ve siyasi sorunlar, kamu hizmetlerinin sunumunda önemli aksaklıklara neden olmaktadır. Bu durum hizmetlerin kalitesizliğine ve gecikmesine yol açmaktadır. Ekonomik krizler de bu süreci olumsuz yönde etkilemektedir. Bu tür aksaklıklar, yargı hizmetleri üzerinde de olumsuz bir etki yaratmakta ve halkta memnuniyetsizliğe yol açmaktadır.(Çevik, 2010, s: 91)

Adli yardım, hukuki süreçlerde maddi imkânları yetersiz bireylere destek sağlayarak adaletin erişilebilirliğini artırmayı amaçlar.. Ancak, adli yardıma erişimde karşılaşılan bürokratik engeller, bu mekanizmanın etkinliğini sınırlandırabilir ve adalet sisteminin kapsayıcılığını zedeleyebilmektedir.

Adli yardım başvuruları, genellikle karmaşık ve detaylı prosedürler içerir. Başvurucuların, hukuki yardıma erişmek için geniş bir belge yelpazesi sunmaları ve çeşitli bilgi formlarını doldurmaları gerekmektedir. Bu süreçlerin karmaşıklığı, özellikle hukuki bilgiye sahip olmayan bireyler için zorluk yaratabilir ve başvuruların doğru ve eksiksiz bir şekilde yapılmasını engelleyebilmektedir.

Adli yardım başvuruları sürecinde yaşanan uzun bekleme süreleri, başvuru sahiplerinin acil hukuki ihtiyaçlarına yanıt verilmesini geciktirebilir. Bu durum, başvuru sahiplerinin adli yardım mekanizmasından yeterince faydalanamamalarıyla sonuçlanabilir ve adaletin zamanında sağlanması konusunda sorunlar yaratır ve hak kaybına neden alabilmektedir.

Bürokratik Engel Olan Kurumlar Arası Koordinasyon Eksiklikleri Adli yardım başvuruları, çeşitli kurumlar ve bürolar arasında koordinasyon gerektirir. Ancak, bu kurumlar arasındaki iletişim eksiklikleri ve koordinasyon sorunları, başvuru sahiplerinin

belgelerinin kaybolmasına veya yanlış değerlendirilmesine neden olabilir. Bu durum, başvuruçuların süreçten yeterince faydalanamamasına yol açabilmektedir.

6.2.4.4 Bilgi ve Farkındalık Eksikliği

Adli yardım, hukuki destek ve rehberlik sağlayarak maddi imkânları sınırlı bireylerin adalet sistemine erişimini mümkün kılmayı amaçlayan bir mekanizmadır. Türkiye’de adli yardım, adaletin sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmada önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, adli yardıma erişimde bilgi ve farkındalık eksiklikleri, bu mekanizmanın etkinliğini sınırlayabilir ve birçok bireyin bu destekten yararlanmasını engelleyebilir.

Birçok birey, adli yardımın ne olduğunu, nasıl başvurulacağını ve hangi durumlarda geçerli olduğunu yeterince bilmemektedir. Hukuki süreçler ve adli yardımın kapsamı hakkında sınırlı bilgi, bireylerin haklarını savunmalarını zorlaştırabilir. Bilgiye erişim zorlukları, özellikle hukuki bilgiye sahip olmayan veya hukuki kaynaklara ulaşamayan bireyler için önemli bir engel teşkil etmektedir.

Adalet erişiminin sağlanabilmesi için en temel unsur, mağdur tarafın haklarının ihlal edildiğinin farkında olması ve bu doğrultuda hakkını arama sürecini başlatma gerekliliğini kavramasıdır. Aksi takdirde, birey haklarının varlığını bilmediğinde ya da ihlal edildiğini anlayamadığında, adalet erişimi mümkün olmayacaktır. Bu engelin ortadan kaldırılması ve adaletin herkes için erişilebilir hale gelmesi adına, bireylerin hakları konusunda bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi büyük önem taşımaktadır. (Özdemir, 2010, s: 64)

Adli yardım ve hukuki destek konularında kamuoyunu bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinin yetersizliği, bilgi eksikliğine neden olabilir. Hukuki konular hakkında yeterli eğitim ve bilgilendirme yapılmaması, adli yardım mekanizmasının etkili bir şekilde kullanılmasını engelleyebilir. Ayrıca, yerel düzeyde bilgiye erişim olanaklarının sınırlı olması, bireylerin bu hizmetlerden haberdar olamamasına yol açmaktadır.

Türkiye’de bazı sosyal ve kültürel faktörler, adli yardıma erişim konusunda bilgi ve farkındalık eksikliklerine neden olabilir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan veya eğitim düzeyi düşük bireyler, adli yardım ve hukuki süreçler hakkında yeterli bilgiye sahip olmayabilir. Bu durum, bilgiye erişim ve farkındalık konusunda önemli bir engel teşkil etmektedir.

Adli yardım hizmetleri ve hukuki destek hakkında yeterli bilgi sağlayan kaynakların eksikliği, bireylerin bu hizmetlerden haberdar olmalarını zorlaştıracaktır. Özellikle devlet kurumları ve adli yardım bürolarının bilgilendirme faaliyetlerinin yetersizliği, adli yardım mekanizmasının etkinliğini azaltabilir.

Kadınların haklarını talep edebilmeleri ve bu hakları savunabilmeleri için öncelikle bu konuda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Türkiye'de kadınların yasal hakları ve adli süreçler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarına dair endişeler bulunmaktadır. Özellikle adli yardım hizmetlerine erişim ve yargı süreçlerinde mağdur hakları konusunda bilgi eksikliği olduğu gözlemlenmiştir. Adalet Bakanlığı'nın 2017 yılında yaptığı bir araştırma, kadınların bu süreçler hakkında yeterince bilgilendirilmediğini ortaya koymuştur (Adalet Bakanlığı, 2019). Avrupa Birliği'nin 2020 Türkiye İlerleme Raporu ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının raporları da bu bulguları desteklemektedir. Bu raporlar, kadınların, kız çocuklarının, mültecilerin ve engellilerin yasal hakları konusunda farkındalık eksikliği olduğunu belirtmektedir. Örneğin, engelli bireylerin haklarına ilişkin yapılan bir değerlendirmede, bu alanda da ciddi bilgi ve bilinç eksiklikleri tespit edilmiştir. Engelli bireylerin yasal haklarını öğrenebilmeleri için sunulan imkanlar ve kaynaklar oldukça kısıtlıdır. Bu bilgiye erişim sağlayabilseler bile, yasal terimlerin karmaşıklığı nedeniyle anlamaları güçleşmektedir. Şu anda engellilere yönelik hukuki danışmanlık hizmetlerinin başlatılmasını destekleyen yeterli yasal düzenleme bulunmamaktadır (Engellilerin Adalete Erişimi, 2018). (Uygur, Gülriz & Eileen Skinnider, Erişim Tarihi: 25 Mart 2025, 14.33 –s:49)

7. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ

7.1. Bulgular

Adli yardım hizmetleri, bireylerin hukuki desteğe ulaşmasını temin etmek ve temel hakların güvence altına alınması bakımından kilit bir işlev üstlenmektedir. Ancak bu hizmetler, faaliyetlerini ve ulaşılabilirliklerini zorlaştıran çeşitli uygulama sorunlarıyla mücadele etmektedir. Bu sorunların en önemlisi, mali kaynak yetersizliğidir. Adli yardım kuruluşları, çoğunlukla kısıtlı bütçelerle çalışmakta ve bu durum, eleman eksikliği, uzayan bekleme süreleri, sınırlı imkânlar ve en korunmasız kesimlerin hukuki desteğe erişiminde ciddi sorunlar yaratmaktadır. Özellikle ekonomik olarak zor durumda olan ve yasal hakları hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan kişiler, adli yardımdan faydalanma konusunda önemli engellerle karşılaşmaktadır. Bu durum, insan hakları ihlallerine karşı korunmasız kalan bu bireyler için büyük bir tehdit oluşturmakta ve adaletin adil bir şekilde dağıtılmasını engellemektedir. Bu nedenle, adli yardım hizmetlerinin mali açıdan desteklenmesi, personel sayısının artırılması ve toplumun her kesimine ulaşacak etkili bir bilgilendirme mekanizmasının oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

Hukuki desteğin, etkili bir hukuk yoluna erişim hakkı açısından taşıdığı öneme rağmen, sistemin etkinliğini olumsuz etkileyebilecek çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlardan en önemlisi, hukuki temsil ve yardım hizmetlerinin ulaşılabilirliğini ve kalitesini kısıtlayan mali kaynak yetersizliğidir. Birçok ülkede, hukuki destek hizmetleri yeterli finansman ve personel eksikliğiyle karşı karşıyadır. Bu durum, uzun bekleme sürelerine, yetersiz kaynaklara ve en çok desteğe ihtiyaç duyan kişilerin hukuki yardıma erişememesine neden olmaktadır. (Uluslararası Barolar Birliği, Adalete Erişim ve Adli Yardım)

Adli yardım hizmetlerine ulaşım sürecinde vatandaşların karşılaştığı bürokratik zorluklar, adalete erişim konusunda ciddi bir engel teşkil etmektedir. Bu durumun ne anlama geldiğini derinlemesine analiz etmek büyük önem taşır. Özellikle hukuki yargılama süreçlerinde sunulan adli yardım hizmetinde uygulanan “hedefleme” yaklaşımı –yani adli yardımın öncelikle maddi imkânları kısıtlı olan kesimlere yönelik bir destek olması– beraberinde bazı zorlukları getirmektedir. Örneğin, ekonomik durumu belgelemek için gerekli evrakların temini veya harç ödemelerinden muafiyet talep eden adli destek başvurusu süreci, bu kişilerin adalete erişimini hem yavaşlatmakta hem de

karmaşık hale getirmektedir. Bu tür bürokratik engeller, özellikle maddi sıkıntılar yaşayan bireylerin hukuki haklarını kullanmalarını güçleştirmekte ve adaletin eşit bir şekilde dağıtılması önünde ciddi bir duvar oluşturmaktadır. Bu nedenle, bu süreçlerin basitleştirilmesi ve vatandaşların adli yardıma daha hızlı ve kolay erişiminin sağlanması büyük önem taşımaktadır.(Elveriş, İdil. 2006)

Toplunun ekonomik açıdan zayıf kesimlerinin hukuki yardıma ulaşmaları, yalnızca yasal destek almaları değil, aynı zamanda hukuki bilgiye ve temel rehberlik hizmetlerine erişimleri anlamına da gelmektedir. Örneğin, kadınların adalete ulaşım süreçlerinde, barolar, mahkemeler, kaymakamlıklar, polis merkezleri gibi kamu hizmeti sunan kurumlarda danışmanlık birimlerinin bulunmaması, bu erişimin önünde ciddi bir engel olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durum, özellikle hukuki bilgiye ve desteğe ihtiyaç duyan bireylerin haklarını aramalarını zorlaştırmakta ve adaletin eşit bir şekilde sağlanmasını engellemektedir. Bu nedenle, bu tür kurumlarda danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir hale getirilmesi, toplumun her kesiminin adalete daha kolay ulaşmasını sağlayacak önemli bir adım olacaktır.(Ayata, 2009, s:162)

Bu bağlamda, hukuki araçlara ve aşamalara ulaşımın güçlendirilmesine yönelik girişimler, yoksulların hukuku engel görmemesi için bu yönde güçlendirilerek avantaj olarak görmelerini sağlamak gerekmektedir. (BM Kalkınma Programı, 2004, s:163)

Adli yardıma ulaşma meselesi, adalete ulaşma ile bilgi kaynağına ulaşma arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu belirtmek gerekir. İsteğe yönelik faal adli yardım sistemi bireyleri hakkı olan desteğe yönelik bilgiye rahat ve çabuk ulaşabilmeleri hizmetin iyi olması kadar önemlidir.

Türkiye’de hukuki bilgiye erişim konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşıldığı söylenebilir. Öncelikli olarak, hukuki bilginin toplum içinde eşit ve yaygın bir şekilde paylaşılmadığı göze çarpmaktadır. Bu durum, hem resmi eğitim sisteminin hukuki konulara yeterince yer vermemesinden hem de kamu kurumlarının vatandaşlara yönelik hukuki bilgiyi açık, anlaşılır ve ulaşılabilir şekilde sunmamasından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, bireylerin temel hukuki bilgilere erişiminde önemli eksiklikler yaşanmakta ve bu da hukuki bilinç düzeyinin düşük kalmasına yol açmaktadır.(BM Kalkınma Programı, 2008)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesinin 3(e) fıkrası, suç isnadıyla karşı karşıya kalan herkesin, mahkeme diliyle

iletişim kuramadığı veya anlayamadığı durumlarda, ücretsiz tercüman desteğinden yararlanma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Bu hak, adil yargılanma güvenceleri arasında temel bir unsur olarak kabul edilmektedir..

Örneğın, hukukun en somut şekilde gözlemlenebildiğı yerler olan adliyelerde, vatandaşların gerçekleştirebilecekleri hukuki işlemler hakkında temel bilgilere ulaşmaları, bu bilgilendirmeyi yapacak birimlerin eksikliği nedeniyle büyük ölçüde kısıtlanmaktadır. İstanbul’da bulunan adliyelerde yürütölen bir inceleme, bu adliyelerin hiçbirinde vatandaşların hukuki süreçlere dair temel sorularına yanıt alabilecekleri bir danışma birimi ya da ön büro bulunmadığını ortaya koymuştur. (Kalem vd. 2008, s:1-32)

Hak arama özgürlüğünün gerçekleştirilmesinde ekonomik ve sosyal engellerin varlığına dikkat çekiliyor. Ekonomik engeller, özellikle yargılama harcı gibi mali gereksinimler, yoksul bireylerin hak arama sürecine erişimini kısıtlamakta ve engellemektedir. Sosyal devletin, bu tür engelleri ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için çaba sarf etmesi gerekmektedir. Adil yargılanma hakkının önemi ve adil yargılanma hakkını gerçekleştirmek amacıyla adli yardımın önemi üzerinde duruluyor. Adli yardımın, sosyal yardımın bir türü olduğu ve devletin vatandaşlarının hukuki korunma taleplerini karşılamak için önemli bir rol oynadığı belirtiliyor. Bu bulgular, hak arama özgürlüğü, adil yargılanma hakkı ve adli yardım gibi konuların önemini ve bu alanlarda sosyal devletin rolünü vurgulamaktadır.

Hukuki destek sistemine ilişkin istatistiklerin yetersiz kalması, uzmanlaşma eksikliği, mali durum analizinde objektif ölçütlerin belirlenmemiş olması, yargılama öncesi danışmanlık ve arabuluculuk hizmetlerinin kapsam dışında tutulması, baroların verdiği hukuki destek kararlarının yargılama masraflarını kapsamaması, uzun ve karmaşık davalarda ek ücretlerin öngörölmemesi, avukatlara yapılan ödemelerde gecikmeler yaşanması ve performans değerlendirme sisteminin bulunmaması gibi sorunlar, adli yardım mekanizmasının etkinliğini olumsuz etkilemektedir. Bu eksiklikler, sistemin daha adil ve erişilebilir hale gelmesi önünde engel teşkil etmektedir.(Türkiye’de Adli Yardım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi Stratejik Plan Ve Eyl s.26)

Türkiye’de adli yardım sistemine erişimde yaşanan finansal engeller, adaletin tesis edilmesi sürecinde önemli bir sorun alanı olarak öne çıkmaktadır. Özellikle ekonomik imkanları kısıtlı olan bireyler için, adli yardım hizmetlerine ulaşmada yaşanan finansal

engeller, adaletin sağlanması ve temel hakların korunması açısından ciddi birer engel teşkil etmektedir. Bu metinde, Türkiye'de adli yardım sistemine erişimde karşılaşılan finansal engellerle ilgili öne çıkan bazı bulgular ışığında, bu sorunların çözümüne yönelik öneriler sunulacaktır.

Türkiye'de adli yardım sistemine erişimde karşılaşılan finansal engeller, adaletin herkes için eşit ve adil bir şekilde sağlanabilmesi yolunda önemli birer bariyer oluşturur. Bu engeller, özellikle ekonomik açıdan dezavantajlı kişilerin, haklarını arayabilmek için gerekli hukuki desteğe ulaşmalarını zorlaştırır. Aşağıda, adli yardım sistemine erişimde karşılaşılan finansal engellerin ayrıntılı bir açıklamasını bulabilirsiniz.

Halk arasında adli yardım hizmetlerine dair yetersiz farkındalık ve bilgi, finansal bir engel olarak ortaya çıkar. Bireyler, bu hizmetlerden haberdar olmadıkları veya nasıl faydalanacaklarını bilmedikleri için, hukuki destek alma fırsatını kayırabilirler.

Bu durum, kamu kurumlarının ve ilgili STK'ların yeterli bilgilendirme ve eğitim çalışması yapmamasından kaynaklanabilir. Ayrıca, hukuki konularda bilgi erişiminin zor olması, özellikle düşük gelirli ve eğitim seviyesi daha az olan kesimler için bir engel teşkil eder.

Adli yardım başvurusu için gerekli olan evrakların hazırlanması, başvuru formunun doldurulması ve başvurunun yapılacağı yer hakkında bilgi sahibi olma gibi süreçler, karmaşık ve zaman alıcı olabilir. Bu durum, özellikle hukuki süreçlere aşina olmayan kişiler için caydırıcı bir etki yaratabilir.

Bürokratik işlemlerin fazlalığı, net olmayan başvuru kriterleri ve süreçle ilgili yetersiz yönlendirme, bu karmaşıklığın başlıca nedenlerindendir.

Adli yardım hizmetlerinin finansmanında yaşanan sıkıntılar, bu hizmetlerin kalitesini ve erişilebilirliğini etkiler. Devlet tarafından adli yardım için ayrılan kaynaklar yetersiz kalabilir, bu da avukatların ücretlerinin düşük olması veya yeterli sayıda avukatın bu hizmeti vermek istememesine yol açabilir.

Bütçe kısıtlamaları, adli yardım için ayrılan fonların diğer kamu hizmetleri arasında önceliklendirilmesinde yaşanan zorluklar ve adli yardımın maliyetlerinin artması gibi faktörler ekonomik yetersizliklere sebep olur.

Adli yardımın sağlandığı hukuki meselelerin kapsamının sınırlı olması, bazı bireylerin ihtiyaç duyduğu hukuki yardımı alamamasına yol açar. Örneğin, bazı adli

yardım programları yalnızca ceza davalarını kapsarken, aile hukuku veya iş hukuku gibi diğer önemli alanlarda yardım sağlamayabilir.

Bu durum, adli yardım programlarının tasarımında yapılan seçimler ve mevcut kaynakların dağıtımı ile ilgilidir. Hükümetler ve ilgili kurumlar, sınırlı kaynakları önceliklendirmek zorunda kalırken, bazı hukuki alanları diğerlerine tercih edebilirler.

Özellikle dezavantajlı grupların ne tür hukuki ihtiyaçları olduğunu, bu ihtiyaçları nasıl karşılamaya çalıştıklarını ve hukuki mekanizmaların bu ihtiyaçları karşılamak konusunda ne derece erişilebilir olduğunu ortaya koyabilecek ciddi bilimsel araştırmalara ihtiyaç vardır

Hukuki ihtiyaçların belirlenemediği durumlarda, özellikle dezavantajlı grupların hukuki destek veya bilgiye erişimde öncelikli olarak hangi alanlarda yardıma ihtiyaçları olduğunu anlamak mümkün olamamaktadır. Bu durum, adli yardım sisteminin kaynaklarının da –gerek zaman, gerek maddi imkânlar gerekse işgücü anlamında– etkili şekilde harcanmamasına neden olabilmektedir.

Adli yardım çoğu zaman salt hukuki temsil anlamında kullanılmaktadır.

Adli yardımın mevzuat kaynaklı sorunlarından biri, yargılama öncesi hukuki danışmanlık desteğinin kapsam dışında bırakılmasıdır. Oysa günümüzde birçok modern hukuk sisteminde, yargılama öncesi hukuki danışma hizmeti ya ayrı bir yasayla düzenlenmekte ya da adli yardım hizmetinin bir parçası olarak sunulmaktadır. Bu tür bir desteğin adli yardım kapsamında sağlanabilmesi için tek koşul, ekonomik yetersizlik veya yasal açıdan dezavantajlı gruplardan olmak olmalıdır. Avukatlar tarafından bu hizmetin verilmesi durumunda, ödemelerin devlet bütçesindeki adli yardım fonundan karşılanmasının önünde bir engel bulunmamaktadır. Üstelik bu durum, mahkemede temsil gibi diğer avukatlık hizmetlerine kıyasla daha düşük maliyetli olacak ve gereksiz yargı süreçlerinin önlenmesine de katkı sağlayabilecektir. Ayrıca, yargılama öncesi hukuki danışmanlık hizmetinin yalnızca avukatlarla sınırlı kalmaması ve hukuk klinikleri gibi alternatif yollarla da sunulabilmesinin önünün açılması, adli yardım sistemine önemli bir katkı sağlayacaktır. (Kılınç, 2013, s.352)

7.2. Öneriler

Siyasi kurumlar, yargı organları, akademik çevreler ve sivil toplum örgütleri, iş birliği içinde hukuki ihtiyaçları belirlemeye yönelik çalışmalar yapmalıdır. Bu tür çalışmalarla, hangi alanlarda uzmanlık geliştirilmesi veya artırılması gerektiği tespit edilmelidir. Bu sürecin sonucunda, adli yardım hizmeti veren avukatlar arasında belirli konularda uzmanlaşma sağlanarak, dezavantajlı gruplara ulaşım ve bu grupların hukuki gereksinimlerine yanıt verme konusunda önemli adımlar atılabilir.

Hukuki destek yöntemlerinin çeşitlendirilmesi teşvik edilmelidir. Hukuk klinikleri, pro bono hizmetler veya hukuki danışmanlık merkezleri gibi farklı destek mekanizmalarının yaygınlaştırılması büyük önem taşır. Bu tür uygulamaların önünü açmak için, özellikle Avukatlık Kanunu'nda gerekli değişikliklerin yapılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Bu adımlar, hukuki desteğe erişimi kolaylaştırarak toplumun her kesiminin adalete ulaşımını güçlendirecektir.

Adli yardım hizmetlerinin varlığı ve bu hizmetlere nasıl erişilebileceği konusunda kamuoyunun bilinçlendirilmesi özellikle dışlanmış kişilere adli yardım hizmetlerinin sunulmasında kritik öneme sahiptirler.

Adli yardım avukatlarının performans değerlendirmesi, adil bir yargılama sürecinin sağlanması ve temel hakların korunması açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu değerlendirme, avukatların çalışmalarını izlemek, analiz etmek ve geliştirmek için önemli bir araçtır. Adli yardım sisteminin etkin bir şekilde işlemesi ve müvekkillerin haklarının güvence altına alınması için performans ölçümü büyük önem taşır. Bu süreç, adli yardım kurumları tarafından yürütülmekte ve avukatların hizmet kalitesi, verimlilik, iş yoğunluğu ve müvekkil memnuniyeti gibi unsurları kapsamaktadır. Performans değerlendirmesi, belirli standartlara göre yapılmalıdır. Bu standartlar, avukatların müvekkillerinin haklarını koruma, dava süreçlerini etkili yönetme, hizmet kalitesi, verimlilik ve müvekkil memnuniyeti gibi faktörleri içermelidir. Adli yardım avukatlarının performansı, ilgili kurumlar tarafından belirlenen bu kriterlere göre analiz edilmeli ve sistemin sürekli iyileştirilmesi sağlanmalıdır.(Toprak, 2024, s:121-122)

Adli yardım, bir kamu hizmeti ve hak arama özgürlüğünün temel bir unsuru olarak, bu hizmetin hak sahiplerine en hızlı ve anlaşılır biçimde ulaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle Adalet Bakanlığı tarafından hayata geçirilen UYAP Projesi'nin etkin bir şekilde uygulanması ve vatandaşa her türlü imkân kullanılarak tanıtılması büyük

önem taşır. Adli yardım sisteminin tanıtımı yalnızca vatandaşlara değil, avukatlara da yönelik olmalıdır. Çünkü mesleki yoğunluk nedeniyle avukatlar, adli yardım sisteminin detaylarını tam olarak öğrenme fırsatı bulamamaktadır.

Bu açığı kapatmak için Adalet Bakanlığı ve barolar, adli yardımın hem teorik hem de pratik yönlerini ele alan bilgilendirici programlar düzenlemelidir. Ayrıca, adli yardım sisteminde görev alacak avukatların, CMK eğitim seminerleri gibi eğitimlere katılımı zorunlu hale getirilmelidir.

Tanıtım faaliyetleri kapsamında, televizyonlarda adli yardım hakkında bilgilendirici programlar hazırlanması, adliye binalarına bilgilendirici afişler asılması ve bütün yargı bölgelerinde adli yardım temsilcilikleri kurulması gibi adımlar atılmalıdır. Bu tür önlemler, sistemin daha geniş kitlelere ulaşmasını ve etkin bir şekilde işlemlerini sağlayacaktır.

Dünya genelindeki hukuk kliniği uygulamaları, adalet hizmetlerinden yeterince yararlanamayan dezavantajlı bireylerin hukuki sorunlarının çözümüne destek olma fikri üzerine kuruludur. Bu sistem, hukuk öğrencilerine pratik deneyim kazandırırken, aynı zamanda hukuki bilgi ve desteğe ihtiyaç duyan kişilerin adalete ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Böylece, hem öğrenciler mesleki becerilerini geliştirme fırsatı bulur hem de toplumun ihtiyaç sahibi kesimleri hukuki yardıma erişim konusunda desteklenir. (Çakın, 2016, s:279)

Hukuk Kliniği, hukuk fakültesi öğrencilerine, meslek hayatlarında karşılaşacakları hukuki anlaşmazlıkları çözerken edindikleri teorik bilgileri pratiğe dökme fırsatı sunan bir eğitim modelidir. Bu model, öğrencilerin adalet, hakkaniyet ve hukuk ilkeleri doğrultusunda uyuşmazlıkları nasıl çözümleyeceklerini öğrenmelerini sağlar. Böylece, öğrenciler hem hukuki bilgilerini somut olaylara uygulama becerisi kazanır hem de toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket etme deneyimi edinir.(Uymaz, 2015, s: 459-505)

Avukat stajyerleri, deneyimli avukatların denetiminde adli yardım ofislerinde görev yapmaktadır. Bu sayede hukuki hata yapma riskleri minimum düzeye çekilmektedir. Ayrıca, stajyerler avukatlara kıyasla daha düşük ücretlerle çalıştıkları için adli yardım bürolarının mali yükü hafiflemektedir. Stajyerler, daha az ücret almalarına rağmen, pratikte hukuk bilgisini somut vakalara kontrollü bir şekilde uygulayarak hukuki sorunları öğrenme fırsatı bulduklarından, çalışma motivasyonları oldukça yüksektir. (Çakın, Adalet Erişim, s. 292) bu durum ülkemizde gelişmeye yönelik açık bir

durumdur. Adalet Bakanlığının ve Türkiye Barolar birliğinin bu durumu etkinleştirip ülke geneline yayacak şekilde çalışma yapması ve bürolar oluşturması gerekmektedir.

Pro bono, maddi imkânları kısıtlı olan bireylere veya kamu yararına çalışan sivil toplum kuruluşlarına, ücret talep edilmeden ya da sembolik bir bedel karşılığında sunulan hukuki destek olarak tanımlanır. Bu kavramın temel unsurları, hukuki hizmetin toplumsal fayda amacıyla gerçekleştirilmesi, ücretsiz veya çok düşük bir ücretle sağlanması ve avukatın gönüllülük esasına dayanarak hareket etmesidir. Ayrıca, bu hukuki hizmetin, ücret karşılığında alınan vekâlet hizmetiyle aynı kalite ve özenle sunulması gerektiği de özellikle belirtilmelidir. Hukuki durumun değerlendirilmesi, yasal belgelerin hazırlanması, idari başvuruların yapılması, sözleşme metnlerinin oluşturulması, hukuki raporların düzenlenmesi ve mahkemede temsil gibi birçok faaliyet, pro bono hizmetinin kapsamına girmektedir.(Elveriş, <https://www.tesev.org.tr/tr/research/adalete-erisimde-yeni-bir-yol-pro-bono/> Erişim Tarihi : 23.03.2025,)

Adli yardım alanında uygulamalardan ve mevzuatlardan kaynaklı olumsuzlukların giderilmesi, ilk olarak adli yardım alanının tek bir kanunla düzenlenmesi ve idarede uygulamayı takip edecek etkili bir birimin bulunması önem arz etmektedir,

Adli yardım hizmetlerinin devlet tarafından sağlanması; örneğin topluluk avukat yardımcıları, üniversite merkezli hukuk klinikleri veya karşılıksız hizmetlere yönelik diğer özel sektör girişimleri aracılığıyla.

Adli yardımın kalitesinin artırılması performans ve yeterlilik standartlarının geliştirilmesi de dahil olmak üzere hizmetler tüm adli yardım sağlayıcıları için istatistiksel verilerin gerçek bir şekilde elde edilmesi ve kaynakların kullanımının denetlenmesi için birimlerin oluşturulması gerekmektedir.

Dezavantajlı gruplar, göçmenler, kadınlar, çocuklar, engelliler , yoksullar ulusal ve Uluslararası adli yardım stratejisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Uzmanlaşmış ve hedefe yönelik adli yardım sağlanması sınırlıdır. Uluslararası düzeyde yerinden edilmiş kişiler gibi belirli hassas gruplar ve mülteciler, çocuklara ve kadınlara yönelik hizmetler gibi uzmanlaşmış hizmetler sunulmasında öncülük eden hem adli ve hem idari sosyal birimlerin kurulması ve bütün resmi ve özel kurumlara entegre sisteminin olması gelişime yardımcı olabilir

Hukuk eğitimi ve sosyal yardım bu nedenle bir olmalıdır. Bu noktada alınacak tedbirler ve uygulama sahası genişliğini sağlayarak Hukuk Fakülteleri Dışındaki bu alan

ile ilişkili tüm bölümlerin ders müfredatlarına uygulamalı derslerin eklenmesi ve seçmeli değil zorunlu ders statüsü olarak sağlanması gerekmektedir.

Ulusal adli yardımda kırsal kesimdeki adli yardım hizmetlerine öncelik verilmelidir

Pek çok ülke, avukat tutmaya gücü yetmeyen sanıkların adli yardımdan yararlanma hakkını tanımalarına rağmen, adli yardımın varlığı ve kalitesi uygulamada sağlananlar sınırlıdır.

Yasal hükümler ile bu gerekliliklerin uygulanması arasındaki boşluklar bu durumu açıklamaktadır.

Hukuk davalarına yönelik adli yardım ülkemizde olduğu gibi çoğu ülkede büyük ölçüde karşılanmamaktadır.

Sivil toplum ve diğer Devlet dışı aktörlerin bu konuda daha çok çalışma ve proje sunması gereklidir.

Adli yardım hizmeti sunumunun performansının izlenmesinde bağımsızlığın korunması;

Adli yardım hizmetlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak için Devletlerin adli yardım tahsisi yapması esastır.

Adli yardım talebini karşılamaya yeterli bütçe. Talebin boyutu ve öncelikler yasal ihtiyaç değerlendirmeleri yoluyla belirlenebilir. Bu durumu Adalet Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı, Dış İşleri Bakanlığı, koordinasyonu ile oluşturulacak yönetmelikler ile koordineli bir iş haline getirilerek kent ve kırsalda yaşayanların adli yardıma yönelik bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesine yönelik zorunlu çalışmalar yapması gerekmektedir.

Gelişimin desteklenmesi de dahil olmak üzere deneyimlerin küresel paylaşımı ulusal, bölgesel ve küresel adli yardım sağlayıcı ağlarının, ders alışverişi ve iyi uygulamaların aktarımı sayesinde geliştirilebilir.

Adli yardım hizmetleri hakkında geniş çaplı bilgilendirme kampanyaları düzenlenerek, halkın bu hizmetlerden haberdar olması sağlanabilir.

Başvuru süreçleri mümkün olduğunca basitleştirilmeli ve elektronik ortamlarda kolay ve erişilebilir başvuru yapılabilmesi için sistemler geliştirilmeli ve okuma yazması olmayanlar ve dezavantajlı grupların bu başvuru hizmetlerinden sözlü başvuru ile başvurmaları halinde yararlanabilecekleri birimler oluşturulmalıdır.

Adli yardım için ayrılan bütçenin artırılması ve bu hizmetleri sunan avukatlar için teşviklerin sağlanması için kaynak artırımı yoluna gidilmesi gereklidir.

Adli yardım hizmetlerinin kapsamının genişletilerek daha fazla hukuki alanda destek sunulması gerekmektedir.

Finansal engellerin aşılması, daha adil ve erişilebilir bir hukuk sisteminin önünü açacak ve toplumun her kesiminden bireylerin adalet sistemine güvenini artıracaktır

Hukuki güvencelerin, bireylerin mali durumlarına bakılmaksızın eşit şekilde sağlanması, sosyal devlet anlayışının temel ilkelerinden biridir. Günümüzde, özellikle gelişmiş ülkelerde, adalet hizmetlerine erişimde eşitliği sağlamak adına çeşitli hukuki destek mekanizmaları geliştirilmektedir. Bu girişimler, ekonomik zorluklar nedeniyle yargı süreçlerine katılmakta güçlük çeken bireylerin adil bir şekilde hukuki haklarını kullanabilmelerini amaçlamaktadır. Bu durum, hem hukukun üstünlüğünün sağlanması hem de toplumsal adaletin pekiştirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Adalet Bakanlığı'nın 2015 yılında hazırladığı Yargı Reformu Strateji Belgesi'nde, hukuki destek sisteminin güçlendirilmesi ve daha etkili hale getirilmesi, adalete erişimi artırma hedefinin önemli bir parçası olarak belirlenmiştir. Belgede, bu sistemin ekonomik yetersizlikler içindeki bireylere haklarını savunmada kolaylık sunduğu ve adaletin sağlanmasında kritik bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Ülkemizdeki mevcut hukuki destek yapısının birçok Avrupa ülkesine kıyasla ileri seviyede olduğu belirtilirken, bu alana ayrılan bütçenin düzenli olarak artırıldığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda, 2015-2019 yılları arasında Adalet Bakanlığı'nın temel stratejisi, bilgilendirme faaliyetleri ve farkındalık çalışmalarının yaygınlaştırılması olmuştur. (Adalet Bakanlığı, (2015),)

SONUÇ

Türkiye'de adalete erişim, hukukun üstünlüğü ilkesinin sağlanmasında ve bireylerin haklarını etkili bir şekilde kullanabilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Adli yardım sisteminin varlığı, yoksul ve dezavantajlı grupların hukuki süreçlere katılımlarını artırarak, bu kesimlerin adalete erişimlerini kolaylaştırmaktadır. Ancak, adli yardım uygulamalarındaki çeşitli zorluklar, bu hedefin gerçeğe dönüşmesini engelleyen önemli engeller arasında yer almaktadır. Özellikle, adli yardımın kapsamı, başvuru sürecindeki karmaşıklıklar ve kaynakların sınırlılığı gibi sorunlar, adalete erişimdeki eşitsizlikleri derinleştirebilir.

Öte yandan, adli yardımın etkili bir şekilde sağlanabilmesi için hukuki bilinçlendirme faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Bireylerin hakları hakkında bilgi sahibi olmaları ve adli süreçte nasıl hareket edeceklerini bilmeleri, adli yardımın faydalarını en üst düzeye çıkarmak açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, devletin adli yardım mekanizmalarını güçlendirmesi, finansal kaynakları artırması ve bu süreçte yer alan avukatların eğitimi üzerine yatırım yapması, sistemin etkinliğini artıracak adımlar arasında sayılabilir. Bu bağlamda, hukuk sisteminin toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden yapılandırılması ve adli yardıma erişimde meydana gelen engellerin ortadan kaldırılması, sadece bireylerin değil, toplumun genel adalet anlayışını da pekiştirecektir.

Sonuç olarak, adli yardımın Türkiye'de adalete erişimdeki rolü hem bir hak hem de kamu hizmeti olarak belirginleşmektedir. Ancak bu sistemin verimliliği, mevcut sorunların ele alınması ve sürekli bir iyileştirme çabası gerektirmektedir. Adaletin herkes için erişilebilir olması, toplumsal barışın ve demokratik değerlerin güçlenmesi açısından hayati bir öneme sahiptir. Gelecekte, bu sisteme yönelik yapılacak reformlar ve toplumsal bilinçlendirme çalışmalarının, adalete erişimdeki eşitsizlikleri azaltma ve bireylerin haklarını koruma konusunda önemli katkılar sunacağı öngörülmektedir. Bu nedenle, adaletin sağlanması yönünde adımlar atılması, tüm bireyler için daha adil bir toplum oluşturma amacını gerçekleştirmek için gereklidir.

KAYNAKLAR

- Abadan, Y. (1962). Adalet. Türk Hukuk Ansiklopedisi, 1, 119.
- Abel, R. L. (1984). Law without politics: Legal aid under advanced capitalism. UCLA Law Review, 32, 474.
- Adalet Bakanlığı. (2020). Adli yardım istatistikleri. Adalet Bakanlığı Yayınları.
- Adalet Bakanlığı. (2021). Adli yardım hizmetleri rehberi. Adalet Bakanlığı Yayınları.
- Aday, N. (1997). Avukatlık hukukunun genel esasları (2. baskı). Beta Yayınları.
- Akbal, M. (2011). Medeni yargılama hukukunda adli yardım. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 93, 147-173.
- Akbıyık, N. (2020). Geçmişten günümüze sosyal politika yaklaşımları. Bilsam Yayınları.
- Akbulut, İ. (2000). Osmanlı Devletinde adalet düzeni. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 4(1-2), 219-256.
- Akbulut, O. (2002). Adil yargılanma hakkı. Kemal Oğuzman'a Armağan, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(1), 175-208.
- Akı, İ. (2008). Amerikan hukuki realizmi çerçevesinde hukuki belirsizlik [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akın, İ. (1974). Kamu hukuku. Fakülteler Matbaası.
- Akkan, M. (2010). Medeni usûl hukukunda avukatla temsil zorunluluğu. Yetkin Yayınları.
- Akyol Aslan, L. (2018). Adli yardım kurumunun arabuluculukta uygulanması (HUAK m. 13/3). Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(1), 79-134.
- Ambrosie-Castrot, C. (2004). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adli Yargı içinde (s. 193-218). Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Aras, A. (2022). Mülteci ve sığınmacıların adalete erişiminde adli yardım. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(4), 43-54.
- Armağan, S. (1987). İslam hukukunda temel hak ve hürriyetler. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Arslanalp, C. O. (1987). Adli yardım. İzmir Barosu Dergisi, 6(4), 22-30.
- Arslanalp, C. O. (1988). Adli yardım. İzmir Barosu Dergisi, 2, 32-43.

- Aslangül, Ş. (1988). Hak arama özgürlüğü ve savunma. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1(1), 20-28.
- Atalay, E. (1997). Yargısal temel haklar. Şükrü Postacıoğlu'na Armağan içinde (s. 437-455).
- Atalay, O. (1986). Medeni usûl hukukunda adli yardım [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Atalay, O. (1987). Avukatlık Kanunu'nda adli yardım. Manisa Barosu Dergisi, 23, 2-9.
- Atalay, O. (2006). Hukuk muhakemeleri kanunu tasarısında avukatla temsil zorunluluğu ve adli yardım. Hukuk Perspektifleri Dergisi, 8, 97-100.
- Avrupa Birliği Bakanlığı. (2018). AB uyum sürecinde adli reformlar. AB Bakanlığı Yayınları.
- Ayata, G. (2009). Kadınların adalete erişimi: Mevzuat, engeller, uygulamalar ve sivil toplumun rolü [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Aydın, D. H. (2015). Kadınların adalete erişimi. Ankara Barosu Dergisi, 4, 77-107.
- Aydın, M. (2006). Anayasa Mahkemesi kararlarında hak arama özgürlüğü. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 61(3), 1-37.
- Aydın, M. (2007). Adli yardım sistemine genel bir bakış. İstanbul Barosu Dergisi, 5, 2117-2125.
- Bahadır, N. T. (2021). Hak arama hürriyeti perspektifinden arabuluculuk [Yüksek lisans tezi]. Çankaya Üniversitesi.
- Bauman, R. W. (2002). Ideology and community in the first wave of critical legal studies. University of Toronto Press.
- Bayraktar, K. (1979). Adli yardım üzerine. Yargı, 37, 12-13.
- Bellow, G. (1980). Legal aid in the United States. Clearinghouse Review, 14, 337-343.
- Berk, S. K. (2011). Türkiye'de adalete erişim, göstergeler ve öneriler. TESEV Yayınları.
- Berlin, I. (1978). Equality. Concepts and categories: Philosophical essays içinde (s. 81-102). The Hogarth Press.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi. (t.y.). Adli yardım. Erişim, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/legalaid.aspx>
Erişim tarihi; 20.02.2025, saat : 11.00
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2004). Access to justice: Practice note.

- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2008). Making the law work for everyone, Volume I, [http://www.undp.org/publications/Marking the Law Work for Everyone%20\(final%20rpt\).pdf](http://www.undp.org/publications/Marking the Law Work for Everyone%20(final%20rpt).pdf) Erişim 12.05.2025 saat: 11.00
- Birleşmiş Milletler. (1948). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> (Erişim 12.05.2025, saat: 12.00)
- Birleşmiş Milletler. (1966). Medeni ve siyasi haklar uluslararası sözleşmesi. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>, (Erişim 12.05.2025, saat: 13.15)
- Bradway, J. S. (1929). The nature of a legal aid clinic. Southern California Law Review, 3, 173.
- Breger, M. J. (1981). Legal aid for the poor: A conceptual analysis. North Carolina Law Review, 60, 281.
- Bulut, N. (2001). Sosyal devletin düşünsel temelleri ve çağdaş sosyal devlet anlayışı. Prof. Dr. Turhan Tûfan Yüce'ye Armağan içinde (s. 321-338).
- Cappelletti, M. (1993). Alternative dispute resolution processes within the framework of the world-wide access-to-justice movement. The Modern Law Review, 56(3), 282-296.
- Cousins, M. (1999). Legal aid reform in France and the republic of Ireland in the 1990s: The transformation of legal aid. F. Regan, A. Paterson, T. Goriely ve D. Fleming (Ed.), The transformation of legal aid: Comparative and historical studies içinde (s. 159-177). Oxford University Press.
- Currie, A. (1999). Legal aid delivery models in Canada: Past experience and future developments. UBC Law Review, 33, 285.
- Çakın, A. (2014). Türk hukukunda adalete erişim [Doktora tezi]. Polis Akademisi.
- Çakın, A. (2016). Adalete erişim. Seçkin Yayınları.
- Çalışkan, B. (2008). Adalete erişime harç engeli. Türkiye Hukuk Dergisi, 26, 127-132.
- Çeçen, A. (1993). Adalet kavramı. Gündoğan Yayınları.
- Çeçen, A. (2003). Adalet kavramı. Gündoğan Yayınları.
- Çelik, A. (2007). Adil yargılanma hakkı. Seçkin Yayıncılık.

- Çelik, A. (2013). Bireysel başvuru kapsamında adli yardım. M. Sağlam, S. Güler ve R. Kaplan (Ed.), Bireysel başvuru incelemeleri-1 içinde (s. 1-20). Anayasa Mahkemesi Yayınları.
- Çetin, O. (2007). Hak arama hürriyeti [Yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Çevik, H. H. (2010). Kamu yönetimi, kavramlar-sorunlar-tartışmalar. Seçkin Yayıncılık.
- Çiftçi, P. (2016). Medeni yargılama hukukunda ispat hakkı ve sınırları [Doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Çoban, A. R. (1995). Türk hukukunda “hak arama özgürlüğü” [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Çoban, R. (2017). Sosyal adalet, eşitlik ve sosyal hizmet. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(4), 252-260.
- DeLisle, J. (1999). Lex Americana?: United States legal assistance, American legal models, and legal change in the post-communist world and beyond. University of Pennsylvania Journal of International Economic Law, 20, 179-210.
- Demircioğlu, Y. (2007). Medeni usul hukukunda insan hakları ve adil yargılanma güvenceleri. Yetkin Yayınları.
- Demirel, F. (2011). Osmanlı hukuk sisteminde adli yardım kurumu. OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 29(29), 83-92.
- Dilik, S. (1980). Sosyal güvenlik arasındaki ilişkiler. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 35(4), 1-20.
- Donnelly, J. (1994). Teoride ve uygulamada insan hakları (M. Erdoğan & L. Korkut, Çev.). Yetkin Yayınları. (Orijinal çalışma 1989).
- Duman, İ. H. (1997). 1982 Anayasasında insan haklarına saygılı devlet. İnkılap Yayınları.
- Durbach, A. (2008). The right to legal aid in social rights litigation. M. Langford (Ed.), Social rights jurisprudence: Emerging trends in international and comparative law (s. 59–75). Cambridge University Press.
- Elveriş, İ. (2006). Avukatlığa ilişkin mevcut düzenlemeler ve yarattığı adalete erişim sorunları. Özer Seliçi’ye Armağan (s. 178-202). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Elveriş, İ. (t.y.). Adalete erişimde yeni bir yol: Pro bono. TESEV., <https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/2014/11/Adalet...>

Erişim Tarihi: 23 Mart 2025, saat: 10.15

Elveriş, İ., Kutucu, S., & Yaşar, İ. (2005). Türkiye’de adlî yardım sisteminin değerlendirilmesi. İ. Elveriş (Ed.), Türkiye’de adlî yardım karşılaştırma inceleme ve politikalar (s. 39-63). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Emini, M. E. (2004). Hak kavramı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12, 203-216.

Erdoğan, M. (1994). Özgürlük, adalet, refah. A. Güriz (Ed.), Adalet kavramı (s. 115-130). Türkiye Felsefe Kurumu Yayını.

Erem, F. (1970). Adli yardım. İmran Öktem’e Armağan (s. 107-124). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Erem, F. (1978). Mecburi müdafilik ve adlî yardım. Yargıtay Dergisi, 4(4), 439-443.

Esendal, N. (2009). Yabancıların adlî yardımdan yararlanması ve âdil yargılanma hakkı. Terazî Hukuk Dergisi, 3(31), 179-194.

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2025). Adalet istatistikleri.

<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi>

Erişim tarihi: 14 Temmuz 2025, saat: 13.20

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı. (2012-2015). Faaliyet raporları. <https://www.adalet.gov.tr/faaliyet-raporlari>

Erişim tarihi: 14 Temmuz 2025, saat: 14.00

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı. (2015). Türkiye’de adli yardım hizmetlerinin güçlendirilmesi Avrupa Birliği eşleştirme projesi stratejik plan ve eylem planı (s. 17).

<https://adliyardim.adalet.gov.tr/files/stratejik-plan-turkce.pdf>

Erişim tarihi: 14 Temmuz 2025, saat: 14.20

Demirel, F. (2008). Adliye Nezareti’nin kuruluşu ve faaliyetleri (1876-1914). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Evren, T. (1988). Hak arama özgürlüğü ve savunma. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1(1), 5-15.

Fleming, D. (2007, Haziran). Legal aid and human rights. International Legal Aid Group Conference, Antwerp.

- Flynn, A., Hodgson, J., McCulloch, J., & Naylor, B. (2016). Legal aid and access to legal representation: Redefining the right to a fair trial. *Melbourne University Law Review*, 40, 207-240.
- Gençcan, Ö. U. (2005). Adli yardım. *Yargıtay Dergisi*, 31(1-2), 127-140.
- Görücü, İ. (2006). Türkiye’de işgücü piyasası yönetimi ve bir model önerisi [Doktora tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Gözler, K. (2020). İnsan hakları hukuku (3. baskı). Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Grabenwarter, C. (2004). Yargılama güvenceleri adil yargılanma hakkı (O. Can, Çev.). Adil yargılanma ve ceza hukuku (s. 193-218). Seçkin Yayınları.
- Grey, R., Jr. (2002, Ağustos). Mahkemelere erişim: Herkes için adalet. *Journal The United States of America (USA)*, 9, 15-30.
- Grunsky, W., & Baur, F. (2006). *Zivilprozessrecht* (12. Auflage). Luchterhand.
- Gül, S. S. (2000). Yeni sağ sosyal güvenlik anlayışının tarihsel bağlantıları: İngiltere ve Türkiye örnekleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40(1-2), 50-75.
- Güran, S. (1993). Hak arama özgürlüğünün iki boyutu. *Anayasa Yargısı*, 9, 27-48.
- Habermas, J. (2010). The concept of human dignity and the realistic utopia of human rights. *Metaphilosophy*, 41(4), 470-491.
- Hakyemez, Y. Ş. (2002). Temel hak ve özgürlüklerde objektif sınır kavramı ve düşünce özgürlüğünün objektif sınırları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 57(2), 1-22.
- Halvorsen Rønning, O., & Hammerslev, O. (2018). Outsourcing legal aid in the Nordic welfare states. *Springer Nature*.
- Hayek, F. A. (2011). Özgürlüğün anayasası (Y. Z. Çelikkaya, Çev.). BigBang Yayınları. (Orijinal çalışma 1960).
- Horstink, M. (2005). Hollanda’da adlî yardım yönetimi ve sunumu. İ. Elveriş (Ed.), *Türkiye’de adlî yardım karşılaştırmalı inceleme ve politikalar* (s. 91-100). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İnanıcı, H. (2006). Uluslararası gelişmeler ışığında adlî müzaheret. *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, 8(2), 196-222.
- İnanıcı, H. (2008). 21. yüzyılda avukatlık ve baro, uluslararası gelişmeler ışığında adlî müzaheret. 21. Yüzyılda Avukatlık ve Baro (s. 103-124). Legal Yayıncılık.

- İzmir Barosu. (2020, Haziran). Adli yardım alanında çalışan avukatlar için mülteci hukuku rehberi. İzmir Barosu Yayınları.
- Jacoby, S. B. (1939). Legal aid to the poor. *Harvard Law Review*, 53, 940-960.
- Johnsen, J. T. (1987). Retten til juridisk bistand: En rettspolitisk studie. Tano.
- Johnstone, Q. (1950). Law school legal aid clinics. *Journal of Legal Education*, 3, 535-550.
- Jüriloo, K. (2015). Free legal aid – a human right. *Nordic Journal of Human Rights*, 33(3), 203-219.
- Kaboğlu, İ. Ö. (1999). Özgürlükler hukuku (5. baskı). Afa Yayınları.
- Kaboğlu, İ. Ö. (2013). Özgürlükler hukuku 1: İnsan hakları genel kuramına giriş (7. baskı). İmge Kitabevi.
- Kalem Berk, S. (2012). Türkiye’de “adalete erişim” göstergeler ve öneriler. TESEV Yayınları.
- Kalem, S., Jahic, G., & Elveriş, İ. (2008). Adalet barometresi: Vatandaşların mahkemeler hakkındaki görüşleri ve değerlendirmeleri. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karatepe, Ş. (2018). Türk anayasa hukuku (2. baskı). Savaş Yayınevi.
- Kaşıkkara, S. (2009). Adil yargılanma hakkı ve Türkiye. Adalet Yayınevi.
- Kılınç, A. (2011). Bir insan hakkı olarak “adli yardım”. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-10.
- Kılınç, A. (2013). Medeni usul hukukunda adli yardım. Adalet Yayınevi.
- Kolcuoğlu, K. (2006). Adalete erişim. *Adalet Erişim Uluslararası Sempozyum Notları* (s. 9-12).
- Korkusuz, M. R. (1992). Uluslararası belgelerde ve Türk Anayasası’nda temel hak ve özgürlükler. Turhan Kitabevi.
- Köksal, M. (2009). Adli yardım kurumunun idari yargıdaki uygulaması. *Türkiye Hukuk Dergisi*, 40, 97-112.
- Köküarı, İ. (2011). Hak arama özgürlüğü ve 2010 anayasa değişiklikleri. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(1), 163-208.
- Kuçuradı, İ. (2007). İnsan hakları kavramları ve sorunları. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kurt Konca, N. (2019). Arabuluculuk sürecinde adli yardım taleplerinde görevli mercii ilişkin bir değerlendirme. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 77(2), 789-810.

- Kuru, B. (2001). Hukuk muhakemeleri usûlü (Cilt 5, 6. baskı). Yetkin Yayınları.
- Lutton, D. (2006). Baroların kamuoyunu bilgilendirmedeki rolleri. Adalet Erişim Uluslararası Sempozyum Notları (s. 21-24).
- Moorhead, R., Sherr, A., & Paterson, A. (2003). Contesting professionalism: Legal aid and nonlawyers in England and Wales. *Law & Society Review*, 37(4), 765-808.
- Morris, C. (2021). Lawyers' rights watch Canada. *Advocate*, 79(1), 25-30.
- Okur, A., & Kalay, M. (2004). Adli yardım sorunlar ve çözüm önerileri (Çağrı Avukatlar Grubu Yayın No. 1). Yıldızlar Matbaacılık.
- Önder, A. (1942). Barolar adli müzaheret kararı verebilirler mi? *Adalet Dergisi*, 4, 514-519.
- Özbek, M. (2006). Sosyal devletin gereği: Adalet erişim. *Mali Hukuk Dergisi*, 2, 907-927.
- Özbilgin, T. (1976). Hukukun sosyolojik oluşum prosesüsü açısından bir örnekleme olarak hak arama yolları. *Sosyoloji Konferansları*, 13, 1-20.
- Özbudun, E. (1992). Türk anayasa hukuku (2. baskı). Yetkin Yayınları.
- Özdemir, İ. (2010). Medeni yargılama hukukunda adalet erişim [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Pekcanıtez, H., Atalay, O., & Özekes, M. (2007). Medeni usul hukuku. Yetkin Yayınları.
- Pekcanıtez, H., Atalay, O., & Özekes, M. (2017). Medeni usul hukuku (13. baskı). Yetkin Yayınları.
- Pınar, B., & Meriç, N. (2009). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı harçlarına bakışı: Yiğit ve Ülger davaları ışığında hak arama özgürlüğü ve yargı harçları ilişkisi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 84, 188-211.
- Quigley, C. (2009). *European state aid law and policy*. Hart Publishing.
- Regan, F. (1999). Why do legal aid services vary between societies? Re-examining the impact of welfare states and legal families. In F. Regan, A. Paterson, T. Goriely, & D. Fleming (Eds.), *The transformation of legal aid: Comparative and historical studies* (pp. 179-201). Oxford University Press.
- Resmi Gazete. (2001, 5 Nisan). 4667 sayılı Avukatlık Kanunu'nda değişiklik yapılmasına dair kanun (Sayı: 24345).
- Resmi Gazete. (2005, 6 Mart). Adli Yardım Kanunu (Sayı: 25772).
- Rice, S. (2009). A human right to legal aid. International Legal Aid Group.

- Rønning, O. H. (2018). Legal aid in Norway. In O. H. Rønning & O. Hammerslev (Eds.), Outsourcing legal aid in the Nordic welfare states (pp. 15-41). Palgrave Macmillan.
- Sayar, İ. B. (2018). Adalet erişim hakkı bağlamında yargı harçları [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Schilperoort, H. (2012). Hollanda adli yardım kurulu. Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu (s. 280-282). Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 32.
- Skårberg, H. H. (2016). Årsrapport for Juss-Buss 2015. Juss-Buss.
- Smith, R. (2005). Uluslararası yükümlülükler ve adli yardım. In İ. Elveriş (Ed.), Türkiye’de adli yardım karşılaştırmalı inceleme ve politikalar (s. 65-90). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Snijders, H. J. (1996). Netherlands civil procedure. In H. J. Snijders (Ed.), Access to civil procedure abroad (B. Ruijsenaars, Trans.; pp. 239-276). C.H. Beck.
- Sungurbey, İ. (1997). Hak nedir? In H. Ökçesiz (Ed.), Çağdaş hukuk felsefesi ve hukuk kuramı (s. 152). Alkım Yayınları.
- Swedish National Courts Administration. (2009). Översyn av rättsjälpslagen — ett regeringsuppdrag. Domstolsverket.
- Şimşek, O. (1999). Anayasa hukukunda insan onuru kavramı ve korunması [Yayınlanmamış doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Tan, H. (1951). Alman hukukunda adli yardım müessesesi. Adalet Dergisi, 9, 1422-1443.
- Tanör, B., & Yüzbaşıoğlu, N. (2012). 1982 Anayasasına göre Türk anayasa hukuku (9. baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Tanrıver, S. (2004). Hukuk yargısı (medeni yargı) bağlamında adil yargılanma hakkı. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 53(7-8), 191-215.
- Tanrıver, S. (2007). Medenî usûl hukukunda derdestlik itirazı (2. baskı). Adalet Yayınevi.
- Taşkın, A. (1999). Adli yardımın işlevi ve yargılama giderlerinin geri alınma zamanı. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 3, 831-854.
- Taşkın, A. (2000). Noterlik işlemlerinde adli yardım hükümlerinin uygulanması. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2, 413-436.
- Taşkın, A. (2003). Açlık grevleri ve hak arama hürriyeti. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52(3-4), 511-534.

- Tawney, R. H. (1971). Equality (2nd impression). Unwin Books.
- The Efficiency and the Effectiveness of Legal Aid Schemes in the Areas of Civil and Administrative Law. (2021). Avrupa Konseyi.
- The Right to Legal Aid. (2014). Lawyers Rights Watch Canada (LRWC).
- Titmuss, R. M. (1971). Introduction. In R. H. Tawney, Equality (2nd impression; pp. 9-19). Unwin Books.
- Toprak, M. (2024). İnsan hakları açısından adli yardım [Doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Tural, E. (2008). II. Meşrutiyet döneminde Adliye ve Mezahip Nezareti'nde bürokratik reform. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 57(2), 223-252.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Güncel Türkçe Sözlük.
<https://sozluk.gov.tr/>
Erişim tarihi: 30 Ocak 2025, saat: 16.30
- Türkiye Barolar Birliği. (2020). Türkiye'de adli yardım hizmetleri. TBB Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Kanun No: 2709.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2004, 17 Aralık). Ceza Muhakemesi Kanunu (Kanun No: 5271, Sayı: 25673).
- Türkiye'de Adli Yardım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi. (t.y.). Hukuk yargılaması ve idari yargıda adli yardım.
<https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/hukuk-yargilamasi-ve-idari-yargidaadli-yardim.pdf>
Erişim tarihi: 20 Mart 2025, saat: 00.14
- Türkiye'de Adli Yardım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi. (t.y.). Stratejik plan ve eylem planı.
<https://www.adliyardim.adalet.gov.tr/files/stratejik-plan-turkce.pdf>
Erişim tarihi: 25 Şubat 2025, saat: 12.20
- Uluslararası Barolar Birliği. (t.y.). Adalet erişim ve adli yardım. Erişim tarihi: 10 Kasım 2024, <https://www.ibanet.org/Access-to-Justice-and-Legal-Aid>
Erişim tarihi: 10 Kasım 2024, saat: 17.00
- Uygun, O. (1992). 1982 Anayasasında temel hak ve hürriyetlerin genel rejimi. Kazancı Yayınları.

- Uygur, G. (2022). Understanding barriers to women's access to justice and legal aid in Türkiye. Avrupa Konseyi.
- Uygur, G. (2023). Deprem bölgelerinde toplumsal cinsiyet analizi: Kadınların adalete ve adli yardıma erişimi. Avrupa Konseyi.
- Uygur, G., & Özdemir, N. (2021). Adalete erişimde toplumsal cinsiyet eşitliği. CEID Yayınları.
- Uygur, G., & Skinnider, E. (t.y.). Understanding barriers to women's access to justice and legal aid in Türkiye. Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi.
<https://www.coe.int/en/web/ankara/-/new-publications-on-women-s-access-to-justice-now-available-online>
Erişim tarihi: 25 Mart 2025, saat. 09.00
- Uymaz, A., & Erdoğan, K. (2015). Karşılaştırmalı hukukta ve Türk hukukunda hukuk eğitimi ve hukuk kliniği. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 64(2), 459-505.
- Üstündağ, S. (1997). Medenî yargılama hukuku (C. I-II, 6. baskı). Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Van Rooij, B. (2008). Access to justice and legal empowerment. Leiden University Press.
- Wilson, R. J. (2018). Legal aid and clinical legal education in Europe and the USA: Are they compatible? In O. H. Rønning & O. Hammerslev (Eds.), Outsourcing legal aid in the Nordic welfare states (pp. 263-285). Palgrave Macmillan.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Madde 57/7. (2013). Resmi Gazete (Sayı: 28615).
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
(Erişim :15.03.2025 saat:16:00)
- Yaman, E. N. (2022). İnsan hakları ışığında 1982 Anayasasında hak arama hürriyeti [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Yaşar, İ. (2006). Adli yardım uygulaması. İstanbul Barosu Dergisi, 80(5), 2007-2026.
- Yenice, K. (1980). Hak arama özgürlüğü ve Danıştay. İnsan Hakları Yıllığı, 2, 123-145.
- Yetim, Ö. (2020). Mültecilerin adalete erişimi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.

- Yıldırım, E. R. (2023). Adil yargılanma hakkı çerçevesinde adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs suçu [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Yılmaz, A., Bekçi, E., Sarı, E., Başkaya, G. Ö., Sönmez, H., Geçmez, İ., Karaaslan, Ş., & Kılıç, T. (2020). Adli yardım alanında çalışan avukatlar için mülteci hukuku rehberi. İzmir Barosu.
- Yılmaz, E. (1984). Yargılama giderlerinin işlevi ve sosyal hukuk devleti. Ankara Barosu Dergisi, 2, 200-224.
- Yılmaz, E. (1987). Adli yardım kurumunun idari yargıda uygulanması. Mali Hukuk, 7, 12-23.
- Yılmaz, E. (1996). Hukuk davaları bakımından adalet hizmetlerinin iyileştirilmesi ihtiyacı ve yapılması gerekenler. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(1-2), 61-78.
- Yücel, Y. F. (2010). Hak ve menfaat üzerine bir inceleme. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 91, 335-357.
- Yüzbaşıoğlu, N. (1993). Türk anayasa yargısında anayasallık bloku. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Yararlanılan İnternet Siteleri

- <https://rayp.adalet.gov.tr/Resimler/1/dosya/rapor2014.pdf> (Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları 2014 yılı faaliyet raporu, s:112 Erişim 14.07.2025, saat: 14.25)
- <https://rayp.adalet.gov.tr/Resimler/1/dosya/rapor2015.pdf> (Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları 2015 yılı faaliyet raporu, s:112 Erişim 14.07.2025, saat: 14.25)
- <https://rayp.adalet.gov.tr/Resimler/1/dosya/rapor2011.pdf> (Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları 2011, s:104 Erişim 14.07.2025, saat: 14.20)
- <https://rayp.adalet.gov.tr/Resimler/1/dosya/rapor2014.pdf> (Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları 2014 yılı faaliyet raporu, s:112 Erişim 14.07.2025, saat: 14.25)
- <https://rayp.adalet.gov.tr/Resimler/1/dosya/rapor2015.pdf> (Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları 2015 yılı faaliyet raporu, s:112 Erişim 14.07.2025, saat: 14.25)
- <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> Adli Sicil İstatistik Genel Müdürlüğünün Adalet İstatistikleri üzerinden derlenmiştir. (2009, s:190- 2010, s: 203-2011, s:203- 2012,s:203- 2013, s:207- 2014, s: 197-

2015, s: 197 – 2016, s: 199 – 2017, s: 197 – 2018, s: 197 – 2019, s: 197- 2020, s: 197 – 2021, s: 197) (Erişim 14.07.2025 saat 15.50)

<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> Adli

Sicil İstatistik Genel Müdürlüğünün Adalet İstatistikleri sayfasından derlenmiştir. (2009, s: 193-2010, s:206- 2011, s: 206 – 2012, s:206- 2013, s: 210- 2014, s:200 – 2015, s:200 – 2016, s: 202 – 2017, s:200- 2018, s: 200 – 2019, s: 200 – 2020, s: 200 – 2021, s: 200) (Erişim 14.07.2025 saat 15.55)

<https://www.adalet.gov.tr/faaliyet-raporlari> (Erişim:14/07/2025 saat:18:00) (2020, s:96- 2021,s:98-2022, s:130-2023, s:140-2024, s:154,)

<http://www.adalet.gov.tr>

<http://www.barobirlik.org.tr>

<http://www.mevzuat.gov.tr>

<http://www.tuik.gov.tr>

<http://www.uyap.gov.tr>

<https://www.turkiye.gov.tr>

Sürelı Yayınlar

Ceride-i Adliye, Nr. 8

Düştur. (1924). 3. Tertip, Cilt V, s. 764-769. 3 Nisan 1340 (1924) tarih ve 460 sayılı Muhamat Kanunu.